

TÖRTÉNELMI ADOMÁK.

KÖVÁRY LÁSZLÓ

KISEBB MUNKÁI.

MÁSODIK KÖTET.

TÖRTÉNELMI ADOMÁK.

PESTEN,

GEIBEL ÁRMIN KÖNYVKERESKEDÉSE.

TÖRTÉNELMI ADOMÁK.

ÖSSZEIRTA

KÓVÁRY LÁSZLÓ.

KOLOZSVÁR, 1857.

STEIN JÁNOS KÖNYVKERESKEDÉSE.

Az ev. ref. főtanóda betűivel Kolozsvárrt.

FOGARAS-VÁRA

(1310).

Fogaras vára mind e napig egyike hazánk legszebb ép várainak. A Szeben- Brassói út épp alatta megy el.

Mint gondolják, Opor László erdélyi vajda építtette, 1310-ben. Építésénél a munkások oly jegyeket kaptak, mint kapnak most is a nagyobb építészeti vállalatok munkásai, mi- ket aztán hetenként beváltak. Az itt kapott pénzjegyek fából voltak, s a nép fagarasnak nevezte. Innen kapta volna Fa-garas vagy mint ma mondjuk Fogaras vára nevezetét *)

*) Benkő: Special. Transilv. I.

KINISI PÁL.

(1479).

Kinisi Pál, Mátyás király derék vezérérről, a híres temesi bánról a nép és irodalom maig folyvást adomázik. Egyébaránt ezt már maga az öreg Bonfin elkezdette, midőn írva hagyta, hogy előbb molnár volt, és oly erős ember, hogy egy malomkövet s egy hordóbort csak amugy czipelt *)

Hogy alunnol emelkedett, hogy mérai Magyar Balázs erdélyi vajda leányát személyes érdemeiért kapta inkább mint születéseért, azt könnyű elhinni Mátyás alatt, kinek korában a nagy hősök csak úgy termének elő, mint egykor a trojai lóból. De ha csakugyan molnár volt, akkor valami nagy hengermalom tulajdonos lehetett, különben hűgát nem vette volna egy Bethlen el, ki alig lehetett volna iktári Bethlen Gábor fejedelem nagyatyának édes mamája.

*) Ant. Bonfinii Rer. Ungar, Dec. IV. Libr. II.

Egyébaránt azt hiszem, hogy nyájas olvasóimnak mind egy, ha Kinizsi ifju korában lisztmorzsáló volt-e vagy épen vasgyúró; csak elég az hozzája, hogy derék hős volt és annyira jó hazafi, hogy midőn egy várostrománál Mátyás azon gyanuból, mintha haditervét vezérei titokban nem tartanák, mindeniket megesketné, Kinizsinek nem hagyá az esküt letenni, mert elég ha szavát adja.

Ilyen vala Kinizsi, ki a Maros melletti Kenyérmezőn még egy pár adomát csinált.

Ugyan is, a török égeti rabolja Erdélyt, Báthori István erdélyi vajda, kiről fenmaradt hogy nevét pennával leírni nem tudá, de azt is tudjuk, hogy nevét a halhatatlanság könyvébe kardjával gyönyörűn metszé be, ezen Báthori vajdánk 1479 octob. 13-án a kenyérmezőn csatát áll a törökkel. De a roppant török tábor a kis erdélyi serget verni kezdi, s különösen a Maros partján harczoló százokat nyomni kezdi a Marosba; Báthori sebet kap, lováról lefordul, a hullák közé.

Mig ez itt folyt, a török háta megett

Déva felől por felleg emelkedik s trombita harsog. Ki jönne más, mint a segítségre siető Kinizsi, Báthori lelki barátja; ki a mint a magyar tábor szomorító helyzetét látja, elkeseredésében mind a két kezébe kardot ragad. Báthori! Báthori! dörgé előre, s mint kaszáló halál nyomult Báthori felé, s a tért csak hamar megtisztítá, a törökök futottak.

— Viszszafordultak a törökök! — riadá el magát egyik alvezére.

— De futottak volt, ugy-e, — szolt önérzettel Kinisi. — Nó, ha igen, s győzelmes vezéreim is ennyire megvannak rémulve, képzelhetik mennyire félnek a törökök, kik egyszer le voltak győzve.

Hogy estvére a holtakból miként terített asztalt, hogyan tánczoltatja meg a törökök holtan is, már elmondottuk.

SZEBEN CZIMERE.

A szászok közt egy szójáték él: „spring in die Mures;“ hogy ez itt, a kenyérmezei

Marosba szorulásból eredett volna azt Éder méltán tagadja.

Említ Felmer, hasonlóan szász történész, még egyet, mintha a szászok e vesztesők után magokat a hadba menéstől, hadiadófizetés mellett feloldoztatták volna; s hogy ezért volna Szeben czimere két meztelen kard, melyek keresztbe téve földbe vannak leszurva.a) Nem tudjuk, Felmer említésével csinált nagyobb lármát, vagy Éder tagadásával oly ténynek mi magától adomának látszik. b) E kardféle czimert pár év előtt, Teutsch, derék történészünk igen helyesen fejté meg: szerinte ez a régi szászok azon szokásából vehette eredetét, mely szerint midőn ünnepélyes esküt tettek le, hajdan, kardjaikat földbe leszurták s úgy mondták el esküjüket. c)

a) Felmer Histor- Trans. 126.

b) Éder Felmerhez 157.

c) Oklevelek nyomán L. Archiv f. Österreich: Geschichts-quellen: Wien 1850: II: 337—38 l.

HUNYADI JÁNOS

(† 1456.)

Hunyadi János — a haza védangyala — 1448-ban a várnai szerencsétlen ütközetet megboszulandó, Szervia-ba ment, de a Rigómezei hét napig tartó véres csata is szerencsétlenül ütött ki, maga is két ellenséges katona kezébe került, kik megragadák őt. De meglátják a Hunyadi nyakáról lefüggő nagy arany keresztet, ennek bírása felett egymással czivódni kezdenek, s a hőst kezökből kiereszték.

Hunyadi is használva a kedvező perczet: egyiknek kardját elragadja, s azzal az egyik czinkost átdöfi. A másik, sorsát be nem várva, szaladásban keresett menedéket. *)

II. Mahumed, török császár; kit 100 ezerre menő roppant seregével Belgrád alól,

*) Thuroczi Chronic. Schvandtner 1765-ki kiadása I. 430. l.

pogányul megverve elzavart, meghaliván Hunyadi halála híré, hosszas komor halgatás után így szólt:

Valóban, miolta fenn áll a világ, fejedelemnek nem volt ilyen alattvalója.

A NYULAK ANYJA.

Gránit szirten uralg
Hunyad büszke vára,
Királyként tekint le
Hosdát falujára.

Vártól a faluig —
Virágos völgy terül,
S ezüstös patakcsa
A Csernába kerül.

A rét tilos határ,
Mert buja termékü,
S a patakcsa benne
Malmáért nagy kincsü.

Lopva még is olykor
Étetik zöld fűvét,
S fölzavarják ilykor
A völgypatak vizét.

Luka cigány egyszer
Mint vár szamarásza,
Megjön felvidékről
Csacsiján át-ázva.

Lerakja a tehert
Udvar közepére
S kicsapja a marhát
A kanaán rétre.

A megfázott állat
Hogy a nap rá sütött,
Falánkan mint számár
Gyomrozza a füvet.

A rét közepében
Égy redves fűzfa volt ,
Csacsi rá bámulva
Borzasztóan rikolt.

Meghalják a falu
Hires vitézei,
S szájas csoportozat
Fülest körül veszi.

Tanácskoznak rögtön
A falu nagyjai ,
Hogy minő állat ez ?
Nem találja senki.

Még is a csoportban
Volt egy vén katona,
Hangosan felkiált:
Ez a nyulak anyja!

Rajta hát legények,
Hozzon kiki puskát:
S lám már lelőtték a
Szürke nyulak anyját.

Lön erre új tanács:
Hogy mi tevők lesznek
Ily szép ritka vaddal?
S mi jót tehessenek?

„Mit is tehetnénk mást —
Szól a vén katona —
Mintha Hunyadinak
Visszük ajándokba.“

Nagyságos uram! mond
Az öreg katona,
Mert Hosdátan ő volt
Akkor falu szája:

Im a nyulak anyját
Meglövők számodra,
Fogadd el kegyesen
Tőlünk ajándokba.

Rá tekint a nagy úr
S meglátja marháját,
Méltóságos derű
Futja el orczáját.

„Jol van fiaim,“ mond
„Ez ritka ajándék,
Holnap egész Hosdát
Legyen itten vendég.“
Megköszönék szépen
S eljöttek mindnyájan,
S hogy ott mit evének
Regélik titokban.

Elég az, hogy akkor
Megovék az árát,
De most falujokban
Ne emlitsd a tréfát. *)

*) M. J. irományaiból. Erdélyi Muzeum (Kolozsv.
Közl. melléklete) 1856. 8-dik szám.

I.

MÁTYÁS KIRÁLY.

(Szül. 1443. † 1490.)

Szokás volt régen, hogy lantosok jártak szerte az udvarokban, s hőskölteményeket énekelték

E költemények egyik legnagyobb hőse, Rolánd, Nagy Károly francia király egyik unokaöccse, kit a rege oly erősnek fest, hogy végre óriásnak hitték, s neki védboszorkányt tulajdonítottak, Durindanát, ki őt sebezhetlenné tette, kivéve egy pontot, melyet gondosan felpánczélozott.

Rolánd ereje mesévé vált vala; annyira hogy végre is nem fegyver, hanem szomjuság ölte meg.

Hunyadi udvarába ily lantos vetődik, s énekelni kezd Rolándról. A gyermek Mátyás feledett ételt, italt, álmot, csak hogy a Rolándról dalokat hallgathassa, s annyira ragadta őt, hogy a dalnok elé állva, Rolánd küz-

delmeinek minden mozdulatát öntudatlanul után csinálta, magát Rolándnak képzelvén.

Már ekkor megjövendölték, hogy nagy hős lesz; s mint 14 évest, királynak választák *)

II.

Holubár, német lovag, ki kelevéz viadalairól korának leghíresebbjei közé tartozott, Budára jő. Azon időben az efféle párbajvivást a királyok sem tarták illetlennek: Mátyásnak is kedve jő hozzá, s a híres turistát kihívja.

Holubár, ki roppant nagy ember s borzasztó erős, nem akart kimenni a középtermetű s középerejű királylyal. S midőn Mátyás újra kihivatná, kinyilatkoztatja, hogy kimegy, de komolyan meg nem ütközik. Mátyás erre tűzbe jő, megesküszik minden szentekre, hogy ha őt gyávának tartván, kedvezés által meggyalázza, mindjárt elütteti fejét.

*) Schwandtner 1765-ki kiadása II. 241. l.

Jól van, a Zsigmond-piaczon, nézők ezei közepett Mátyás király és Holubár megjelennek. De ki volt kötve, hogy nem mint szokás, csendes ügetéssel, hanem mint a régiek, sebess vágatással nyomuljanak egymás ellenébe.

A kót bajvivó összemegy. Mátyás király, ki lóháton egy tenyérrel magasabbnak látszott mint gyalog, a legjobb lovas lévén, a tért párszor végig száguldva, kelevézzét úgy a Holubár homlokának viszi, hogy az rögtön lehanyatlott, s karját töré, míg Mátyás csak mejjén kap lökést, s talpra esik.

Holubárt Mátyás meggyógyíttatá, a királyi öltönyt mit viselt neki adá, s jó ajándékkal bocsátá el udvarából. *)

III.

Mátyás király Podiebrad György, cseh királylyal hosszas hadat viselt. Folyama alatt György király fiai Mátyásnál vannak s

*) Schwandtner II. 245. l.

velek a legnyájasabban bánik, s ők a királylyal maradnak.

— Felség — lépik elő a pápai követ — o-hajtja-e végét vetni e háborunak ?

— Igen !

— Ugy fogassa el György király fiait, s ő kész lesz a békére fiaiért.

Mátyás király a helyett, hogy a tanácsot kövesse, megneheztelt. Barátságot mutattam irántok szóval, arczczal — szolt Mátyás — akkor én hazudtam volna. *)

IV.

Podiebrad György, cseh királylyal tovább foly a háboru. Valaki Mátyás királyhoz jő s vállalkozik, hogy az ellenséges királyt jó jutalomért elejti.

Jol van, Mátyás a kért jutalmat megkészserezni igéri. A csaták folynak, de a vállalkozónak sehogy sem sikerül a cseh király közelébe nyomulni. Mátyáshoz fordul,

*) Schwandtner II. 227. l.

s azt mondja: mi nem sikerült karddal, azt méreggel fogja végrehajtani.

— Én karddal szoktam csatázni — szolt feddőleg a király — mi karddal erény, az méreggel gyávaság és bűn.

V.

Mátyás király második neje, a szép Beatrix, magával Nápolyból feles jólszületett udvari hölgyet hozott vala, kik azonban meg lehetős rútak valának.

A magyar királyok udvarában azon ideig az udvari hölgyeknél a leülés nem vala szokásban mikor a királyné jelen volt, hanem azt parancsolá. Ezek pedig a mint Beatrix királyné leült, ők is azonnal.

Ezt némely főurak zokon vették, s egy ebéd alkalmával ez illetlenségre figyelmeztetik a királyt.

— Sőt viszonzá nyájasan Mátyás — ebben legnagyobb illedelmet látok, szép tőlök hogy ismervén értéköket, levonják magokat,

hogy szerencsétlen kinézésekkel senkit se botránkoztatassanak *)

VI.

Legyelhon követei Visegrádra jönnek s királyuk nevében Mátyáshoz két órái izenetet tartanak, lengyel nyelven, hogy ne sokan értsék, minthogy Mátyást sok minden-
nel vádolák, többek közt azzal, hogy a lengyeleket királyuk ellen lázitja.

Matyás a roppant beszédet latin nyelven felveszi, s udvari népe bámulatára ismétli, s minden pontját megczáfolja. Csak az alattvalók lázítása pontját szökte át, s már a követek azt hívék, erre nem képes felelni.

— Mi az alattvalók lázítását illeti, szólt végre Mátyás — abban megvallom gyenge vagyok, mert ebben a lengyel király volt mesterem, s ha azt teszem, tőle tanultam. **)

*) Schwandtner II. 229. l.

**) Schwandtner II. 230. l.

VII.

Egy úr jön egyszer hozzá, ki testvéreivel hosszas pert folytatott öröklési ügyben. Azonban a testvérek elhalnak, mindent ő örököl.

Gyászban, szakállosan jelenik meg Mátyásnál, mint bánatos ember.

Ugyan — szolítja meg Mátyás — mi ejté ekkora gyászba ?

— Testvéreim kora halála, uram király.

— Megengedjen — szólt feddőleg Mátyás — ha nem ismerném, azt kellene hinnem, hogy nem kora, hanem késő halálát akart mondani. *)

VIII.

Báthori Miklós, váczai püspök a kenyérmezei hős testvére, valahányszor gyűlésbe jött, mindenkor Cicero egy művét hozta magával; míg a gyűlés megnyílt, leült és olvasott.

*) Schwandtuer II. 236. l.

Az időben az olvasás szenvedélye még a püspököknél is oly feltűnő és szokatlan volt, hogy e szenvedélyét az országnagyok annyira nvetségesnek tarták, hogy arra Mátyás királyt figyelmezteték.

Uraim — szolt Mátyás király — ő püspök, tehát néptanító, így tanulnia kell. Hogy itt is olvas, csak azok előtt tesz új dolgot, kik nem olvasták: hogy a híres Cato valahányszor a tanácsgyűlés megnyílt, mindig azt tette. *)

IX.

Az olmücsi fejedelmi gyűlésen, ebéd felett, többek közt egy lantos Mátyás tetteit énekelvén, őt világhódítónak festé, s külsőjét a szép Absolon s még szebb Ganymedhez hasonlítá.

Mátyás középtermelű s vereses haju, s inkább marsi mint venusi szépség volt; s a versezet végével, midőn a lantos már kezét

*) Schwandtner II. 279. 1.

nyujtaná a királyi ajándék után, Mátyás király szolt:

— Sok szépet éneklél rólam, igyekezni fogok, hogy várakozásodnak megfeleljek. Hogy oriás és szépség nem vagyok, most már szemeiddel látod, s más'or gunyolódásod büntetetlen nem marad. Mit rólam mint világhodítóról mondottál, ha hiszed hogy bételjesedik, várd meg, s akkor azon jutalmat, melyet most kaphatnál, megfogom neked ketszerezni. *)

X.

Mátyás király Erdélybe jő, Hunyadon elorosz kodék a seregtől és Kolozsvárra bemenvén, alá s fel keringett a városban. Azután a mészárszékbe ment és ott ülvén, úgy lo-gatta a mészárszéken a lábait. A biró általe-lenében lakot azon mészárszéknek, ki a job-bágyokkal nagy tűzrevaló fát hozatott volt és a kolozsvári néppel azt felvágatta. Annaku-

*) Schwandtner II. 259. l.

tána a poroszlókkal mind mellé kergette a szegény népeket a piacról, hogy a fát behordanák a bíró udvarába s kazalba raknák. Ugy találta az egyik poroszló Mátyás királyra is, és monda néki: jer — te sima orru, hordjad a fát. Monda Mátyás király: hány pénzt adsz? Monda a poroszló: ebet adok, és jót rándított egyet a válla közé a bottal és úgy hajtá őtet a ház elibe, a vágott fa melle. Hogy oda jutta a király, tehát a bíró fekszik a könyöklőn. Monda Mátyás király: mit adsz, hogy besegitém a fát vinni? Monda a bíró: czó-el kurvafi! hordjad, mert ezennel úgy kékül meg a hátad. És szegény Mátyásnak valtig kelle hordani a fát. A behordásban pedig három hasáb fára irta volt Mátyás király az ő nevét, veres krétával. Azonban eloroszkodék onnan is, és Gyaluba ment fel a sereg közé.

Harmadnapra alájöve Kolozsvárra. Mikoron egy néhány napot mulatott volna, szembe hívá a kolozsvári bíró-t és tanácsot. Hogy szembe volnának megkérde a bíró-t: mint volna a város? épülne-e vagy nem? vol-

na-e valaki a szegénységnek nyomorítására, avagy nem? Felele a bíró: a te felséged oltalma alatt, jó békességben vagyunk, nincsen a szegénységnek semmi nyomorusága. Akkor monda szolgáinak a király: menjetek el és hányjátok szét a bíró udvarában az uj asztag fát; a között találtak három hasáb fát, melyeken az én nevem van írva veres krétával; hozzátok azokat ide; és fogjátok meg a bíró proroszlóit s hozzátok azokat is ide. Azok mind oda futván, megkezdék hányni az uj asztag fát, és nem sok idő múlva kettőt megtalálának a fákbán. És a király monda a bírónak: Hol vetted ezt a fát. A bíró megrémülvén, dörögve mondá: az jobbhagyokkal hozattam. Monda a király: kicsoda vágta fel? mikoron a bíró hallgatna, megriasztá a király: mond meg! És mondá a bíró: az városbeli szegény nép vágta fel. Monda a király: kicsoda vitte be udvarodba? és fordulván az egyik poroszlóra, monda néki: lator! nézd az orromat, ha sima-e? még most is tüzel a hátom, a te ütésed miatt. És monda

az uraknak: lássátok a nagy kegyetlenséget. S elbeszélé nekik az egész dolgot.

Annakutána monda a bírónak: Te hamis bíró! Aggebnek és kurafinak mondál és megakarád kékíteni a hátomat, hogy fizetést kívánok vala a fahordásért. Ezeket a fákat a hátamon kellett behordanom: ihol kezemirása rajta vagyon, meg nem tagadhatod. Te hamis és kegyetlen bíró, mivel hogy ezt a kegyetlenséget mivelted, azért akasztófa volna a helyed, de hazámon nem teszem ezt a szégyent, hanem harmadnapra a fejedet elüssék. Te pedig lator poroszló, törvénytelen hohér! mivel a szegénységet így kinzotad és énnekem megütötled minden ok nélkül a hátamat, harmad napra vágják el jobbodat melyel megütöttél engemet, és annakutána egy nagy hevedert kössenek a te nyakadra s aval egyetemben az akasztófára felakaszszanak. A másik poroszlónak monda: te szegényeket kergető lator! tégedet harmadnapra a pelengér alá vigyenek és három pálczával jól megcsépeljék a hátadat; annakutánna

a városból kiverjenek, és országomból ki-
menj, mert, ha megtalálattel országomban,
akasztófa lészen helyed.“ *)

XI.

A népszerű király álruhában tovább
járt Kolozsvár piacán. Meglát egy becsü-
letes szegény embert, kinek minden gazdag-
sága egy kutya birásában áll. Meglát ismét
egy gazdagot, a mint épen hat ökröt adna el.

Az álruhában öltözött király megszólít-
ja a gazdag embert, s mindenképen rá akar-
ta birni, hogy pénzéből a becsületes szegény
emberrel osztozzék. De a gazdag embert sem-
mikép rá nem vehette. Most a szegény ember-
hez fordul, s elhitette vele, hogy Budán nagy
kutyavásár lesz, s rábirta, hogy kutyáját fel-
hajtáná.

A szegény ember, kutyájával Budára
felballagott. Mátyás király kutyájáért tizen-
két ökör árát fizetteté le.

*) Heltai Gáspár kronikájából.

A gazdag fősvény ember, hallván a kutyák Budáni nagy árrát; minden vagyonából kutyát vásárol, s felhajtja Budára. Mindenképpen próbálja eladni; megkínálja Mátyás királyt is: de Mátyás megizeni neki, hogy Budán csak egyszer volt kutyavásár.

XII.

Ugyancsak Mátyás király idejében, az erdélyi aranybányák mellett, Ofenbányán, egy bányafőnök igen elgazdagodott. Gazdagsága miatt oly kevélylyé lett, hogy nem is akart a földre lépni. E végre tizenkét aranytángyért készíttete, s mikor valahová ment, azokat legényei lábai alá rakdalák.

A felfuvalkodott ember bolondsága Mátyás fülébe megy. A király népruhába öltözik, s hogy személyesen meggyőződjék, Ofenbányára megy, beszáll egy szegény emberhez, kinek lakja előtt az aranytapadónak templomba kelle menni. Ugy történt a mint remélte. A büszke úr aranytángyérain csakugyan el-

haladott. A király reggelizett, elment; de a ház falán ezt hagyá írva:

Itt járt Mátyás király, megett három tojást,
S látta arany csészén, járni a kamarást.

A felfuvalkodott ember annyira megijedt e jelenetre, hogy úgy elment, hogy soha többé nem látták. *)

XIII.

A háboruk terhei miatt a fiatal király ellen mindenfelé zugott a nép. Erdély épen fegyvert fogott, fellázzadt, s elakará szakasztani magát; vajdájából bozzini János grófból királyt akara csinálni. A forradalom főnöke: Veres Benedek, főfészke: Kolozsvár.

Történt 1467-ben, Mátyás király 24 éves korában.

Mátyás király azonban néhány ezer lovast, s gyalogságot vesz fel, Dévánál bejő Erdélybe, s a fellázzadt hont egy kardcsapás nélkül visszafoglalja.

*) Fridvalszki: Mineralogia M. P. Trans. 56. l.

Már csak Kolozsvár a főfészek volt hátra. Ide huzták vala be magokat a főnökök, nem bizván a nép Mátyáshoz pártolt kegyében. Kolozsvár piaczn érdekes jelenet huzódott ez alkalommal végig.

Megérkezik a hír, hogy Mátyás Tordához ért. Kolozsvár piaczn egyszerre népözön lepi el. Az utczákat harczi tárogató, s lármadoh süvölti végig. A gyalog forradalmiak a középutczába sietnek, a lovasság a piaczn állítja fel sorát. Minden kép oly csüggeteg, néma, halavány. Csak Veres Benedek, a forradalom főnöke száguld még, hogy lelket öntsen övéibe.

A Felek-tetőről porfelleg emelkedik, s fegyverek csilláma ragyog be Kolozsvárra. A király serege jő, jő hogy csatázzék, oszromoljon.

Veres Benedek a sorok homlokán megjelen, csatára vezérli népét, de mintha kövé váltak volna, senki sem érti őt. A nép — többé nem éljenzé, fegyveres népe nem követte.

Ez rendesen a forradalmi vezérek sorsa. Veres Benedek s kevés párthíve itt hagyá seregét, itt Kolozsvártt, itt hazáját örökre; eltűnt, elment elbujdosott, Lengyelország felé.

Néhány percz múlva ágyudörgés hangzik kívülről. Bennől a béke fejér lobogója felel a tornyokról. Középkapu megnyílik, a várostanács huzodik rajta ki. A még új várkapu kulcsait viszik királyuk elibe.

A benn maradt polgárság, s még mind sorban álló forradalmi tábor, jövője felett aggodva, csüggeteg fővel állt, senki sem tudta, mi lesz büntetése a forradalom fő fészkeinek.

Mig így aggodnak, két fekete lovag vágat be a középkapun, s utat nyit a jövőknek.

Utána zendül a harczi zene, s a kapu öbléből királyi alak fejlík ki, arczán nyugalom, szemében a szánalom fájdalma.

A király csak kevés erővel jött. Csendesen léptetett, bánattal jártatta végig tekintetét a sorban álló szép táboron. Ott álltak ők a piacon, a templom mellett, mely

lelkében a gyermekkor annyi édes emlékeit varázsoltá vissza.

A nép nem éljenezte még, várta mit teszen.

Mint ki elmélyedéséből magához jő, Mátyás sarkantyut ad lovának. Még egyszer végig néz, és megáll.

Ekkor a forradalmiak vezényszava hangzik. Lábhoz! s arra a forradalmi fegyverek, mintegy varázs ütésre gulákba omlanak. A tábor homlokáról kifejlik a hadolók főnöke, s a király elébe jő: mit hozna, mit nyujtana egyebet a királynak, mint kardját.

Mátyás hosszasan kémlelte a vezért. A vezér sokáig halgatott.

— Uram -- szollalt meg végre — mikor a magyar kardját nyujtja, nincsenek szavai . . . Vegye s törje el felséged e kardot.. S kérünk becsületet vagy halált.

Mátyás a kardot, magáéval cserélte ki..

A tábor homlokára lovagolt, mely letett fegyvere gulái megett szomorán állott.

— Vállhoz! — dörgött Mátyás vezénylő hangja, de senki sem értette.

— Vállhoz . . . s kövesetek engemet . . .
mossátok le nemes fegyveretekről a szennyet.

Az éljenzés mi ekkor kitört, mendőrgés vala.

A sereg fölvette fegyverét, s Mátyást Moldvába követte ütközetbe.

Igy verte meg Mátyás a forradalmat. S Erdély e percztől mindenütt követte, bálványozta.

XIV.

Mátyás kir. idejében Moldva a magyar korona alá tartozott, s vajdája a magyar királyok védelme alatt állt. Az így védelmezett Moldva érdekében egykor Matyás a török szultánnal szerződésre lép: s néhány várat kötnek ki, melyekben egyik hatalmasság se tarthasson őrséget.

A szerződvényt Péter érsek fogalmazá, mint cancellár, s tollhibából két vár: Albanex-

ter és Kilia kimaradt; a szultán kapta magát s a két várt elfoglalta.

Moldva vajdája ezt oly zokon vette, hogy Mátyásnak az engedelmességet felakará mondani: hogy ezt ne tegye, kárpótlásul két erdélyi várat ada a vajdáknak, Küküllővárt és Csicsót.

S hogy Moldvának elégtételt adjon, Péter cancellárt kit a porból emelt fel, hivatalából letevő, s e szavakkal: Árva fuisti Petro, Árva eris; et in Árva morieris — Árva megyébe belebbezé.

TÖRÖK ESKÜ.

(1530).

A török nemzet, mely a mohácsi vészszel hazánk közügyeibe kezd elegyedni, az esküt gyakran felhasználta, azt vagy megtartá, vagy ügyesen kivágta magát; de esküt nem szegett. Egy pár példát említünk.

A mohácsi vész hőse, Solimán császár, Zápolya János királynak a következő eskü mellett tesz ígéretet:

„Tenéked isten kegyelmességéből Magyarország felséges királyának, Jánosnak, én szultán Szolimán sah . . . esküszöm . . . az égre, a napra, az holdra, csillagokra, a széles földre . . . a szt Mohametre, az én őseimre, nagyatyámra, atyámra, anyámra, az én anyámnak tejére . . . hogy tégedet, János királyt, hűtös atyámfiat, semmi szükségedben el nem hagylak, ha szintén minden minden birodalmom, országom és hatalmam elfogynának is . . . és ha csak egy vagy két muzulman nemzettel maradnék is, tartozom megsegíteni. Ha pedig ígéretemnek eleget nem tennék, mindgyárást a nagy istennek az ő nagy haragja és igazsága az én fejemre és maradékaimra száljon, és elveszessen; és valamit az én testem meg fog illetni, azok mind kövé változzanak, és a föld jártamban engem ne hordozzon, hanem két felé hasadjon, testestől lelkestől engemet elnyeljen, és megemészszen“ . . . *)

a) Latinul l. Wolf d. Beth. Histor: 1530 évhez: Magyarul egy XVI: századból eredhetett oklevélből vettem.

Látszik hogy esküje őszinte volt, s bár néhány százezer emberébe s néhány száz milliójába került, azt a pogány egy negyedszázadnál tovább magtartá . . . Lássuk már hogyan vágta ki magát.

ELMAGYARÁZOTT TÖRÖK ESKÜ.

(1541.)

Szolimán fennebbi esküjéhez hiven, a Zápolya családnak, 1541-ben a pártos Majláth erdélyi vajda ellen serget küld. Majláth magát Fogaras várába veszi, s Achmet nikápoli basa keményen ostromolja. De midőn látja, hogy az ostrom igen hosszúra nyulik, cselhez folyamodik a basa, s alkudozni kezd. Majláth bele harap a kivetett csalétekbe, s megigéri, hogy ha a basa megesküszik, hogy semi baja se lesz, személyesen megjelenik. Jól van! A basa Majláth embereinek ily forma esküt tesz: esküszöm . . . hogy ha Majláth kijön, míg nap lesz az egen, egy hajszálánk se lesz bántódása.

Majláth fejedelmileg felöltözve kilovagol, a basa is kezesül négy gazdagon öltözött köz töröket küld be a várba. A basa Majlátot, ki mint Zápolya róla mondá, pinczéjét asztalán tartá, pompáson megvendégli; de a mint estve lett, rögtön megfogatja, s midőn figyelmezteti esküjére : mig nap lesz az egen! — felelt a basa — most pedig már nincs, tetszett volna mig napod fen volt, visszamenni.

KENDI FERENCZ ÉS DOBÓ ISTVÁN.

(1553).

Izabella királyné kimenvén a hazából, Erdély egyidőre Ferdinánd császár kezébe ment át, ki ide vajdának 1553-ban Kendit és Dobót nevezte ki.

Honnan honnan nem, egy fekete ló kerül mint zsákmány elő, a szép lóra mind a két vajda fente a fogát . . . versengés támad közöttök. Kendi Izabellához, Dobó Ferdinándhoz hajoltában, az országot két pártra kezdék szakasztani.

Öseink — felszólalt a közvélemény, mely még nem feledte volt, hogy Árpádék Svatoplughoz fejr lovát küldtek ajándékba — öseink, mondának, fejrlován szereztek e hazát, Dobóék azt feketén fogják elvesztetni.

SZENYESI MÁTYÁS.

(1564).

Hadad vára ekkor még állt, s Balassa Menyhárté volt, ki mint János Zsigmond fővezére Austriához pártolt, s ezért a fejedelem 1564-ben ostrom alá veszi.

Balassa, mint a fejedelmi sergek közeldtét hallja, egyik kapitányát oltalmára küldi; de a mint jönne, Báthori István, a későbbi fejedelem, megtámodja, s a kapitány csak kevesed magával Hadad várába fut; Báthori István is utána, a várat keményen löteti, falát folyvást ontja. Végre szénát, fát hordat, azt meggyújtja, a kapitányt belőle kiperzseli, s elfogja.

A kifüstölt kapitányt kormoson, piszko-

son, a jelen volt fejedelem elé viszik; s mindenki várta, mikép fog a fogoly kapitány s a bösz fejedelem találkozni.

— Tudod-e hogy mint partütőnek fejed kezemben van.

— Igen, fenség!

— S hogyan mertél dacolni?

— Mert Szenyesi vagyok. Most se fogtak volna el fenséged vitézei, ha Báthori katonáimat embertelenül el nem csábítja, s e szarkafészekbe nem kell vala huznom magamat.

— Kapitány — szolt a fejedelem, kinek a bátor szavak megtetszettek — ön szenyes is Szenyesi is, azért csak adja kezét, vagy ígérje meg, hogy ellenem többé nem harczol.

— Egyiket sem tehetem, fenség, kezem helyett inkább fejemet adom.

— Kár volna ily magyar főért . . . ön szabad . . . mehet hova tetszik. *)

*) Sieb. Würg-Engel v. Miles 98. l.

CSUKAT PÉTER ÖKÖL - PÁRBAJA.

(1566).

János Zsigmond erdélyi fejedelem 1566-ban Belgrádhoz megy fényes kísérettel Solimán török császárt, mint védurát köszönteni. A mintnéhány nap ott sátoroznának, egy török bajnok az erdélyiek sátra elé megy, s ököl párbaft ajánl.

A magyarok látva a goliátat, össze néznek. Azonban köztek is volt ember a talpán, s Csukat Péter, nagyváradi fi egy eddig ismeretlen vitéz, főleg a fejedelem onszolására a kesztyűt felveszi.

A két tábor kört alakít, a két ököl hős összemegy, s nyitányul a török Csukatot jól pofon lepcsenti. De alig csattan el a pof, Csukat karát megragadja, s a birkozás megkezdődik; majd a török majd a Csukat lába kolimpál a levegőben, míg végre Csukat győz, s a török a mily hosszú volt, akkorára nyúlt el a földön, s az egy poffat tizszeres kamat-

jával kezdi visszakapni, hogy a vér egész képét ellepte.

A török orditozásai között, Csukatot a birkozás törvényei áthágásával kezdé vádolni; hogy száját bedugja a fejedelem 100 aranyot küld neki. Csukatnak pedig Bajom várát ajándékozá, Biharmegyében. *)

KOLOZSVÁR.

(1571).

Kolozsvár, melynek városi alakot az Erdélybe bejött szászok adtak, idővel elmagyarosodott. Egyelőre benne a magyarok csak a mostani magyarutczát lakták; de századok múlva oda jutottak, hogy János Zsigmond 1568-ban azon határozatot hozta, hogy a város-bíroságot egy esztendőben magyar másban szász viselvén, a magyar bíró alatt a magyaroké, a szász bíró alatt a szászoké legyen a nagy templom, s minden i-

*) Volf de Bethlen II. 122 l.

gazgatás. *) Ebből csak a lett, hogy a magyarság nagyobb számban lévén, a bíróságot s a vele járó előnyt kezére keríté; miből aztán ismét azon adoma lett, mintha a szász nemzet e miatt Kolozsvárt, 1571-ben a hét szász város közül kirekesztette, s helyébe Szászvárost vetie volna fel, hogy hét várból álló czimere kiegészítettessék. **)

A BÁTHORI ÉS JÓZSIKA-HÁZ.

(1590).

Báthori Zsigmond fejedelemsége alatt, mint tudjuk, Józsika István, nem igen szármithata még nagy ősoket, de azért személyes ügyessége által a fejedelemnek egyik kegyencze volt: mi Báthori Boldizsárnak, a fejedelem nagybátyának teljességgel nem volt inyére.

*) Fundgruben v. gr. Jos. Kemény I. 79. 1

**) Állítja az Ungr Magazin III. 146. 1 Éder azonban Schezaeushoz írt jegyzeteiben (212 st. 1.) ellene kikél, s alaptalannak nyilvánítja.

Egy kelevéz-játék alkalmával Józsikának eszébe jut Báthorit pártusára felhíni. Báthori e kihívás által sértve érezte ezredes vérért, de hogy gyávának ne tartassék, kiszállott, s legyőzván őt, pálczájával végzé elég komolyan a játékot.

E dölýf, melynek egyébaránt ostorvége a fejedelemre is átért, Báthori Zsigmondot annyira sérté, hogy midőn B. Boldizsár erre Fejérvárt fényes házat emeltetne: a fejedelem kegyeltjének, annak ellenében még szebbet kezdete.

Az eddigi tréfa, csakhamar komolyra változott. Józsika István Zsigmondnak cancellára lett.

Báthori Boldizsár nem soká, Zsigmond parancsára fejét veszté.

Ugyan azon sors érte Józsikát is később, a fejedelem ingadozó politikája miatt.

De azért a Báthori által felemelt Józsika ház mint látjuk, századokkal éli túl a Báthori házat. *)

*) Wolf de Bethlen III. 2. 1.

BÁTHORI ISTVÁN.

(† 1576).

Báthori István, erdélyi fejedelem, utobb lengyel király, s a tüzes bombák feltalálója, egykor Amuráth szultán szövetségesének oly fontos szolgálatot tett, hogy utobbi megesküdt, a király minden kívánatait teljesíteni. Báthori nyilatkozott s kívánata volt: látni a háremben a szultán legelső hölgyét melynek szépsége világhirű. Hasztalan állott el-lent a hatalmas szultán, mert a fejedelem, bár látta, hogy kívánata Stambul úrára rossz benyomást tett, makacsul ragaszkodott kívánatához. „Legyen!“ szoll komoran, s Báthorit a hárembe vezeté; megmutata neki itt egy leányt, igéző szépet, milyet nem teremt magának a művész álma, s képmását csak a proféta paradicsomában fedezhetni fel. Irigy szemmel nézett a szultánra a fejedelem, de őt minden halandók fölötti boldognak mondá; ezzel a háremből kilépett, s a szultán benn

marad. Alig halad pár lépést az ajton tuli szönyegeken, a mint egy lövést hall a háremben eldördülni. Kilép a szultán is, s vissza inti a hárembe Báthorit. Mily látvány tárul elő, az imént bámult szép görög hölgy, pirosbársony szőnyegen haldoklott. Keblén golyó furodott át.

Látod Báthory — szol búsan a szultán — mondtam, állj el kívánatodtól; törvényeink parancsolják, hogy a szultán kegyenczének meg kell halni, ha őt egy keresztyén szeme megpillantja. A fejedelem elborzadt, s sokáig totte magának a szemrehányást, hogy közvetőleg miért okozá az általa látott legszebb hölgy kora halálát.

Báthori nemes jelleme Békekessel csinálta a legszebb adomát. Békes pártot üt ellene, küzdenek, csatáznak: végre Békes kibékülést ajánl, mit Báthori nem csak elfogad, de egyzersmind a muszkák elleni táborozásaiban vezérévé teszi, s barátokká lettek.

BÁTHORI ZSIGM. S FERENCZ DOKTOR.
(1594).

Báthori Zsigmond a könnyelmű fejedelem, 1594-ben a kolozsvári piacon fejét vérteté mindazon főuraknak, kik neki a töröktől elszakadást ellenzettek. A lefejezettek vagyonát lefoglalta, kincseiket magához gyűjtette. Ferencz doktort s Pelérdi udvarmestert beviszi kincstárába, mutatja nekik a temérdek kincset, s dicsekedve mondja: no már most van mivel a török ellen harcolni.

Ferencz doktor elmosolyadott. A fejedelem kérdi, mit tenne mosolygása.

— Pelérdi uram mondott valamit, a jutott eszembe.

A fejedelem látta, hogy a dologban valami tréfa van, felbátorítá őket, hogy csak mondanák ki.

— Nekem bizony csak a jutott eszembe — szólt tréfásan Ferencz doktor — hogy nagyságod úgy fog járni a törökkel, mint a

szunyag Pelérdi urammal. Reá szállhat a szunyag Pelérdi uram hátuljára, de ha észre vesszi, egy csapással nyakát szegi.

Báthori Zsigmond csakugyan rá ment a törökre. Elvitte Ferencz doktort is. Már messze benn voltak Oláhországba s a csata Sinán basával elkezdődött. Ferencz doktor vévén észre a sáfranillatot, jónak látta valahogy haza jutni. Azt kezdi elterjeszteni a táborban, mikép neki oly receptje van, hogy a ki használandja, azt a török golyója nem fogja általjárni. A recept híre a fejedelem fülébe megy, hivatja Ferencz doktort, s kérdi, hol van a recept, Ferencz doktor elhiteti a fejedelemmel, hogy az Brassóban, tentás ládájában maradt; s rábirta a fejedelmet, küldené őtet utána.

Ferencz doktor megérkezett Brassóba, papirost vett elé, reá ír: a ki azt akarja, hogy a török golyója által ne járja, hagya el a török földet, siessen haza.

A receptet elküldötte. A fejedelem elmosolyodék; s bár csatázása meglehetősen sikerült, követte a jó tanácsot, s haza jött *)

ORSI ÉS A HUNYADI KARDJA.

(1601).

1601-ben Báthori Zsigmondot Goroszlónál a császáriak keményen megverték. A császáriakkal Mihály vajda katonái is ott vannak. A győzelem után Fejérvárra mentek, s a fejérvári fejedelmi sírboltot felprédálák.

A fejedelmi temetkező, mint tudjuk, a fejérvári nagy templomban van, hol Hunyadi sarcophágját, s rajta márvány szobrát maig is ott látjuk, ezen szobor mellett ott feküdt hajdan Hunyadi kardja. Ezen kiprédálás alkalmával eljő egy hajdu, a kardot elveszi, kiviszi Magyarországra: Orsi Péter esztergomi parancsnokhoz megy, s így szól: —

*) Kemény J. önéletírása Rnminál I. 18. l.

uram, a nagy Hunyadi János kardját neked hoztam, mert érdekesebbet rá náladnál nem találtam.

— S honnan kaptad a kardot? kérde komolyan Orsi. — Megtudod mutatni, hogy ez a kard valósággal a Hunyadié volt.

— Meg uram — felelt a rabló — Hunyadi koporsójáról saját kezemmel ragadtam el.

— E kard, fiu — szólt a kapitány: egykor Magyarország s a kereszténység védpaizsa volt. Nem illett a hős sirját megrabolni. Jutalmad rögtön elveszed

A hajduság zsákmányért katonáskodott, s azt hitte zsákmányát pompásan eladta.

Erre a katonát megkötözteté. Levitette a Duna hidjára. A kardot, hogy többé ily szentségtelen kezekbe ne kerüljön: belé ereszté a Dunába. S utána a hízeltet is a Dunába vetteté. *)

*) Volf de Bethlen V. 34. l.

BETHLEN GÁBOR.

(† 1629.)

Bethlen Gábor fejedelem életében inkább epigrammok jöttek elő, mint adomák.

Mint fiatal ember a Székely Mozes és Bocskai felszabadító táborozásaiban előharczos: s mégis a felszabadult Erdélyből száműzik. Ő kifut a portára: s a száműzöttet a porta mint fejedelmet hozza vissza.

Mint a behozó török táborral jöne, Tor-dáról aggodalmak közt indulnak Kalozsvár felé, hol a fejedelem, Báthori Gábor, táborába állt. A mint a Dobogó az őt tronra hozó lovas sergek parkojától dobogna, Bethlen szíve is dobogott, rettegván a kimenetelt: azonban az előcsapat előtt egy nyúl ugrik fel, egy talár utána ered, elfogja: s azon keleti joslattal vitte Bethlen Gábor elé, hogy ez győzelmet jelent. Úgy lön: Báthori, az ő száműzője, mielőtt Kolozsvár alá értek volna — megfutott.

A várat, Fejérvártt, melyet ő, mint Székely Mozes előcsapatának vezére, osrtom között meggyújtata, leégete: mint fejedelem építeti ismét helyre.

A férfi, ki negyvenkét csatát állt, különben igen csendes természetű volt. Gyümölcs, édes bor, zene, szóval: egy szelíd lélek kedvencz testi és lelki csemegeivel táplálkozott. A mily nagy volt csatában, oly jámbor övéihez.

Volt — írja Kemény J. önéletiratában — Bethlen Gábornak mintegy 50 kopója, s egy Tigris nevű kedvencz vizslája, mely azon kegyben részesült, hogy a fejedelem szobáiba juthatott. Kemény ifju s így Bethlen aprodja lévén, a kutya e tolakodását nem szivelhette, s azt hogy néha a fejedelem egy vagy más karosszékébe is felgombolyította magát, épen ki nem állhatta. Hosszason pikkje volt a kutyára. Egykor azon gyermekes gondolatra jött, miszerint a székbe gombostő-

ket tüzzön, hogy a kutya belefeküvén, leszokják a székekről. A gondolatot végrehajtá . . . De mi történt? a vizsla helyett, maga a fejedelem ült először is a székre. *)

— Mi ez? — kiáltott fel a fejedelem haragjában.

— Fenség — robegett Kemény, — kegyelem, a kutyaért tettem.

--- Hagyd Kemény hiveimet, minél közelebb hozzám. Szolt szeliden, s azzal mindenk vége lön.

Udvari embereit vérvörös bársonyban járatá: mikor meghalt meghagyá: vörös szín legyen a szín, melylyel gyászolnák. De az ország gyásza melyébb volt, mintsem e különcz gondolatnak engedhetett volna.

Bethlen Gábor (1623.) Morvaországi hadjáratában Hodolin várát ostromolja: ez

*) Kemény Authobiogr. Rumynál I. 147. l.

ostrom alatt következőket jegyzé meg Kemény János:

A mint a Morva vizén által kelne, a híd beszakad, lova eldől s a fejdelem a magas hídról a vízbe alá zuhan. Szegedi Isván, kengyelfutója utána veti magát, a fejedelmet a vállig erő vízben talpra segíti.

— Nekem fris ruhát — szolt egykedvűen a partra érve — Szegedinek pedig nemes gondolkodásáért a fris ruha mellé egy részjoszágról szoló adomány- és nemes levelet.

Hodolin várát három hónapig ostromlák. Egy ostrom alkalmával a fejdelem összegyűjti a lovas csapat-vezéreket, s meghagyja, hogy csapataikat birják arra, hogy gyalog száljanak az ostromra. Mindenik ajánlja magát; de Kamuti Balázs — a megyék tábornoka, mint tréfálni szerető ember így szol:

— Magam is kész vagyok gyalog menni, kegyelmes uram — de kevés kikötésem van.

— Mondja kegyelmed.

— Seregben menvén, legszélül nem járok; ostromnak legelől nem megyek; ha megvernek legutol nem maradok; a többire eskümet megtartom.

— Jól van — felelt nevetve a fejdelem — ha kegyelmednek mégis azt kellene tennie, szolítson engemet, s én előbb vagy később fogok járni, hátrább — azt még nem próbáltam.

Egy napon a sánczokat, erődtvényeket ment vizsgálgatni, mit a várból észre vesznek; egy százados, kit azelőtt megvett Holics várból eresztett volt el, megismeri a fejdelmet s ágyuzni kezdetik. Egynek lovát, másnak kardját hordja el a golyó. A fejdelem volt a legnyugodtabb.

— Kegyelmes uram — kérék többen — mentse meg magát, adjon sarkantyut lovának.

— Jó uraim — szólt önérzettel a derék hadvezér: —

— Hol láttatok vagy hallottatok, hogy királyt vagy fejedelmet öreg lövőszerszámmal ellöttek volna?

Végre a vár egyezkedett és megadta magát. Az egyezményre a pontot feltenni, kijött a várőrség vezére, Caraffa Montenegroi gróf.

A mint szemben jönnek s találkoznak, a fejdelem délczeg lova oly mozdulatot tesz, hogy a grofnak úgy tetszett, mikép a fejdelem leakar szállani.

A gróf leugrik, de a fejdelem — magyarok ős szokása szerint, kik lóháton szoktak tanácskozni *) lován maradt: úgy szoritának kezét a fejdelem és a gróf mint a császár személyese.

E vétségcért a gróf tábornokot nyugalmazák. **)

*) Jászay Magyar nemz. I. 77. l.

**) Kemény J. Authobiogr. Rumynál I. 54—69 l.

Bethlen Gábor (1626) Bécsre indul. A két tábor találkozik, csatázik. Galgocznál az ősz meglepi, s a fejdelem sátorában lévő törökség, minthogy sz. Demeter napja eltölt volt, nem akart tovább csatázni. Egy nap Bethlen csatát akar kezdeni, hát veszi a török szerdár izenetét, hogy népe, mint a minap is Hodolin vára alatt, feltámadt, sátrát nyakába akarja vágni . . .

Bethlen dobot üttet, sergét felülteti, a török serget körül kerítetteti, s a lázzadozó agákat magának kiadatja.

Az agák fejei a török vezér sátra előtt elhullának, s a törökség úgy megszeliült, hogy szt. Demeter napját Bethlen Gábor napjának keresztelé; s azután nem csinált belőle többé kalendáriumot. *)

*) Kemény Authobiogr. I. 106—7. l.

PÉCSI SIMON.

(† 1640.)

Pécsi Simon egyike azon porból emelkedett négy nagy állam férfinak, kik a fejlődési kort diszíték. Mint nevendék azon szerencse érte, hogy állitolag mint szöcs iparos nevendék egy gazdag szombatoshoz vetődik, ki őt fiúnak fogadja.

Mint gazdag ezes fiu, hamar kimivelte magát, 18 évig utazta Európát, mikor visszatért 17 nyelvet beszélt, s e hosszas vándorlás után mikor haza jött, nagy örömére, fogadott apja még három napot élt.

Pécсит nagy becsülettel fogadta a fejlődési udvar, csak hamar a legnagyobb hivatalokra, végre cancellárságra emelkedett. Jártában keltében meghallá valahol hírét az ugynevezett honosta custodianak, magyarul mondva: a tisztességes rabságnak, mely annyit tett, hogy a gazdagokat ne a status zárassa el és tartsa; hanem ők tartsák otthon

magokat, s otthonról sehová se mehesse-
nek ki.

Az államtan e szép találmányát behoz-
ta Erdélybe, s minden úton próbát akart ve-
le tenni. S a lett belőle, hogy épen ő volt
mondhatni az első, ki honboldogító tanát
nagyban kiprobálta; mert a judaizánságért
szent Erzsébeten, a székelyföldön lévő falu-
jában, honesta custodiában hala el.

I RÁKÓCZI GYÖRGY.

Egy volt legnagyobb, legtermészetesebb
fejedelmek közül. Mikor egyszer egy lako-
mán nagyon kínálnák, azt mondja: három do-
loggal dicsekedhetem: először, hogy nőmen
kívül más szépség nem érdekelt; másodszor,
hogy a bibliát tán tizenhétyszer már elolvas-
tam; harmadszor, hogy bor soha meg nem
tántorított.

AUNER MÁRTON.

(1658.)

II-dik Rákóczi György fejedelmet a porta fejedelemségéből kitette volt, azonban Rákóczi lemondani nem akart. Rákóczi zabolázására 1658-ban nagy sereg jött, mindent égetett, pusztított, s úgy érkezett Kolozsvár alá. Kolozsvár alatt a várostól 30,000 talért kért váltságul. Auner Márton városbíró egy részét a pénznek maga kiviszi. De hogy mért nem vitte az egészet, a tatár megakartá öletni. Auner észrevette, hogy ha Kolozsvár az egész adó mennyiséget megfizetné is, fel fog prédáltatni. Arra kérte a tatár vezért, küldje Kolozsvár alá, s ő a várost fizetésre fogja birni, s elvivék.

— Szeretteim! — szólt a város polgáraihoz — ide hozatám magam, hogy kérném a sarcz hátra levő részét. De intelek titeket, tartsátok meg pénzeteket, oltalmazzatok magatokat, mert bár mennyit fizessetek, a ta-

tár szavát nem fogja megtartani. Én pedig örömet adom véretem a közjóért.

Igy szolt a derék városbíró. A tatárok megérték szavát, s elhurczolták.

A tatár khám bizonyossá akart lenni, ha vajjon igazán nincs Kolozsvártt több pénz, e végre egy drága öltönyét a városba küldé, s olcsó árron árultatá. Egy kereskedő özvegye nyervágyból megvette. Ekkor felindult a khám, kimutatá hogy a városba még elég pénz van, s 100,000 tallért csikort fel. *)

LINCZIG JÁNOS.

(1660).

Rákóczi és a porta közt még mint folyt a viszázkodás. 1660-n Seid basa jött Kolozsvár alá. Rákóczi ekkor Kolozsvártól nem messze, Gyalunál állt táborával. A pasa Rákóczihoz csak úgy férhete, ha Kolozsváron keresztül megy; mert Kolozsvár az egész

*) Deutsche Fundgruben II. 156. l.

völgyet elfoglalja. Kolozsvár Rákóczihoz szított, s a basa előtt várának kapuit bezárta. A török Szamosfalvánál megállt, s tüzzel vassal fenyegeté Kolozsvártt. A város végre, hogy a basát más gondolatra térítse, Linczig János király biráját többekkel hozzája küldi. A mint Linczig két társával megérkezik, s a basa látja, hogy a város kulcsait magával nem hozta, vérpadot s hohért állit elő. Fejök már csaknem pallos alá görbedt, azonban az egri basa kérésire nekiek megkegyelmezett.

A pasa erre megindul, hogy Kolozsvárt bevegye. Linczignek eloldatja lánczait, s 50 jancsár kíséretében előre küldi, hogy nyitassa meg a várkapukat.

A rendíthetetlen férfi Kolozsvár alá jő, s a helyett, hogy a kapukat megnyitattná, így kiált fel a várfokon állókhoz: ne nyissátok meg, mert veszély ér. A jancsárok látván hogy a kapu nem nyílik, le akarták őtet szúrni, de rongy életénél többre becsülte a halált. Hátra vitték a basához. Linczig kész volt a halálra. A basa elélepett. S kik bizo-

nyos halált reménlték, drága kaftánt s méltánylatot kaptak hazaszeretetökért. A basa haza bocsátá őket, s Kolozsvár külvárosán keresztül haladott, a nélkül hogy a várost bántotta volna.

KEMÉNY JÁNOS

Erdély e fejdelme, mint fiatal ember Bethlen Gábor fejdelem leánykérői közt Bécsbe ment, de a császár Német Ujhelyen lévén, a követség oda ment.

A fiatal Kemény meglátogató a kardgyárt, s néhány vasat vásárol, s egyiket meg-aranyoztatván ezt iratá reá: *Honestum pro Patria mori*. E karddal csatáz mint II. Rákóczi György fővezére, és becsülettel. De — mint írja — e kardja a lengyel expeditioban 1657-ben odavesze. *)

Később más karddal vívja ki a fejdelemséget, melyért (a fejdelemségért) csakugyan

*) Kemény János Authobiograph. Rumynál I. 70. l.

elesett, meghalt; de nem azon feliratu karddal.

Később Bethlen Gábor fejdelem halálát reá bizák hogy Bécsbe megvigye. Ez alkalommal, házi gazdája Ferenczi, magyar titoknok eredeti jellemével ismertet meg, ki roppant esze mellett gyakran a kupa körül elfelejté magát. Egyébaránt legpontosabb hivatalnok, de cynicus ember.

Egykor — írja Kemény — a császár hivatta, épen a piaczon találják meg, felmegy, s mint a kívánt irományokat leveles táskájából — bova hagymát, zsemlét, sajtot, mit vett, mindent a levelekkel együve szeretett vala tenni — táskájából egy akkor vett kappan csak kiugrik, a palotában futkosni kezd. A császárné is jelen lévén, apró ebeivel, azok a kappanra rohannak, Ferenczi utánok . . . Roppant nevetséget idézett elő

E fen létében Keményt gr. Ditrichstein ebédre hívja másnapra, ugymint tíz órára.

Eligérkezett. Azonban Battyáni Ádám is meghijja, de mint mondá, eligérkezett.

Másnap magyar szokás szerint várja, hogy másodszor is meghijják; eljő tiz, el tizenegy óra: a második meghívás sehol sincs. Battyáni láttatja, s megizeni, hogy ha a második hívást várja, csak menjen hozzá ebédre, mert a grófnál javában foly az ebéd, mert itt második hívás nincs divatban. *)

Vay Péter, a fejdelem éték-fogója is Bécsben van, megkéri Keményt, hogy audienciát szerezzen számára. Meglön.

Kemény felviszi Vayt. S mire belépnek, a császár szokás szerint Vaynak nyújtja kezét: Vay megzavarodik, hátrál.

— Addj kezet — szólta Kemény. Vay kezet ada, de úgy megzavaradott, hogy kérelmét Keménynek kelle tolmácsolnia **)

*) Kemény Autobiogr. I. 171. l.

**) U. ott. 171. l. U. ott 172. l.

CSEREI ENDRE.

Cserei Endre sokat tett volt Barcsai Ákos fejedelemért. Barcsai egykor többek előtt vitatta, hogy egy fejedelemnek is hübb embere nem volt, mint Cserei. Ekkor felője fordulva kérdi: mi vehetné rá, hogy elálljon tőle, s eladja?

— Uram, nincs a világnak annyi kincse, mellyért eladnám fejedelmemet; — felelt Cserei — de egy pénzáru boszúságért még a trónját is ledönténém!

I. APAFI MIHALY.

Barcsai Ákos fejedelmet 1661-ben megölik. Ali pasa sereggel lévén a bazában, törte fejét, kit tegyen fejedelemnek.

Megkínálja Petki Istvánt, csiki főkapitányt, de nem fogadja el.

Apafi Mihály ez időben ebesfalvi kastélyában elvonultan él, akkor jött vala haza

tatárrebságból. Hajnal volt, s a családi élet ép azon perczei folynak nála, melyekben az első szülött világra jöttét aggodalmak közt várta. Török csausz lép szobájába.

— Uram — szólt hivatalosan a török — vezérem parancsa, hogy kegyelmedet még ez éjjen elébe kísérem.

— De nőmet csak nem hagyhatom ily állapotban.

— Már uram — felelt amaz — én török vagyok, s én uram parancsát teljesíteni szoktam.

Apaí egy új tatár rabsággal fejében, s a családi aggodalmokkal szívében lóra ül, s a törökök követik. Nehány óra múlva Ali basa sátra előtt állt, Vásárhely mellett.

— Ön Apaí? kérdé a basa.

— Igen.

— Köszöntöm önben Erdély leendő fedelmét, szólt határozattan a basa.

— Köszönöm uram — mentegetődzött Apaí — hazámat szeretem, szolgálni kész vagyok, de —

— Semmi de, — fejezé be Ali — kaptánt elő. Sátra szárnyai megnyiltak, s Apafit táborának mint fejedelmet bemutatá.

A SZÉKELYEK ÉS TELEKI M.

(1683.)

A török Bécset ostromolni akarván, Erdélyt is felülteti, ott voltak a székelyek is, s Teleki Mihály a fővezér.

Ugy látszik a székelyek a családi kör ily messzi hagyásához nem sok kedvet mutattak, s a fővezérnek sok dolgot adtak.

A mint utazik a tábor, egy csiki székely, prédaszeretetének engedve, kitér a se-regtől, hogy valamit kaphatna. Teleki a helyett hogy segédét küldené, most is maga nyargal oda. A székely megrugaszkodik, de rossz lóva lévén, Teleki beéri.

A székely megáll, kopját ragad, s Teleki felé fordítja: ez is puskát ránt, a székely golyótól félve, vezérével szembe rugaszkodik, s kiált:

— Tarlozkodjál nagyságos kegyelmes uram!

Teleki leteszi a puskát, s felel:

— Mit bolondoskodol, barátom!
A székelly is vissza fordítja kopáját.

— Ugyan nekem hozod vala-e? szól mosolyogva a vezér a székellynek.

— Egy szerencsére, nagyságos kegyelmes uram, bizon oda taszítom vala.

Teleki néhány pénzt ajándékozza a bátor székellynek.

BIRÓ HADNAGY

A székellyek harczra indulának,
Teleki Mihály volt kapitányok.
Teleki a jó rendet szerette,
Vitézeit is jó rendbe szedte.

Nem járt egy székelly sem hébe hoba,
Egyenesen mentek harczai sorba.
Tárogatók trombiták szavára
Renddel járt a székelly paripája.

Lőn egykor midőn így utazának
Bájos völgyén szép Erdélyországnak,

Hogy Biró hadnagy ütközepette
Félre tért és szomját enyhítette.

Ha enyhítette azt bölcsen tette,
Ámde azzal a rendet sértette:
Azért haragra gyult kapitánya,
Káromkodván kardot vont reája.

Biró hadnagy vitéz volt kezével,
Nem ijedett meg könnyűszerével:
Hagyván tehát a teketóriát,
Hadi állásba helyezé magát.

Nagyságos kegyelmes kapitányom,
Szóla szépen, ne morogj biában;
Mert ha morgasz, isten ugysegéljen
Fejedet ma tenyeredbe tészem.

A kapitány magát elnevette,
Kardját vissza hüvelyébe tette:
És zsebéből czifra dolmányának,
Szép kis órát nyujta hadnagyának:

E kalandját pipafüst körébe
A kapitány sokszor elbeszélte;
S végül mindig azt mondá reája:
A székelynek nincs, sehol sincs párja.*)

*) Cserei után Dozsa Dániel.

A BÁNFI DÉNES ÖRDÖGE.

(1674.)

Bánfi Dénes, I. Apafi Mihály fejedelem sogora, személyes érdemei s gazdagságánál fogva, egyike kora legkitünőbb embe-reinek. Politikája az austriai ház felé von-szodván, azon gyanuba esett, mintha ezen protectio útján a fejedelmi tronra vágynék.

Ellenőrei egyike Teleki Mihály, mási-ka Csáki László volt, kit nem sokkal azelőtt azzal ingerle fel, hogy a midőn bonczidai er-dejében vadászna, reá ment fegyveres nép-pel, s erőnek erejével magával vitte mint ha-talmaskodót Bonczidára, hol a bezáratástól félhető Csákit fényes ebédhez ülteté.

Ily léptei mellett csakhamar arra birha-ták a fejedelmet, hogy elfogatására paran-csot irjan alá. Elfogokul a székelyeket ülte-ték fel, feles népet, mert Bánfi is udvari gya-logakat tartá; de hogy miért ültették fel őket, a székelyek arról mit se tudtak.

Az elfogatás helyeül Koppánd tüzetett valaki, mint a hová Vitéz Gábor Bánfit keresztelőbe hitta volt. Mikor tehát javában folyna, a székelyek megrohanák őket; de Bánfi menekült.

Azt gondolta most az ember-vadász-had, hogy a nemes vad Bonczidára futott, reá mennek, a kastélyt ellentállás nélkül hatalmukba kerítik; de Bánfit itt se lelék meg. Lön azért borzasztó kapsi és préda. Motozás színe alatt feldultak mindent. A drága öltönyöket egymás közt felhasagaták. Leültek, s az ezüst tárgyérokból golyót öntegegetének. A pinczéket felverék, a bor patakban folyt, s az egész tábor jó félben volt.

Mint így folyna a kastély prédáltatása, történik, hogy a pinczében, hol bornak, méznek visszaadák szabadságát, egy székely a méztengerbe elbukik; onnan felkél, s a széteresztett puskapor halmon is keresztül uszik; onnan is felkerekedik, s most egy szárnyára bocsátott toll-tenger átuszásának indul; de mielőtt átuszhatná, édes álom karjaiba merül.

Estve lett, szép holdvilág, minden lecsendesül, csak a gulába állított fegyverek őrei vannak az udvaron. Ime egyszer a pincze tátongó setétéből egy tollakkal terhes alak vánszorog ki. A székely ficzkó, ki először meglátja, elrikoltja magát, ördögnek vélvén. Ördög! ördög! Im a Bánfi Dénes ördöge!! E szavak szájról szájra kelnek. Mozgásba jő az egész tábor. Fegyverre kapnak. Mikor hét sváb állana egy nyul ellen, kezdik vizsgálni, ekkor ismerik meg a Bánfi Dénes ördögét. *)

BALASSA IMRE KOLDUS-TARISNYÁJA.

(1674.)

Volt egy idő, midőn Magyarhon a török és Austria között ketté volt szakadva, s ha a magyar önhazájában üldözteték, a magyar birodalom harmadik részébe, Erdélybe vonta magát, mint faja legbiztosb menhelyére.

*) Cserei M. Historiája 79 l.

É korszak vége felé járt, s Balassának e menhelykeresés igen roszul ütött ki. Történik ugyan is, hogy Balassa Imre, az Austriához szakadt Magyarhoni rész egyik hatalmasabb embere, egy kalandor törököt a Rabló Béget az austriai Magyarhonban elfogja.

A nádor, Wesselényi Ferencz, megértvén mily drága madárra tett szert Balassa, felkéréti tőle, hogy adná kezébe, mint oly rabot, kinek tartása magán személyt nem illet. Fogja magát Balassa, s azt izeni a nádornak: mondjátok meg az ebadtának, hogy ha török rab kell neki, bujjék ki a felesége rokojája alól s fogjon magának rabot.

A nádor ír a királynak, a király is felkéréti; de Balassa most sem adja; s midőn látná, hogy erőhatalommal is elveszik, a bégnek mérget adat, s hulláját a törököknek kiadja. Erre Balassát elakarják fogni; ő Erdélybe fut, mint a hol Kapi Györgynél, húnnyadmegyei főispánnál, mint rokonánál szép jószágai valának.

Kapi igen kapsi ember lévén, kap az al-

kalmon s hogy a bitangolt jószágokat megtarthassa, Balassa elé lép, s nagy titokban megsugja, hogy a király és nádor Apafinak átírtak, s a fejedelem őt elakarja fogatni. Balassa megijed, s elébb akar állani. Azonban Kapi most a fejedelemhez fordul, s elhíveti vele, hogy Balassa mint német kém jött Erdélybe, s most épen lopodzik kifelé. A fejedelem tehát elfogatására katonákat ültet fel.

Szegény Balassa megindul. Az Apafi kor ez egyik Mephistoja, Kapi, útját állítja, s Balassát, ki szép vagyonnal menekült; egészen kifosztatja. Így kifosztottan kerül a fejedelmi pandurok kezébe.

Kapi Gy. aljas eljárása nyilvános titokká vált, de hatalmas s rettegett férfi lévén, Balassát ellenében senki sem pártfogolta. Jcságai iránt perét megkezdette ugyan, de az mind tovább halasztódott. Midőn látná, hogy mind huzodik: börténkát csináltat magának, nyakába akasztja, s jár bírákhoz jár a fejedelemhez vele, mignem valaki megkérdezé mit

jelentene? Kapi akasztá — felelt — e keldus tarisnyát nyakamba, s nincs a ki levegye.

Midőn látná, hogy ügyeit elveszti, királyához kegyelemért folyamodott, megnyerte, s hazament.

Kapin sem soká huzodott a törvény borszuja. A fejedelem elfogató, s Déván rab-ságban hala meg. (Cserei M. Hist. 55. l.)

KAPI GYÖRGY.

(† 1676. t.)

Kapi egyike volt a fejedelmi kor apró kényurainak. Mind mondják, az Aranyi várban lakott, s mind hűnyadi főispán, basája volt vidékének: ki hozzá kérelemmel járult, mint főispánhoz, ha szekérrel ment, lett legyen kis- vagy főnemes, míg főispáni választ megadá, követ hordata fogatával. Ezt egy Barcsainé hintójával is megtéteté.

Egykor székely tutajosok haladnak a vár alatt, Kapi három leánya, a vár ablakában va-

lának. Egy bohó székely ennyi fejércselédet egy csomóban látva, nyeritni kezd, Kapi felindul, a harangokat félrevereti, a székelyeket megfogatja, s azon törvényt mondá ki reájok: hogy őket mint nyerítő lovakat vasalják meg. A székelyeket lekapatá a tiz körműkről, s lópatkót verete reájok.

Igy elgazdagulva, döllyfe végre Apafi ellen lázítá, fenyegetni meré, hogy dolmánykáját kiporoztatja. Apafi tehát elfogatá, Déva várába azon börtönbe záratá, mit maig is Kapi-likának neveznek. Leányai ki akarván szabadítani, két hű legényét roppant arannyal küldék Dévára, hogy vesztegessenek, s az öreg urat Oláhországba szöktessék. Már a létrán volt Kapi, s már hitte szabadulását, midőn a létra leszakad, ő alázuhan s a köszirten szörnyet hal...

A két legény ott hagyá urát, a feles arannyal egyik török földre meneküle, ott ma is török ur; a más előbb Magyarhonban koválygott, végre haza jött, birtokot szerzett, és ma az utóda báró...

SZÉKELY ZSIGMOND.

(1680.)

Mint Cserei írja, e hamis vérü nyughatatlan székelj itthon vérbűnt követvén el, Lengyelországba szökik. De ott se fért bőrébe, sok csintalanság után ott is fogságba esik tized magával, s halált mondanak fejükre. Már a vérpad előtt állnak, még pedig ő legelől, azért a királytól két dolgot kért: hogy ő legyen utolsó, másodszor hogy neki, mint ki katonaságában sok fejet látott elesni, ne kössék be szemét.

Midőn reá kerülne a sor, nagy bátorsággal előlép, térdre áll, vitézül szembe néz bakójával. Azonban egyet gondol, s midőn a bakó hozzá vág, ő hirtelen lehajtja fejét; gyorsan felugrik, elragadja a bárdat, s magának útát nyitva, a vesztőhelyről bárdastól elszalad. Meg se állt Erdélyig, hol kegyelmet nyert, s azután nem csak jól viselé magát, de meg is nősüle, s hosszason élt.

Később Tököli és Rákóczi mellett har-
czolt.*)

BIRÓ BÁLINT.

(1687.)

Hom. szt. mártoni Biró Bálint, fiatalko-
rában fejedelmi pohárnok, tehetős székely
család tagja.

1687-ben Apaffy alatt kihallnak a fiad-
falvi Gerébek. Bethlen Gergely, ki később
orsz. tábornok lett, a hátramaradt jóságokat
elfoglalja. Biró Bálint pert indít ellene, pere
érdekében Fogarasba megy országgyűlés e-
lébe, hol az tárgyalatott.

Biró, mint szabad száju székely, Beth-
len ellen kikél, s becsületében megsérti.

Bethlen jelt kér, az ajtókat bezárják, s
Birót mint rágalmazót per alá vonatja.

A bűnöst kimondák.

Biró a 200 ftat megigéré. De voltak,

*) Cserei M. Historiája egy példányából közölte dr.
Ötvös Agost. Erd. Muzeum 1856.

kik a rágalmazás elleni régi törvényt kívánák alkalmazni.

A többség győzött: s Biró fejébe kastollas koszorut tévének s pellengerre állíták. *)

VIDA GYÖRGY HISTORIÁI.

(† 1700 t.)

(Kolumbán Jánostól, az 1789-i III. kiadás után.)

Vida Gy. tordai jó nemes, jó elmés, prokátoros, és akár hol az egész világon híres jeles tréfás ember, Tordának gyakrabban hadnagya, merő atyja vala, azért is communi populi voto temeték a templomba . . .

(Gr. Bethlen Mikl. önéleirata
II. 18. Rész.)

I.

Az Aranyos mellett van Torda városa,
Melynek végül épen oldalát csapdossa;
Vagyon ott sóakna, majd hogy ki nem mossa,
Remek hidat tartnak, vagyon is vámosa.

*) Behlen Miklós Önéletirata (kézirat) II. k. XVI. R.

Ott lakott Vida György, és ott is született,
Jó nemes atyáktól vevén eredet.
A tudományokban vött szép épületet,
Kanczellariára atyjától küldetett.

Azután szüléi menvén másvilágra,
Hazaszáll, elszánja magát gazdaságra,
De mivel nem szokott kínos fáradságra,
Elmójét fordítja prokurátorságra.

Egy széken a tisztek Tordavármegyében
Kérék, hogy ágáljon egy tolvaj ügyében,
Halálos a dolog, maga mentségében
Ő maga nem szolhat ily hirtelenjében.

Félre hívja, s mondja vessd le az ingedet,
Takard be a vasat, lodulj merre lehet,
Igy jobban forгатom, majd én is ügyedet,
Különben bizon felfelejtnek tégedet.

Az alatt más tárgyat vevén a szék elé,
Ő is lassan lassan kullog a ház felé,
Egyszer az ispán is szeméit felemelé,
Kérdezik hol a rab? melyre ezt felelé:

Én senki fiának strázsája nem löttem,
Beszéletem vele, én magam bejöttem,

Ő ott kün maradott, sehová nem töttem,
Sem pedig ágoshoz meg sem is kötöttem.

Keresik a hajduk, sehol sem találják,
Mocskolja az ispán, miért nem strázsálják,
Futnak mindenfelé, hogy útját elállják,
Sötét vagyon mégis futni nem sajnálják.

Igy szabadítá meg Vida a nagy tolvajt,
Fenyégetik ugyan, de rá keveset hajt,
A több prokátorok ütnek rajta kaczajt,
Első intrádában, mondják, jó darab sajt.

II.

Azután csakugyan ágálni eredvén,
Királyi táblán is néha perlekedvén,
Senkinek szelétől könnyen nem ijedvén.
Lett nagy prokátorrá, jól elhiresedvén.

Midőn Bánfi Farkas, Serédi Benedek
Ország rendi előtt ketten perlettenek,
Valahányszor ki s be a házból mentenek,
Mindenkor Serédin jokat nevettenek.

Mert Vida Serédi háta megé állván,
Kezeiből számarfüleket csinálván,

Jó ízün nevelték, ő maga csodálván,
Mit nevet az ország? a dolgot sajnálván.

 Serédi sokáig ezt észre nem vötte,
Hogy az ország előtt Vida csuffá tötte,
Hallja a hahotát, de mi legyen lötte,
Nem tudta, senki is meg nem jelentötte.

Végre, mikor aztán behivattatnának,
S a bemenóskor is igen kacagnának,
Megfordul Serédi, s látván csufságának
Okát, jokat vagdal hátára Vidának.

Vida az elnöktől rögtön pecsétet kér,
S azon helyt Serédin két száz forintot nyér,
Mondja, nemes embert ha valaki megvér,
Pénze legyen annak, ne csak málé-kenyér.

Pénzre kap, a zsebe megtelik Vidának,
Czifra köntösöket csináltat magának,
Elmegyen a híre mindenütt dolgának,
Két három ütésre kapott jutalmának.

III.

A mely is Vidának arra okot ada,
Hogy prókátorságból igen kieszakada;
Mire az uraknak házánál marada,
Hol sok mulatságra, tréfákra fakada.

Jut a hír Teleki Mihály udvarába,
A ki nagy ember volt azon időljába,
Ugy, hogy mássa nem volt Erdélyországában,
A fejedelmen kívül az egész hazában.

Fő generalisa volt az Erdélységnek:
Főispánja Fejér s Tordavármegyének,
S Máramaros, Kővár, s Fogaras vidéknek,
Főkirálybirája, Csik és Háromszéknek.

Nemes renden való volt eredetéről,
Szolgálni jött volt be Arad vidékéről,
Rákoczi György mellé, de sok érdeméről
Sokra méltattatott ritka hűségéről.

Megtudta akármilyen esett a világon,
Világi ember volt, kapott az újságon,
Kivált az aféle tréfa bolondságon,
Gondot búbánatot üző mulatságon.

Ennek Vida olyan kedvébe esett volt,
Hogy kinek színétől más ember majd megholt:
Annak szemtől szemben ő mind csak tréfát szolt,
S minden tréfáira végtére meghajolt.

Hallván azért hírét Teleki Vidának,
Egy levelet írat a tréfás komának,
Menjen Gerryeszegre, mert fáradságának
Nem fogja vallani kárát sem útjának.

Felöltözik Vida régi köntösében
Négy verebet fogot csüre fedelében,
Két cseréptál közé berekeszti szépen,
Ajándékba viszi Gernyeszegre éppen.

Grádicson felmenvén mondja az inasnak,
Ajándékot hozott a generalisnak,
Kérdi, minek hívják? azt mondja: okosnak,
Ajándékját pedig eleven csontosnak.

Az inas gondolja eleven pisztrangnak,
Befut megjelenti a generalisnak,
Örülnek az urak péntek nap az hálnak,
Mivel sok böjtösi urak ott voltak.

Mond az úr inasnak: eredj tőle kérd meg,
Mi baja? honnan jött? kinek hívják, értsd meg,
A pisztrangot hozd be, ebédre főzzék meg,
Szintén jokor esett, nekie köszönd meg.

A tálat beviszi, felnyílik fedele,
A menyi veréb volt, egyig kirepüle,
Melyen nagy neveltség a házból terüle,
Az alatt Vida is szépen elserüle.

Parancsolja az úr inasnak keresse,
Hogyha megkaphatja, ugyan megveresse,
De nem találják meg, hogy kedvét tölthesse,
Az alatt Teleki asztalhoz leüle.

Alig hogy leülnek, megjelenik Vida,
Bemegyén, a földig magát hajtogatja,
Csak hamar kisül az egész komédia,
Lőn reá az urnak szörnyű nagy haragja.

De nem soká tartott Vida kibékíti,
Maga mellé közel egy székbe ülteti,
De a verebeket csak nem felejtheti,
Mond: mért csufoltál meg, eképen kérdezi.

Mond Vida: az urnak vöttem meghívását,
Melyben is ajánlja kegyes gracziáját,
Érdemem nem tudtam, azért ajánlását
Nem hittem és azért mutattam példáját.

Mert a nagy uraknak az ő ajánlások
Madár szárnyan járnak, tapasztalták mások,
Igérik; nem adják, ez az ő szokások,
Legjobb ki nem bizza magát ő reájok.

Teleki magában a dolgot nevelte,
Serédiről mondna, azután sürgette,
Mondott is eleget mindenki szerette
Az úr hadnagyságot ígért is erette.

VI.

A generalisnak drága felesége
Vol Vér Judit asszony, az ország szépsége,

Kinek ismeretes jámbor kegyessége
Minden magyar virtust szépen egyesíte.

Meg is vala áldva sok szép gyermekökkel,
Istenfélő is volt birt nagy kegyességgel,
Mindenféle rendet látott szivességgel,
Még is az úr hozzá volt nagy keménységgel.

Ennek volt egy igen kedves pohárnokja,
Szántai, szolgáltnak nem épen salakja,
Sok már az ideje, hogy udvarát lakja,
Kedvében járt, mintha lett volna árnyéka.

Ez a nagy úr ellen nem tudom mit vétett,
Kit is haragjába a tömlöczbe tétet,
Kézére lábára nehéz vasat veret.
S számára jó sulyos botokat kerestet.

Szabadulásáért mindent elpróbálnak,
Az asszony pediglen instál az urának,
Nem szűnik haragja, kiált hajdujának,
Bankát huzzan elé a bűnös szolgának

Midőn készületi volna a pálczáknak,
Mondják az asszonynak, szolana Vidának,
Hamarább grácztiát nyer ő majd rabjának,
Mond Vida: meg leszen kedve asszonyának.

Midőn hát Szántait tömlöczből kihozván
Verésre készitnék a vasból oldozván,
Fut Vida az urhoz, Szántait átkozván,
Boszuról halálról szörnyen kiáltozván.

Minap tokai bort kértem volt ő tőle,
Még elpirongatott a számár mellőle,
Add kezembe uram, hogy boszum hűtsem le,
Veressem halálra, bőrit huzzassam le.

Teleki Mihály is ilyen feneségét
Szemlélvén Vidának szörnyü dühösségét,
Nem tudván szívének álnok mesterségét
Elővette rögtön hidegvérűségét.

Csak azért is mindjárt őt elbocsássátok,
Pohárnokságára helyreállítsátok,
Magát jólviselje neki meghagyjátok,
Minden gaznak jó bort ne adjon mondjátok.

Igy szabadítá meg az asszony szolgáját
Melyért az asszony is megnyitá ládáját,
Az urnak mutatja kapott aranykáját,
S az is megdicsérte furlangos tréfáját.

V.

Egyszer Telekinek egy kis fia lészen,
Gondolja, nó azzal becsületet tészen,

Komának hivatja, melyet mihelyt vészen,
Udvarlani Vida mindjárt készen lészen.

Rettenetes tréfát ő ottan folytatott,
Sok szép bolondságot, játékot mutatott,
Azért a koma név reá is ragadott,
S róla másokra is azóta hagyatott.

Többi közt az urat sok szóval illetvén,
A sok tréfa között jockskán megsebhethvén,
Monda az úr farkas modjára nevetvén,
Megtanítlak kopasz, miképp, integetvén.

Mond Vida: nem félek, uram koma tőled,
Mert oly helyre buvom mindjárast előled,
Csak székedbe mennék templomba melőled,
Egész esztendeig ott lehetnék tőled.

Ezen a főrendek nagy kaczajt üténck
Teleki nevében mindent ígérének,
Tordán hadnagyságra időt is tűzének
Midőn Fejérvárra ősszel lemennének.

VI.

Vida haza megyen epedve vár őszre,
Ősszel a Teleki megérkezésére,
De a generalis a Marosmentére
Veszi útját, s beszáll egy estve Keczére.

Kincstárnoknak vala ottan a lakása,
Apor István neve, alig van még mássa,
Töméntelen kincscsel, pénzzel van birása,
Szegény legényből lett Kresussá válása.

Vida pedig Tordán tesz nagy készüléket,
A generalisról kérdez mindeneket,
Azonban meghalja Keczére menteket,
Nó ő is megoldja mind a két kereket.

Béresével azért lóra kerekednek,
Egymás beszéd között Hadrén által kelnek,
A tilalmasban egy sereg ludat lelnek,
S velek az úraknak ajándékot lönek.

Mondják, hogy mind lábán hajtották Tordáról.
Nevetik. De hamar két oláh Hadréről
Nyomokba érkezvén, kurtát formájáról
Megismerik, s ludat a gágogásáról.

Ott jobban az urak kezdnek nevetkezni,
Hazugság gyanuja hozzá kezd férkezni,
Vidát kürtellinek elkezdik nevezni,
Melyet le sem tudott holtáig vetkezni,

Mond nagy hahotával az öreg Teleki,
Nó te lélektelen, kurasszony kürtelli
A hazugság kedet mindjárt utoléri
Vessétek egy olba, míg magát kimentí.

Estve volt az idő, ott megfutamodik,
És egy grádics alá hirtelen elbuvik,
Nem találják sehol bár szörnyen keresik,
Csodálják hová lőtt, elfutott azt hiszik.

Egykor midőn minden már az asztalnál ül,
Vida grádics alól ablak alá kerül;
Hallja hogy a beszéd tréfáiról merül,
Bátorsága legott mindjárt neki hevül.

Ablak alatt Vida így kezd egy éneket:
Komám eszik iszik oda ben eleget,
Tűz, bor és szép asszony tart neki meleget,
Én itt kün szenvedem a deret, s hideget.

Fogd, fogd, fogd, Teleki kiáltja szertelen
Ő a grádics alá elbuvik hirtelen
Keresik gyertyákkal minden szegletben,
Mondják, tiszta ördög, ez a Vida éppen.

A nagy zenebona a mint csendesedik,
Két rossz kötőfékre egy helyt verekedik,
Ajtokat kiköti, előszepelkedik,
S az úrak félelmét jó ízün nevetik.

Intnek hogy a szolgák neki lest hányanak,
Mennek az ajtokra, hát kikötve vannak,
Egymásszeme közé néznek, s úgy kaczagnak,
Vida is neki fog ismét a tréfának.

Mond: árestomba vagy generális koma,
Miként megigérted, mért nem vagy Tordán ma
Ha kívántál tenni engem árestomba,
Magad lész viradtig ben a kaliczkába.

Az aszszony, Aporné, ott az ablaknál ült,
Kinél szebbet anya a világra nem szült,
Mondja kezes leszen és kezét kidugja,
Mire ötlet Vida derekon ragadja.

E dolgon az urak felette kaczagnak,
Végre is egymásnak ketten kezét adnak
Hogy az urak békét kürtellinek hagynak,
S Vidának asztalnál legott széket hoznak.

Sugja Apor István egy pohárnokjának
Eredj a pinczébe, hozz csigert Vidának,
Melyet a kezébe mihelyest adának,
Szeme közé önti az úr inassának.

Megharagszik Vida, és mondja Apornak:
Nem vagyok én peczér, ne tarts bolondodnak.
Erre tüzes erős bábolnait hoznak,
S közibe még erősb rosólist kavarnak.

Iszik Vida, iszik, neki melegedik,
Szidja, s bort letenné, de meg nem engedik,
Meg kell inni, melytől hogy megrészegedik,
Egy üres hordóba belé fenekelik.

Egyszer csak megmozdul, hordó kezd ingani,
Ő pediglen legott tolvajt kiáltani,
A kopok ugatnak, arra ordítani,
Csaknem korság kezdi Vidát kimentani.

Az urak is akkor keltek fel az ágyból,
Kérdik, hogy mi leve Vida fazsákjából?
Ki bontják, felhozzák a goncsz fogságból,
Szinte harag leve a komoly tréfából.

VII.

A fejedelemnek az ő édes apja
Mihály nevet adott, közelítvén napja,
Teleki is siet legyen udvarlója.
Hogy első lehessen, van reá nagy gondja.

Elviszi Aport is szép feleségével,
Vidát is felveszik, lehangolt kedvével,
Maros Szentkirályra mennek jó reménnyel
Az öreg Bánfihoz egész seregével.

Félve a tréfától Vida elhuzodik,
Hirtelen inasi ruhába burkozik,
Az inasok között, kik őt nem ismerik,
Hallgatja asztalnál rola miként kezdik.

Hogy megrészegetik felteszik magokban,
Keresik, nem lelik az egész udvarban,

S mikor inas borért megyen ujonában,
Ő megvonja magát a pinczetorkában.

A tokai borra egy kis edénykében
Ráakad, csak kevés volt a fenekében,
Csatornás kancsoba mind ki lopja szépen,
Legényének adván, félre teszük ketten.

Onnan udvarlani palotára megyen
Két fejér czipora szép szerint szert tészén
Arra a konyhában inasok rendében
Egy teli tál kolbászt kezébe felvészen.

Szolgájának adja, mondja: vidd le Gálni,
Én is oda megyek vacsorálni s hálni.
Felmegy még keveset ottan állingálni,
Bánfi a tokait inti produkálni.

Lefut a pohárnok, jó lélekszakadva,
Nincs a tokai bor feláll a hordója,
Bánfit hogy a mőreg csakhogya ki nem rontja,
S Vida az egészet jó izűn kaczagja.

Volt immár Vidának kolbásza, czipója,
Volt Bánfi kegyéből jó tokai bora,
Elmegyen hát Gálni, hol jól vacsorála;
S levétvén a ruhát urakhoz beállta.

Mondja, Enyedre járt, a professorokhoz
Páriz Pápaítól jó tókai bort hoz,
Melyért négy aranyot Bánfi ajándékoz,
Leültetik őt is mindjárt az asztalhoz.

VIII.

Mihálynapján urak Fejérvárra gyűlnek,
Az aszszonyok czifra köntösbe öltöznek,
Elsőbbben az isten házába kerülnek,
Onnan udvarlani urunkhoz felgyűlnek.

Ott aranyos hinton elől megy Teleki,
Utána megy Apor, és az öreg Bánfi,
Mindeniket hathat bokrétás ló viszi,
Azt hinnéd, ha látnád, Phaeton lovai.

Felmennek urunkhoz alázatossággal,
Térdet fejet hajtnak egész bátorsággal,
Üdvözlük köszöntik áhítatossággal,
Sok ily Mihály napját számláljon vigsággal.

Azonban asztalhoz mindnyájan leülnek,
Pohár köszöntésre az úrral merülnek,
A muzsikák dobok legott megpendülnek,
S a mozsarak ágyuk közbe közbe lönek.

Vida is gratulált, ő is kap egy helyet,
Mond a fejedelem: mondjon egy éneket,

Gondolkodás nélkül elkezd egy éneket
A zsóltárból azt a hatvanegyediket.

Megköszöné úrunk, most mást kell mondani.
Mondj már én rólam is, felszolal Teleki.
Az ötvenkettődik zsóltárt rá kezd,
Az úrak nevetnek, ő még meg szereti.

A harminczhatodik zsóltár jut Apornak,
Az ötvennyolczadik az öreg Bánfinak,
Százhuszanhetedik megy az aszszonyoknak,
Másodikat mondá, püspök Tofeusnak.

Vida elméssége úraknak megtetszett,
Hadszolgálya léteért mindyájan kértének.
Jól van Teleki is, hogy tenne eleget,
Hogy Tordára megyen teve igéretet.

IX.

Teleki hát Vidát magához hivatja,
Siessen előre nekie meghagyja,
Szállást mit készítsen, és a tanács várja,
Maga pedig jön elébe Rákosra.

Vida a vámosnál Torda végén leül,
Gondolja, Teleki akar merre kerül,
Csak itt kell eljöni, sem alól sem felyül,
Igy nem maradhatna a hadnagyság nélkül.

Ugy is történt volna, mert nem Rákos felé,
Hanem a Létomon ment Teleki elé,
És midőn azt hinné hogy Vida sült belé,
A hadnagyság várót, hát a hídan lelé.

Mindkettő magában csak amugy nevetett,
Vida hogy e tettért vehessen eleget,
Mondja Telekinek mily jó szállást szerzett,
Csak baj hogy gazdája, mint a föld oly siket.

Bemennek, a gazda imár várja készen,
Hogy Teleki nem hall, megsugja olt szépen,
Melyet a főispán mig észre nem vészen,
Mind keittő elreked oly orditást téssen.

Egyszer már megunván, mondja a gazdának,
Nem vagyok én siket, száját szemet tátnak,
Szemrehányásokat kezdenek Vidának,
De hamar véget vet az egész csatának.

Másnap hát a várost az úr felgyűjti,
Vidát nagy erővel hadnagygyá téteti;
S Vida hivatalját oly szépen viseli,
Hogy rosszat ő róla nem mondhatta senki.

X.

De mégis valamely irigy árulkodván,
Neheztelt Teleki, szaván megindulván,

Vida szörnyen busult, s segítni gondolván,
Legottan ott terme Teleki udvarán.

Mond: Tordáróljövök, s ott olyan hír vagyok,
Minden hazugságnak az úr hiszen nagyon!
Mit, kiált Teleki, Vida harmadnapon
Bebizonyítsd másképp kötél lesz nyakadon.

Jól van, a bús Vida elmegyén előle,
Másnap öltözik egy oláh köntösébe,
Egy verő-malacztól szerez hevenyébe,
Instancziát írat, megy az úr elébe.

Két jó szekér buzát küldöttem Tordára,
E vala megírva az instancziára,
Holmi katonaság ment Vida házára,
Szekerimet onnan elhajtá postára.

Gabonámat földre hányatá hoszában,
Reá jött a disznó egész nagy csordában,
Kirágták a zsákot, kár van gabonámban,
Fizettesse őt meg isten igazzában.

Malacztát az inas adja a szakácsnak,
Az úr kemény hangon írat át Vidának,
Melyet által is ad mindjárt az oláhnak,
S mondja, most megkapja árát buzájának.

Kimegyen Rédei Ádámnak mutatja,
Másoknak is magát kinyilatkoztatja,
Megy az úr fülébe, ki is kutatatja,
De ő urfiaknál magát jól találja.

Végre indulatja az urnak is enyhül,
Feladják az étket, az asztalhoz készül,
Vida malacza is szép pirosra megsül,
Az egész társaság neveltségbe merül.

Sok nevetés után, Rédei elkezdí,
Ha meg nem bántanám, okát tudnám adni,
Tetszett volt Vidának kötelelet ígérni,
Ha harmadnap alatt nem fog bizonyítani.

XI.

A hadnagyság mellé szép kardot szeretne,
Akad Telekinél egy drágakövűre,
Kéri sokat kéri, és lőn felelete,
Az dísznó orrára arany perecz lenne.

Vida hazamegyen, hivat egy kovácsot,
Csináltata vele egy roppant kardvasat,
Melyet harmadnapig az eczetben tartat,
Hogy megrosdásodjék, s köfal alá ásat.

Házának alapját a midőn vetteti,
Szomszédait reá mind özszeűjteti,

Hát rosdás kardvasat lelnek, kivéteti,
Leel kardja legyen mindenütt hirdeti.

Nem soká meghallja többek közt Teleki,
Azért egy szolgától Vdának izeni:
Ne sajnálja Leel kardját felküldeni,
Ha kedvét töltené, megfogja köszönni.

Mond Vida: ebadja, tudom a szokását;
Száz aranyot küldjön, vagy a legszebb kardját,
S ha akkor is adom, egész éltemen át
Kikötöm, hagyja meg Torda hadnagyságát.

Vida a szép kardot csakhamar megkapja.
Hadnagyságról szavát, az úr hozzá adja,
Karddal hivattal Teleki megrakja,
Ha meg nem hal Vida, még most is kaczagja.

BÉLDI ZSUZSÁNNÁ.

(1705. t.)

Béldi Zsuzsánna leánya a történeti nevezetességű Béldi Pálnak, neje a derék Vesselényi Pálnak, az Apafi fejdelem tábornokának.

A Vesselényi családban oly szerepet vitt,

hogy becses emlékére a Vesselényi leányok nagy része Zsuzsánna nevet horda mai napiglan.

A Rákoczi forradalomban tevékeny részt vett. Fia István a forradalom egyik hőse. Mint ily nő, s mint az akkor még állt Hadadvár asszonya, Rákoczi részére várát megrakta, s több ostromot állott ki, melyet személyesen vezérlett.

Történik, hogy az ostromló ellen-vezér egy napon azt izeni, hogy ha tovább is daczolni mer, s ha a várát ostrommal veszi be, katonáinak szabadságot enged, hogy haját levágják. Béldi Zs. nemes haragra gyul, s visszaizeni: ha pedig neki sikerül őt megfogatni, mint lovagiatlan hősnek füleit vágatja le.

Az ostrom tehát még tüzesebben folyt, egy ostrom alkalmával, a sértett amazon, huszárság élén kirohan, az ostromló kapitányt üzőbe veszi, s midőn egy közel eső hegyen csaknem utolérnék, hogy a gyalázattól magát megmentse, a kapitány magát főbe lötte.

GYULAI FERENCZ.

(1690.)

Gyulai Ferencz, kükülmegyei főispán, jó ember, ügyes ember volt, de azok közé tartozott, kikről mondani szokás, hogy a puskaport nem találta fel.

1691-ben a leopoldi hitlevél tárgyában az ország Bécsbe küldi; melléje adák pálosi Donáth Jánost pennának.

Felmennek. Az értekezletek megkezdődnek, s Gyulai remekbeszédeket tart. De csak hamar eszre kezdék venni, hogy Gyulai az értekezletek vége felé mindig lankad; s néha töltése egészen elfogy. Ő magával teljesen meg volt elégedve.

Egy ily értekezlet után, melyben pegasusa meglehetősen cserben hagyá: reggel fölédred, asztalán egy nyomtatványt kap neki dedicalva. Nézi s látja, hogy: „Útasítás a követ kötelességeiről.“

Gyulai — írja gr. Bethlen Miklos —

megliszteltetésnek véve, hozzáját jól megajándékozá. *)

ÉLJEN ANGLIA KIRÁLYNÉJA.

(1702.)

Anna, angol királynő szövetségben Auszriával a francziák ellen harczol; s Ausztria és a török között békesség-kötést idéz elő.

E békekötés követe, Paget Vilmos, Erdélyen át tért hazájába; mindenütt ágyulövés s egyéb pompával fogadták. Mint Fejérvárra érkezik, a főkormányzó gr. Bánfi György nagy ebédet ad, melyen többek közt gr. Bethlen Miklos, gr. Apor István s mások is jelen valának.

Gr. Seeau, a kamarai jövedelmek biztosa kezdi a pohárköszöntést, s lelkesedve életet Anglia királynéját.

Midőn Apor Istvánra kerülne a sor, mit gondol, mit nem, minden pátronusa Koloninics

*) Gr. Bethlen Miklos önéletirata (kézirat).

bibornok lévén: a bibornok egészségeért kezd poharat köszönteni.

Az urak e véletlenül, itt a protestans Anglia protestansokért buzgó követő társaságában, össze néznek; s gr. Seeau felveszi a poharat s latinul mint előbb is, közbe vág.

— Mit csinál a gróf? mi közünk most Kolonics bibornokkal? Éljen Anglia királynéja, mert minden üdvünk most csak Anglia!!

Apor, mint nagy katolikus, észreveszi magát, s mint ügyes diplomata, két poharat hozat be, s kettőt ivott meg Anna királyné s Angliáért. *)

K. AJTAI BENKŐ MIHÁLY.

(Szül. 1791.)

1707-ben a kuruczok a székelyföldről kiűzetvén, a laboncok a régi szokás nyomán a székelyek marháit elbélyegezvén, annyira elhajták, hogy az emberek ismét Básta sze-

*) Cserei M. Historiája 310 t.

kerére szorultak, s most az ott működő tábornokról — mint Benkő József Filius posthumusában írja — Graven szekerének nevezték.

A rákövetkezett télen egy tiz tizenköt éves székely fiu ily taligát huza Közép-Ajta határán; azonban történik, hogy a taligán lévő fa leomlik, s lábát úgy megüti, hogy ott hagyja a taligát, s iskolába ment — tanult pap és esperest s egyszersmind nagy írónk Benkő Józsefünk atyja lön.

DR. PÁRIZ PÁPAI FERENCZ.

(Szül. 1649. t. † 1716.)

Korának ez egyik legnagyobb tudosa életéhez, regeszerü adomák keletkeztek.

Azt beszélük, hogy akademiákon létében, egy szép fiatallal ismerkedik meg, ki nek szép magaviselete, szép észtehetsége Páriz Pápaink barátságát vivta ki. Együtt folytaták tanulásukat, utazásukat.

Végre ütött az óra, mely P. Pápaít Erdélybe térésre intette. Fiatal barátját e hír

mély bánatba ejtette; de a bánat e mélységét gyanítani nem lehet. P. Pápai már útkészen állott, midőn egy szép hölgy jelenik meg neki, s zokogás közt nyakába borul. A hölgy tanuló társa volt, ki tudomány iránti hajlamában férfi ruhát horda, s még benső barátja irányában is ismeretlen maradt.

A két tanuló társ mint férj és nő utaztak le Erdélybe.

Mint tudjuk, P. Pápai több könyvet írt, végre öregségében ismeretes szótárát írta, mely előtt egyfelől saját arczképe van, más felől egy nő, ki jobbában tollat, baljában egy sarkantyuszerű csengetőt tart, s a két kép azon helyzetet látszik ábrázolni, mint az öreg ur művét tollba mondja. Ebből azon szóhagyomány kerekedett, mintha P. P. vakon néjének mondta volna tollba könyvét; melyet egyébaránt gyengült szemekkel igen, de vakon dolgozni lehetetlen lett volna.

II. RÁKÓCZI FERENCZ.

(† 1735)

Az forradalmár II. Rákóczi Ferencz, réztiz krajczárosira ezt iratá: PRO LIBERTATE. E betűket Rákóczi hivei illy kedvező mondat előbetűinek vették: Princeps Rákoczi Ope Legionum Illustris Bercsényii Et Reliquorum Totam Austriam Turbabit Ense. Az ellenfél pedig így magyarázá: Peribitis Rebelles Omnes Lequeo Igne, Bello, Et Reliqui Tandem Austriae Tributarii Eritis.

B. KRIEGBAUM GYÖRGY.

(1709.)

B. Kriegbaum 1708 — 10-ben Erdély főhadi kormányzója, köszvényes kedvetlen ember, míg fiatal neje a világ zaját kereste.

1809 nyarán Kolozsvárt táboroz. Egy este az ugynevezett fejedelmi kertben, mi akkor a mostani népkert szerepét vitte, több fő-

úri család gyermeke van jelen. A mint mulatnának, egy huszár tiszt lóháton közükbe száguld, s lováról lehajolván, egyik legyezőjét ügyesen elkapja.

— Ki az? ki az? kiáltnak fel a férfiak.

— A vezér segéde. Lön a felelet.

Másnap a vezérnél két férfi jelenik meg, segédjétől e tolakodásért elégtételért szölitják fel.

— Jól van uraim, — szölt a tábornok — nő van meg sértve, az elégtételt egy óranegyed alatt megkapják.

Egy óranegyed múlva a tábornok felnyit egy ajtót, s a belépökhöz szöl:

— Uraim — itt vannak a pisztolok, itt van kitöl önök elégtételt kívánnak, követelnek.

A tábornok fiatal neje állt ott azon ruhában, melyben tegnap a csintalanságot elkövette.

A párbaj keresők jövetelök czéljáról lemondva, az amazoni ügyesség bämülésára nem találnek elég szöt.

Igy lépett fel a nő, ki lovaglás s férfi

ruhában üzött kalandjaival Kolozsvárt egy nyáron mulattatá.

XII. KÁROLY ZILAHON.

(1714.)

1714 szeptembere vége felé Magyar és Erdélyországban felsőbb parancs járt, melyben minden hatósághoz megiratott, miképp N. gróf ekkor s ekkor oda érkezik, s lassák szívesen.

Zilahra is megjött a parancs, s szállásául az akkor egyetlen zsendelyes házat mutatták ki, helybeli pap Zoványi házáat. October elején a gróf is megjött. A ház tulajdonosa, a nevezett pap kíváncsi volt tudni, hogy ki lett az ő vendége. Belép, néz néz, kezét összezecsapja s felkiált: Úr isten! felséged itt?

A gróf meglepetése sem vala csekélyebb, hogy megismerték.

Zoványi N. grófban egykori upsálai tanuló társára, akkor korona örökös, most XII. Károly svéd királyra ismert.

A király szoros hallgatást kért, s hosszason beszéltek.

Másnap a hős király tovább utazott. Demoticából jött, Drinápoly mellől, hol szerencsétlen csatája után letartva volt, s Ausztrián, mint barátságos tartományon át, haza felé sietett.

A ház, hol XII. Károly szálva volt, csaknem azon alakban most is áll: nem más mit a Téjutcza középe tájáni Szakács-ház. *)

AZ ÚTOLSÓ SERÉDY.

(† 1722.)

A Serédy-család egyike volt a legtekintélyesebbeknek egész Erdélyben, s a Szilágyságban még a magyarok kijövelekor telepedtek volt meg a Serédyek, — s majd mindegyikük főispánságot viselt a szilágysági vármegyék valamelyikében. — A reformáció bejövételével pedig mindjárt az újított hit zászlójához csatlakoztak.

*) Zoványi naplója után Hetilap 1853. 70 sz.
5**

VI. Király császár idejében élt az utolsó Serédy, ki — több leány-testvére mellett — a család vég fiavadéka lévén, szüleinek sok kedvezésében részesült.

Az akkori főurak szokása szerint Bécsbe ment, s ott felcserélte ősei örökét. — Huzamos fenn tartozkodás után egyszer catholikussá lett, s cselekedetéről atyját is értesítette. „Felnyilottak — ugymond — szemeim, s az egyedül üdvezítő r. cath. egyház kebelébe tértem.“

Megütődött ezen atyja, a szigorú öreg kálvinista. Aztán megírta neki, hogy soha többé szeme elébe ne kerüljön, bocsánatára ne is gondoljon. A levél másik oldalára pedig e szavakat írta:

„Ebtől szakadt,

Hittől szakadt:

Légy magva-szakadt!“

A Serédy-család a r. cath. Serédyben kihalt, s jószágai leány-ágra szállattak. —

EGYIK SCHALLER.

(XVIII. sz.)

A Schaller család, most b. Löwenthal nevet hord, mit báróságával vett fel.

Nemességét s birtokát még a XV. században a magyar királyoktól nyerte; de vi-szályok miatt birtokaiból úgy kivetkezelt vala, hogy a mult század közepén egyik tagja iskolamesterkedett.

Mint iskolamester egyszer útra kél, per-sze, csak amugy az apostolok lován, s egy est-ve beszél egy szegény házhoz. Hol mint neki a szerény vacsorát készítnék, a háziasszony ecze-tes kantát vesz elé, melynek dugója pergament vala; unalmóban nézi, nézi; mit lát: családjá-nak egy eltévedt adomány-levelét II. Mátyás királytól. Csak elbámul, hogy reá, ki tán az eczet árát is gonddal fizetheti, mekkora vagyona van a pergamentre írva.

A derék dugót potom pénzért megvásá-

rolta, s az oklevél erejénél fogva ősi javait kiperelte, családja báró és ur leve. *)

A CSIKI FŐKÖTŐ.

(1733.)

Az utolsó tatárjárás idejében lehetett, hogy a Csiksomlyói zárda priorának oly czifra neve volt, hogy a nép őt születése helyéről Belga Jánosnak nevezte.

A tatárok a székelyföldet keményen pusztítják. Háromszéket már kiprédálták, s onnan Csikba nyomultak. A derék Belga fegyverre kelti Csíkországot, s a férfiakat a tatárok ellen indítja, maga pedig a felgyűjtött csiki asszonyokkal a somlyói hegyre vonta fel magát. A tatárság közelgett, a férfiak táborra Csikszereda felé elejökbe nyomul: az asszonyok pedig, kik maig is fekete férfi kalapot viselnek, fekete zekében, kalaposan, fekete kucsmáson öltözve, s nyárrsal vaska-

*) Hetilap 1853. 70. sz

lánynyal mivel fegyverkezve, Belga vezérlete alatt tartalék serget képeztek.

Szentkirálynál a csata megkezdődött. A férfiak derékul kezdik a csatát, mire Belga pater az asszonyoknak lármát vezényel: a nők oly vad lármát, kiábálást kezdenek, hogy a tatárok őket egy új rohanó tábornak nézték s azonnal megszaladtak.

Mint mondják, ez esemény emlékére a csihi nők a mai napiglan csak is fekete főköttöt viselnek, mely színével és hasonlóságával az itt viselt fekete kucsmákra emlékeztet.

A BRÁZAI KŐ FELIRATA.

Bráza, fogaraszöldi oláhfaló határán, Kolcza Brezi nevű hegyen várrom van, s a romok között többek közt egy nagy kő volt s tán van ma is, melyről Benkő azt említi, hogy egyik oldalára a volt oláhhul vésve, hogy ki felemeli, az jutalmát veendi. Írástudó oláhok vetődnek, s látva a nagy reménynyel kecségtető feliratot, kimennek sokan, s nagy mun-

kával a követ felemelik, s más oldalára fordítják. Már mindenik tartá markát a remélt kincs elé, de mit kaptak? az epigramm más felét, egy feliratot, mely igen szépen megköszönte hogy más oldalára fordíták, mert — ugymond a kö — a más oldalán már eleget feküdt. *)

KORNIS FERENCZ.

Kornis Ferencz H. sz. Pálon élt. Egykor feles számu társasággal vadászatra indulván ki: midő H. sz. Márton határán gyalogolnának, a tájon, hol ma az ugynevezett nagy malom van, valami gyermekekre botlik, a kik a vízárkon deszkadarabokból malmot készítettek. Az öreg úr kérdi: nem adnák-e el azon malmot? Felelnek a gyerekek: vagy el, s pár szóváltással az alku megleve. Zsebébe nyúl a ravasz úr s néhány garassal kifizeti őket s mondja nekik: már adjatok egy darab helyet is a malom körül, s ároknak helyet, me-

*) Benkő Special. Transylv. I. §. 178 1.

lyen a Homorod vizét lehessen ide venni. Mondának a játszó gyermekek: itt körül lehet a malomhoz elég helyet foglalni; árok helyet pedig Abásfalva felé a meddig tetszik adunk.

A vadászból haza érkezve, kötlevelet irat, s azt ládája fenekére elrejté, honnét fél-század s több év teltével, a leány-ág rendbe szedvén a leveleket, reá akadott a malmot tárgyazó kötlevéltre. Nyomozás indult s esketés útján kijött, hogy a kötlevéltben levők egykoron éltek. S az anekdota szerint így birják az ugynevezett nagy malmot.

UGRON FERENCZ ÉS A BARÁT.

A XVIII. században élt Homorod-Szentmártonban Udvarhelyszékben Ugron Ferencz földbirtokos. Kihez alamisnáért folyamodik egy, talán mikeházi fráter. Megállván négy loval szekérrel az udvar kapuja előtt, bemegy, köszön s mi járásbeli volna, jelenti.

Ugron Ferencz, mint jó keresztény, adott a fráternek egy zsák buzát. Kér a fráter

lisztet is, az öreg úr azt is adott. Kért továbbá bort is, azt is adott egy átalaggal. Neki bátorodván a fráter, kért mindent, a miről csak gondolhatta, hogy szükséges a klastromban. Mikoron is megütödvén az öreg úr, hogy ma nem lesz képes kielégíteni a frátert, magára hagyja az ebédlőben, s udvarbiráját kiszólitván, azt mondja neki:

— Hallod-e? én mindent adatok a barát-nak, mit csak kér, hanem menj el, s a miket már adtak, mindent hozzatok fel; s azután mikor egyfélét viszesz, a másikat hozd vissza, s így redre.

Ugy is lett. Neki bátorodván a fráter, kért a mit csak kigondolhatott: paszujt, borsót, lencsét, babot, szalonnát, sódort, oldalost stb. le a legszükségesebb sőig. Miglen utójára kápájából előhuz egy üres kulacsot. Ez is meglevén, áldáskodik a szegény fráter s búcsúzik az öreg urtól, legutójára kér egy udvari cipót kocsisa számára. Ez is megadatik, mikor az udvarbiró kivitte a szekérbe, akkor a kulacs bort vitte vissza.

— No Jancsi! mond a fráter, kocsisának, már ezzel baza mehetünk. Mire a kocsis: mit atyám? itt isten ugyse egyéb nincs e czipónál. Mit a fráter megértvén, sohajtva távozott.

GRÓF BÁNFI DÉNES.

Utolsó Bánfi György főkörmányzónk atyja, Dénes idejében Gyalunak még meg volt szőlője. Egyszer a gróf egy öreg földész szőlőjén megy át, s látja, hogy az éppen metszéssel foglalkozik. Ő is előveszi bicskát, s kezd az öreg Pálnak segíteni; de természetesen nem volt benne köszönet, mert legjobb bortermő ágaitól foszlá meg a szőlőt, boszantani akarván a vén Pált. Végre Pál kifakadt, s elmormogá a grófot... Eljött a szüret, elhozák Gyaluba a jó csanádi bort, s belőle két hordóval Pálnak vitete... Az öreg Pál megemlékezik, s a grófot a jövő évre is meghívá szőlőjébe.

GRÓF TELEKI SÁNDOR.

(† 1760 tájt.)

Az első Teleki Mihály legkisebb fia, s gr. Teleki Sámuel cancellár apja.

Tordai főispán lévén, egy országgyűlés alkalmával küldöttséget neveznek ki, mely akkori királyi személyes, főhadiparancsnok herczeg Lobkoviczhoz menjen, s e küldöttség élén gr. Telekit küldik.

A mint a küldöttség megjelenik, a herczeg a gróf követelő hangja által sértve érezve magát, veszi három szegű kalapját s fejébe teszi.

Gr. Teleki látva ezt, veszi nyusztos süvegét, szinte felvágja.

— Mit tesz gróf? — szól h. Lobkovicz.

— Mit ön uram!

— De én most a király vagyok — folytatá a tábornok.

— Én pedig az ország, viszonzá önérzettel a gróf.

GR. TELEKI LÁSZLÓ.

(1761.)

Gr. Teleki László, Mihály unokája említett Sárdortól, főkormányszéki tanácsos.

Fia, József (volt főkormányzónk nagyapja) 1761-ben egy vallásos munkát ada ki francia nyelven, mely neki igen szép hírt szerze. Azután nem sokára gr. T. László az udvarnál van, az egyik főherczeg azon kérdést intézi hozzá: Ön a tudos Teleki? de a kérdés németül intéztetett.

— Nem én, hanem apám. — Felelt a gr. — latinul.

— Gróf úr — folytatá megütődve a főherczeg — hogy értsem azt, hogy német kérdésre latin választ kapok?

— Ugy fönséges úr — viszonzá gr. T. László — hogy az én gyermekkoromban még nem hittük, hogy a magyar és latin mellé még más nyelvet is szükség megtanulnunk.

B. SEEBERG MÁRTON.

(1764.)

A Buccow alatti főkormányshékben három tanácsos volt, ki az alkotmány ellen elkövetett sérelmek felett feljajdult: gr. Teleki László, gr. Bethlen Imre, és b. Seeberg, az időben keletkezett szász báró.

1764-ben a székelyek a felfegyverzés elleni panaszukat a császárnéig vitték, panaszolván Buccow eljárása ellen: a császárné leküldé a guberniumhoz. Buccow mint a kormányshék elnöke végig hallgatván a panasz felolvasását, közte s báró Seeberg között egy párbeszéd keletkezett, mi latinul igen jól rimel, a következőkben.

Buccow: Mind ezek a leghamissabbak.

Seeberg: Mind ezek a legigazabbak.

Buccow: Halgatást kívánok.

Seeberg: Én pedig hallgatni nem kívánok.

Buccow: Hallgatást parancsolok, a hatalomnál fogva, mit ő felsége reám ruházott.

Seeberg: Nem tehetem, mert én pedig ő felségének tanácsosa vagyok.

BALOGH LÁSZLÓ.

Főispán Naláczi József emlékiratában írja.

Naláczi atyja a hunyadmegyei főispánságot kereste. Azonban főhadi parancsnok Braun Radnoton át Besztercze felé utazik. Annak előtte szokás volt, hogy a megye pénztárából az átutazó főhadi parancsnoknak 100 aranyt adtak. Balogh László, mint küküllői főbíró, radnóti birtokos, veszi a 100 aranyot, s mind a mellett, hogy az adás el vala már tiltva, — általadja.

— Mivel szolgálhatok az urnak?

— A hunyadmegyei főispánság ürességben van...

Ez eset után a Naláczi apja Bécsből levelet kap, melyben írják: hogy nem tudják honnan termett elő Erdélyben egy igen derék ember, Balogh: ez a főispánságot már elnyerte.

Ezen Balogh eleje Radnoton Apafi fejedelemnél Naláczai István alatt kulcsár volt: Nem gondolta volna nagyatyám — folytatja — hogy az ő unokájának a kulcsár unokája még elébe vág.

Már Hunyadmegyei főispán volt Balogh, s úgy látszik, azon kor szokása szerint, meg szokta vala nézni, mivel van a kérelem megbérelve.

Egykor egy Gola nevű szegény nemes ember megy hozzá valami bajában, kérdi hogy híjják, mit hozott... A szegény ember mit felelt mit nem, a főispán csak annyit értett belőle, hogy gol, mi oláhul üreset jelent.

— Gol áj venit, gol tyi ducse (üresen jöttél, üresen megy el) felelt haragjában a főispán. Mire a szegény ember sarkat fordított a főispánnak. *)

*) Hetilap 1853. 74. sz.

SZEGÉNY ZETELAKA.

Zetelaka derék székely falu, mely több kiváltságokkal volt felruházva.

Történik Mária Thrésia uralkodónk alatt, hogy egy székely ember, ki esze után udvari tanácsosságra és sok pénzre vergődött, bizonyos szolgálatokat tesz a kormánynak, s e mellett a harczosok kiállítására ezer tallért ajánla fel.

Ezen hazafias áldozat Mária Thrésiának annyira megtetszett, hogy felhatalmazá tanácsosát, hogy valami jutalmat kérjen. Jól van. B.ndi Jánosnak eszébe jut, hogy Udvarhely városa mellett egy rétet Zetelaka kertjének neveznek, leül, s ezt a kis kertet magának kérte adományoztatni.

A fejdelemné az adományozást jó lélekkel aláírja, s B. ndi tanácsos Bécsből leindul, hogy magát statualtassa. Azonban a fennlevő urak az adománylevélbe belepillantanak, s mit látnak? azt, hogy Zetelaka kertje úgy van szomszédolva az írásban, hogy az egész

Zetelaka határostól bele volt ejtve. Futnak Mária Thrésiahoz, s felvilágosíták, hogy az adományozott kert igaz hogy van a világon, de az adomány levélbeli kert egy egész szép székely falut fog jobbágyságba ejteni.

Mária Thrésia is fogja a tollat, s gyors-szárnyakon futárt indít B. után, mely azon fejedelmi parancsot hozta neki: hogy a hol a futár beéri, ott helyt maradjon további rendeletig.

B. megállt, vár vár a további rendelésre, de a hizon maig se jött; ott várt Kadácson, a hortobágyi pusztán két hosszú évet, megmozdulnia tiltva volt. Eleget folyamodott, de végre is azon helyen megőrült és meghalt.

Ily bajban forgott egy század előtt szegény Zetelaka.

FOGARASI PAP JÓZSEF.

(† 1784 dec. 17.)

Egyike volt a legnagyobb emlékező tehetségű embereknek, fiatal korában mint ilyen sok tréfát csinált.

Midőn deák lett, mondhatni gyermek volt. A Teleki család egy tagjához megy legatio-ba, ki látva kisdéd természetét, némileg boszorkodott, hogy ily gyermeket öltöztetnek deáknak s küldnek hozzá, holott alig hiszi, monda, hogy olvasni jól tudna.

— Probáljuk meg Nagyságod engedel-mével.

A gróf egy bibliát ada kezébe.

Fogarasi végig futa egy lapot: s azt könyv nélkül mondani kezdi.

A gróf más helyt nyita fel: Fogarasi azon helyet is úgy kezelte.

Szeretnék én még bizonyítványokat. — Vága közbe a gróf más iskolából jött hosz-szu legátusa.

Jól van! — felelt a kis Fogarasi — majd máskor.

Azonban harangoznak. A predikálás Fogarasin volt. Elkéri nézés végett a követelő legátus predikátioját, végig nézi. Feláll, predikalni kezd. A horgos legátus nem kapja helyét, fészkelődik, izzad, fázik.

Mi történt? a kis Fogarasi egyszeri olvasásra predikációját elmondta, s neki más napra nem volt mit felpapolni.

Később tanárrá és tudorrá lett. Több pályadíjt nyert aranyokban, s 1784-ben József császár a pesti egyetem tanárának hitta meg. De készülődés közepett a halál meglepte, s meghalt.

Benkő József, kedves barátja, emlékét versekben tisztelte meg. Benne Erdély fellép, hogy a híres alchymistát, ki fagarashból aranyot csinált, Pest városa elakará köttetni.

A vers folyamában a pesti törvényszék felszólítja Pestet, hogy feleljen Erdély vádjára. Ez előadja, hogy az alchymistát a fejdelem nevezte ki.

Erre Erdély elmondja versekben F. itt születését, neveltetését, életét, s jogát Fogarasihoz megmutatja. Pest felel reá: s megmutatja, hogy Magyarország kölcsönét veszi vissza, egy Köleséri, Páriz Pápai s másokért.

Hollandia, hol akademián volt, az is inge-

rál. A törvényszék tehát felszólítja Fogarasit, hogy melyikének mondja magát. Ő mind a három iránti háláját nyilvánítja.

A törvényszék tehát ítél: Magyarhon és Hollandia közt ketté itéli:

Erdély bánatában az igaztalan ítéletet a legfelsőbb ítélőszék elébe fellebbezi. Az a hozott ítéletet megsemmisíti... Fogarasit maga társaságába szólítja.

JÓZSEF CSÁSZÁR, GAGYBAN.

Gagyban egykor hallák a székelyek,
Hogy József császár jön a hazába;
Nagy sereggel hát összegyülnének
Tanácskozni a falu házába.
Egyik egyet, másik mást beszéle,
Hogy veszély jön a székely fejére.

Nagy dolog volt Erdélyországában,
Császár személyes megfordulása:
A mióta Leopold kezére
Bíratott e honnak pártfogása:
Lőnek hát sokféle suttogások.
Titkos sejtemények, s jósolások.

Egyik monda: két puskát is tesznek
Ezután a székelők nyakára;
Másik monda: kettős adot vetnek
Ökrére, lovára, szamarára;
Harmadik így szóla: szette vette,
S Lázárt s Mádéfalvát emlegette.

Legokosabb volt az egész gyűlésben
Gagynak érdemes nótáriussa,
S szóla bölcsen: tudja jó királyunk,
Hogy mihez van és mihez nincs jussa.
Más a baj itt, más a komédia,
Hallgasson rám Gagynak minden fia.

Irjunk a császárhoz esdekelve,
S kérjük válaszát reája:
Hogy gyalog járjon Gagynak határin,
A kinek nincs szekere marhája.
Egész gyűlés így kiálta: vivát,
Irjon a nótáros instantiát.

József császár a kérelmet vette,
És meglátva furcsa foglalatját;
Egyszer kétszer magát elnevezte,
S így adá rá kegyelmes választ:
A kinek nincs szekere marhája,
Gagyban gyalog járni ne sajnálja.

Lón végre, hogy falunk lakói is
Magok között láták a nagy királyt,
Ki két napig mulat vala Gagyon,
Emitt oly jó időtöltést talált;
De harmadik nap elszándékoza,
S fuvarosok iránt parancsola.

Hó hó komék! szólott a notárius,
— Begyűjtve Gagynak minden rendeit —
Egész falu, sőt ő felsége is,
Nem értik át kérelmünk ereit:
A kinek nincs szekere sem lova,
Járjon gyalog Gagynak határiba.

Uram uram! így szóla mindenik —
Drágalátos uram! e nem megyen,
Ő felsége ha vendégül jöve,
Tőlünk megemberelve is legyen,
Ő értte nem lóvunkat, ökrünket,
De oda adjuk akár vérünket.

A jegyző éljen! szóla a király,
Ki titkosan közikbe jön vala,
S a megijedt jegyzőnek nyájasan,
Markába egy jó erszény pénzt nyoma.
„Te rászedél! ám a határozat áll.“
S gyalog ment el Gagyból a nagy király.

Dozsa Dániel.

HERCZEG HOHENLOHE.

(1786.)

Mikor a herczeget Erdély főhadi kormányzójának küldék, mint herczegből Szebenben nagy dolgot csináltak, s roppant készülettel várták.

Örnagy Gomez Szebenből Déváiig elibemene, várta várta, de azt híván, hogy a herczeget szakácsa konyhája fogja megelőzni, azt hitte majd holnap jön: azonban a herczeg egyszerre csak ott terem. Az örnagy zavarba jő, futkostat ebédért, s mikorra vizsátér, a herczeg már ebédnél ült, melynek egy részét profont tévé.

Szebenben az örnagy tudósítására vártak, s mi volt természetesebb, mint hogy Szebenben is meglepé. A mint megérkezett, szobáját, melyet új butorokkal voltak cserélendők, meglehetősen üresen találá. Teljességgel meg nem ütközött. Mikor pár percz múlva a butorok kezdettek özönlenni:

— Kinek, minek? — Kérdé katonásan.

— Magasságodnak, felelnek neki.

— Mint látom asztal van — folytatá —
még csak egy szék kell; katonának az ágy is
felesleges.

Nagy vadász s még nagyobb emberbe-
csülő volt. Mindenfelé a legnagyobb tiszte-
lettel beszéltek felőle.

Egy vadászaton több magyar van jelen.
A herczeg az nap is igen jól viselte magát,
egy csoportban éppen a herczeg vadász ka-
landjairól beszéltek s a nevelés éppen tető-
pontján volt, a herczeg oda lép.

— Önök elhallgattak — vágá a csendet
közbe — önök engem rágalmaztak.

— Uram — felelt egy őszinte magyar —
megvallom egy megjegyzésem volt magassá-
godra.

— Szabad-e hallanom?

— Barátunk — vevé fel a szót egymás
— azon megjegyzést tette, miképp a termé-
szet mikor magasságodat alkotá, egy derék

magyart tervelt; azonban eltalált mélézni, s német lett belőle. *)

NAPOLEON ÉS AZ ERDÉLYI ÚTAZÓ.

A nagy Napoleon consulsága alatt, egy erdélyi főúr Párison utazik keresztül. Napoleon-nal összejő, ki Erdélyről kérdezősködik, s midőn nem nyerne kívánt világos feleleteket, kérdi:

— Ön utazik, uram!

— Igen.

— Tehát hazáját már ismeri?

— Gondolom. De különben én szeszély embere vagyok, inkább szenvedélyből utazom.

— Mi volt kérem — folytatá Napoleon — a Diana ephesusi temploma homlokára írva?

— Ez: Ismerd meg magadat.

— Ugy, fűzi tovább a consul, azt is megfoghatja uram, mondani, mi van a kolosvári szappanulczai kapura írva, mert az szintoly

*) Hadi Történetek (czimű ujság) 1789. jul. 21. sz.

aranymondás a szeszély és szenvedély emberei számára.

Emberünk megállt: nem tudta, Napoleon ismeretein, vagy saját figyelmellenségén zavaro djék meg inkább.

— Uram, hogy ne mondhas sa, mikép Párisban mit sem nyert, ha jól emlékszem e kapun e nagy igazság van:

Fortius est qui se, quam qui fortissima moenia vincit.

Ez arany igazságot nem soká Napoleon magán is beteljesedve látta. A magyarok is s tán kérdezett utazonk is segített hozzá: mert mint császár kiáltványt bocsátott a magyarokhoz; de a kiáltvány kiáltó szó volt a pusztában.

A SZ DOMOKOSI RÉZBÁNYA KEZDETE.

(1800—1836.)

Csik-Sz.-Domokos határán, a még gyermek Olt partján e század elején meredek szirtek oldalán juhakat, kecskéket legeltet egy

pásztor, s mint poczikálódó kecskéi után a magasban ballogna, fényes valamit pillant meg a szikla oldalon. Dobálja, hosszason dobálja, de leütni nem sikerül.

Csináltat azért magának vasmacskát, segítségével még közelebb mászik, s baltájával a fényes kiálló csapát lehajtja. Azt hitte, aranyat lelt, s magát végtelen gazdagnak érezte. De senki se akarván mint aranyat megvenni, végre a bányaigazgatóság elé került. Nem hittek szavának.

A szegény pásztor búsan legelteti tovább nyáját, mit se adva a folytonosan fénylő csapokra, midőn megjelenik a bányaigazgatóság embere, felveszi őt, s megmulattatja a helyet. Ekkor látják, hogy a pásztor beszéde egy szép való, mely gazdag bányaeret ígér a hazának.

A kincstár a bányászatot elrendelé, s Balánbánya rézbányászata megkezdett. De csak hamar azon szerencsétlenség érte, hogy a bányászat a kormány roppant kárával üzenték; miért néhány év múlva felhagytak vele,

1816-ban eladták a Zakariás családnak 2000 p. ftért. És ma e család kezében 10,000 p. ft. évi jövedelmet ad.

A szegény pásztor sem maradt minden jutalom nélkül. Opra János, így hitták a nevezetes felfedezőt, Sz. Keresztur Timafalva nevű részébe, hová való volt, öregségére visszavonta magát, felvette leányát maga mellé, Bécsbe ment, s 80 p. ftnyi évdíjt nyert magának.

A szerencsétlenség még most se szűnt meg üldözni. Potentyát Bursán Todor, rokona, ki katonaságában megtanulta az életét kezelni, ellopta, s maga állott elé a fizetés napján, s több éveken át huzta. Opra 1835—6-ban ismét felfel sétált Bécsbe.

Ettőli félelmében, hogy magát megmentse, az ál Opra magának temetést csinál, s Oprát eltemetteti Udvarhelyt; s a valódi Opra ügyét oly zavarba hozza, hogy a midőn e Bécsből leérkezik, csak hogy be nem csukták, mint hamis útani potent-keresőt.

Igy nyomorogta át életét az, kinek a 500,000 p. ft. értékű bányát köszönjük.

MEGVESZI MÉG A LELKÉN IS, MINT A FOTOSI A MARTONOSIN POLTRÁJÁT.

(XIX. sz. eleje.)

Martonos és Fotos falvak között, a székelőföldön Háromszéken, kün a mezőn egy templom áll: itt eredett e példabeszéd, még pedig a következőleg.

Egy szegény martonosi ember adosa marad egykor a fotosinak egy poltrával. Ez eleget kéré pénzét, s mire nem fizetné, meg esküvék, hogy lelkén is megveszi. Igen jellemző adat a székelőföld pénzsükségére.

Az adós meghalt, s azon kor szokásából ide a templomba nyujtoztaták. A fotosi ember felpálinkázza magát, s ide jön, hogy esküjének eleget tegyen, s így a lelkén is megvegye poltráját. De mitől erőt remélt, éppen ellágyítá, s a padok közt elaludt. Mire felébredt, a templom népes volt, benne azon tájék híres vörös inges zsványai oszták prédáikat.

Történt azonban, hogy egy rubintos kard felett nem tudnak meg egyezni, s azt a vezérnek adák; de csak úgy, ha elég merész, azt a halott szívében megforgatni. A rabló főnök válalkozott. Veszi a kardot, felmász a nyomorultul szerkezett nyújtóztatóra. Már csaknem hozzá lát embertelen műtételéhez, mire az állvány össze rogyik, s a tetszhalott talpra áll. A zsiványok a különös látványra megijednek, elfutnak, rémültökbenn még fel olvasott pénzőket sem merték összeszedni.

Halottunk és hitelezője a pénzt utolsó filérig felosztja. S mikor az osztálynak vége van, a lelketlen foltosi embernek eszébe jut poltrája, s azt is követeli. Huzalkodás lesz belőle. E közben az ablakon egy zsivány fő tolodik be: sipkáját az adós hirtelen lekapja, oda veti, nesze poltráért.

A fő és sipka egy rablóé volt, kit főnöke küldé oda, hogy lássa, nem lehetne-e ott maradt pénzőket vissza keríteni. A megijedt rabló megtért, s főnökének azt mondá, miképp a templomban oly sokan vannak, hogy

pénzökből egy poltra se jutott mindennek, honnan egyet saját sipkájával elégitettek ki... Így kapá meg a fotosi a martonosi lelkén e templomban poltráját.

BENKŐ JÓZSEF.

Benkő József, református pap és tanár, igen tudos ember volt, mint mondják 19 darab jó könyvet írt Erdélyről. De azon hibával birt, hogy a bort nagyon szereté, s e miatt kitették professorságából. Azután pap-pá lett. De ott is ításon állt a szószékbe; sokszor tilalmas párokat is összeesketett. Szóval nagy esze mellett, nem tudta mit csinál. Végre a papságból is kitették.

Haza vonult, dolgozott és ivott, vagyona apadt. Hogy tehát élhessen, minden törvénytelen összeköttetéseket, házositásokat véghez vitt ez állapotban is. Ezekért közkezeset alá jött: a per felyebbvitel útján a királyi táblára ment. Ügyvédek és bírák sajnálkoztak, hogy ily jeles fő mennyire sülye-

dett; de büntetését megszabni elkerülhetlen volt.

Fogságra ítélék. Benkő jeles elmetehetség levén, sokat használt hazájának; ezért fölmenték a fogságtól, de minden büntetéstől fölmenteni nem lehetett. Fizetnie kellett, de fizetni nem tudott, s ha oly sok jeles könyvet nem ír, dolga roszúl ütött volna ki. De neki most is egy egész baza volt tisztelője. Nemcsak, hanem a táblai ülnökök vetélkedtek, hogy a büntetésdíjt melyiknek legyen szerencséje kifizetni.

— Én földije vagyok, — szólt az egyik ítélőmester, — én kívánom a Benkő díját lefizetni.

Én tanuló társa voltam — szólt egy más — én is fizetem.

-- Uraim — szólt a közügyek igazgatója — osztozni akarok a szép vetélkezésben, s fejedelmem nevében ezennel az egész bündíjt elengedem.

Igy, ki hazájának használ, ha eltántorodik is, tiszteletben áll.

Benkő igen nagy hirben állt a külföld előtt. Egykor egy fiatal akadémista meglátogata egy németországi tanárt. Mihelyt mondja hogy ő erdélyi, azonnal kérdi:

— Él-e még Benkő?

— Él, de folyvást iszik.

A tanár megneheztelve a fiatal kegyelet nélküli megjegyzésén, felelt:

— Hát a ki nem iszik, oly könyveket mért nem készít.

BOCZ ISTVÁN.

Ó-tordai református pap, a mult században. Székely eredetű. Beszéli róla: hogy volt egy Kis István nevű tordai polgár, ki soha sem ment templomba. Az ember meghalt, s vallásánál fogva Bocz Istvánnak kellett elvégezni körül a temelési szertartást. A hullát a templomba viszik, hogy a pap beszéljen felette. Bocz feláll a szószékbe: „szerelmes hallgatóim!” — kezdi beszédét — „tőlem azt kívánják, hogy én e felett az ember felett prédikációt mondjak s dicsérjem

meg, de én ötet nem ismerem, mert soha templomba se jött: most is mások hozták ide. Dicsérjék meg ötet az ő szomszédai és kapufelei. A fa hová dől, ott marad. Ámen.“ S leszállt a szószékből...

Ugyancsak ő vele történt: egy Halász nevezetű, veres-csákós húszár-kapitány, meghalt. Az ótordai templomba vitték búcsuztatni. Kemény hideg volt. A húszárság parádében állt a szabadban. Oly hideg volt, hogy a nőknek melegített téglát kellett vinni magokkal a templomba. A pap szónokolni kezdett, hozzá fogott a néhai kapitány tulajdonai dicséréséhez. De nagyon hosszas volt a prédikáció. A legénység a rendkívüli hidegben szinte megfagyott, nem tűrhették tovább, beküldettek két katonát, azok megálltak a templom közepén, s a beszélő papra rákiáltanak: Tiszteletes uram, rövidítse a prédikációt. De a pap felhevülésében csak tovább folytatá. Kevés idő múlva őrmester ment a templomba, katonásan a szószék elébe áll, fenn-

hangon huszárosan elteremteltézi magát, s oda kiált: „Tiszteletes uram röviditse a prédikációt, mert a legénység nem állhatja künn a hideget. A pap erre sem szűnt meg. Becommendiroznak ekkor hat legényt, azok felkapták a templom közepéről a koporsót s papot, népet, mindent ott hagyva, úgy elvitték a temetőbe, hogy senki sem érte utol.

GRÓF TOLDI TESTVÉREK.

(1800 körül.)

Gr. Toldi Zsigmond, középszolnoki főispánnak Czikon szép jászága volt, s a Szamosan egy nagy malma. Meghalván az apa, e jászág két fiára maradt Samu és Ádámra, kik ezt közösen birtoklák. Történik azonban, hogy a malom gátja elszakadt, Ádám, a kevésbe jó gazda Samut figyelmezteté, és sürgeté, hogy a gátat közösen csináltatná meg, mert az elhagyatott malom összemegy: de ez nem sokat törődött vele, s a malmat kezdék széthordani. Ádám megboszankodik, neki megy a ma-

lomnak, s azt tetőtől talpig ketté vágatja, a köveket elfürészelteti, s kopott részét haza hordatja. Az erőszakos s testvérietlen osztály fülébe megy Samu grófnak, per indít, s a malom lehető jövedelmét követelni kezdi. A lett belőle, hogy a pert csakugyan megnyerte: s az erőszakos osztozkodó egész czikói jószágát exequalák a hanyag testvér részére.

RUBENS EGY MŰVE SZAMOSUJVÁRTT.

(1805.)

Szamosujvár piaczi temploma egyik mellék oltárán Rubens egy eredeti műve van: Krisztus keresztfáról lett levétele, mit olvasóink metszések után is ismerhetnek. Hogyan került a festészet e remeke hozzánk, azt következőleg beszélük.

Mint mondják, e kép eredetileg Romában volt. Onnan a napoleoni mozgalmak alatt Bécsbe került, a Belvederbe. Történik azonban, hogy 1800-ban Szamosujvár város részéről küldöttség megy Bécsbe, kik jó szol-

gálatukkal annyira megnyerik Ferencz császár kegyét, hogy a küldöttséget arra jósítja, hogy a Belvederből tetszésök szerint egy képet válasszanak.

Örmény polgártársaink el is mennek, megnézik a képtárt, s midőn Rubens e remekén megnyugodnának, jelentik az igazgatónak, hogy e lesz azon kép.

— Miféle kép?

— Melyet mi ő flge kegyéből magunkkal viszünk.

— Az nem lehet. E kincset nem ígérhette el ő flsége...

Az igazgató az ügyet a fejdelem elé viszi. Minden áron megkivánja ígéretét másoltatni. De Ferencz császár ígéretét vissza nem vonta, s a képet lehozák.

Azonban a remek mű egy kissé nagyobb volt, mintsem a hely hová alkalmazhaták. Mit tettek tehát? Lábat a képnek levágták... Így szól az adoma. De nem áll, mert e kép alsó része csak be van hajtva, a mű minden megcsonkítása nélkül.

TORDOS.

(1810.)

Tordos egy oláhosodó magyar falu, mely a régi időben Szászváros-székhez tartozván, papjának gazdag tizedet szolgáltatott, miért a ref. egyház legkeresettebb megyei közé tartozott.

Ez időben három egyéniség kereste ez állomást: a verseiről ismeretes Hegedüs Sámuel, a Kazinczi szép leveléből ismert Sipos Pál, s még egy harmadik. Magyarsága e falunak már ekkor is ott állt, hogy a helyi papi szék, mely a három jeleltet választás alá elejökbe terjesztő, egyszersmind neveiket oláh nyelven is közlé velök, megirván hogy a jelelték egyike Ceterásu (Hegedüs) másik a Fluérásu (Sipos).

Hihetőleg mert a furuja, mint az oláhok nemzeti hangszere jobban hangzott nekik, Fluérásut (Sipost) választák meg.

FORTINI ANTAL.

(† 1820 körül.)

A kolozsvári lyceum ez emlékezetes jogtanára egyike a legeredetibb jellemeknek. Mind a mellett is, hogy magyar fővárosban lakott: háromszegű kalapot, strimflit, papucsot viselt. Ezer adoma forog ajkon róla. Roppant étű levén, ha ebédre hívták: miután ott a rendes ebédet végig ette, vendéglőbe ment s még egy ebédet evett... Ott zsebét rendesen cipóval rakta meg, s hazamentében a kutyáknak dobálá, s mikor azok már jóízűn faldosták, nádpálcájával rájok üte, s gyönyört talált nyávvogásokban... Ha jégen elesett, mielőtt felkelt volna, egyet még szippantott. Tanítási óráin, miután bement, bezárta maga után az ajtót... Mindenem feljül képzelé magát, s való, hogy lángész volt s alapos jogász. Magát kormányoztatni teljességgel nem engedé. Egyszer b. Kemény Ignác, mint a tanodák felügyelője bekopogtat, bemegy s egy helyre

egész illedelemmel leül, hogy a tanítás folyamatát hallgassa: Fortini kalapját, farkashőr bundáját felveszi, nyelvét kinyutja a bárónak s ott hagyá.

Egy censuráján kir. ügyész Tar ellent mond azon tanának, mintha egy bizonyság semmi bizonyság sem volna, s ellenkezőt állított. Jól van! Fortini egy estve az utcán Tart bevárja, s egy bizonyság szeme láttára megveri. Tar pert indít ellene, de elveszté, mert a bírák egy bizonyságot semmi bizony-ságnak vevének...

Mikor Ferencz császár benjárt, felment, s magának nyugalmazást kért, s kir. tanácsosi czimmel nyugalmazák. Mint nyugalmazott tanár, következője, Banó censurájára megy: ellenvetést tesz, de Banó a memorizáló pergetést nem akarja félbe szakasztani; erre Fortini tűzbe jő: asinus est professor, asinus est discipulus, felkiált s azzal ott hagyja.

Végre hazájába vágyódott, az olasz Tirolba, itt mindenét elárverezteté. Mikor egy olajba festett képét megvenni annyi tanít-

vány közül egy sem akará: sirva fakadt, s úgy vevé meg gr. Bethlen József, mint tanítványa 50 aranyon. Fölmentében Pesten pénzt elrablák, s bujában szélütést kapott s úgy hala el.

GRÓF TELEKI SÁMUEL.

(† 1822.)

Gróf Teleki, a cancellár és m.-vásárhelyi könyvtár örök emlékü alapítója, Bab János balásfalvi püspöktől sokat kérte Spinóza egy ritka munkáját, de mindig csak kitérő választ, kapott, s végre megtagadást, hogy legyen a püspöknek is egy könyve, mi nincs a cancellárnak.

Folyt az idő, s gróf Teleki nem szünt meg zörgetni, a könyvért nagy összeg pénzét ígervén; de úgy sem nyerte el.

Cselhez folyamodott tehát, s úgy céljához ért.

A cancellár ujba meglátogatja Bab püspök szép könyvtárát évek múlva, s kérését

ujba megujítja, s mikor a püspök most se adja ki e büszkeségét, a cancellár felkiált: változzál hát fává, s pálczájával a könyvre koppan.

A szokatlan koppanás megzavarja püspökünket, a lakatot mely alatt tartatott, felnyitja; s mit lát, tokjában egy bele faragott fát.

Nem volt mit tenni: most ígért jó árát elfogadta a cancellártól.

DUJARDIN.

(† 1771.)

Azon egyeniségek közé tartozik, kiknek emlékezete regévé adomává válik a nép ajkain. A nép alkotta hagyományok helyett életirata vázlatát adjuk, úgy mint azt perének foliántjából, az esketésekből összealkothatók.

Báró Dujardin József, miként neve mutatja, franczia eredetű. Előde mint katonatiszt származott be még a nemzeti fejedelmek alatt, s itt a felsőbb körökbe házasodott. A mi Jó-

zsefünk atyja D. János volt, anyja gróf Bethlen Ilona, kikről a Szamos mentén fekvő Gyulatelkét és Gáncsot örökölte.

Gyermekkoráról traditio és irás egyaránt hallgat. 1740 után kezd neve feltűnni a hazában, mint a mikor jószágai kezelését átveszi, s körülé legnagyobb erélyességet kezd kifejteni.

Ugy látszik, egyelőre szunyadt benne a vad indulat, mely ezen család vérében mint átok feküdt. Vallásos nevelést kapván, minden reggel és este keresztet vet és imádkozik, igen mindenütt, hol a harang szent kongása érte; káromlása csak huncfut és ördögadta; erszénye és udvara minden nyomorultnak tárva áll, s több árvát, özvegyet vesz fel udvarába. Sokáig csak egy katonás mord embert, rendszerető gazdát láttak benne.

Azonban gazdasága fejlesztéséhez kezdte, pálinkafőzőt állita, kertet és szőlőt ültete, mi az akkori időben feltűnő foglalkozás volt uri embertől. Maga állván munkásai háta meggett, erőfeszítésre szoktatá a lomha népet;

s csakhamar azon hír kezdte róla terjedni, hogy Dujandin valami különös lény, mert szemökkel látták, hogy parancsára két gyermek oly gerendát emelt a pálinka-főző építésénél, millyet különben csak férfiak képesek. Kertje alapításánál már boszorkányt láttak benne, mert néhány hét alatt Gyulatelkén egy mocsárfészket kerlté alakíta, szőlője plántálásánál már lehetetlenségekkel látta a nép küzdeni, oly nagy helyet látta felfogva, melyhez egy vidék minden népe kívántatnék, s ő azt gyermekekkel s leánykával képes lőn beállítani.

S kevés időre minden fennállott; szőlőjében a J. H. S. ösvényekből vala kiállítva.

A tevékeny ember e tétlen babonás században, ezer beszédre adott alkalmat, s jobbagyai és idegenek egyaránt kezdének tőle viszatartózkodni.

A nép, mint korunkban is még, mindig ellensége volt az ujitásnak, industriának; természetesen csak legnagyobb fenytékkal vala képes ültetvényeit bárbár kezeiktől megóvni.

S minthogy azon időben a kormányt a külföldi háborúk elfoglalták, a népet pedig akkor bizonyos lázongási szellem izgatá, gyakran megesett, hogy egyesek azon szabadságot vevék magoknak, hogy kertje, szőlője korlátait meghágák, mire Dujardin azon rendszabályhoz folyamodott, hogy önmaga pástorolta gyakran ültetvényeit s azon szabadságot vevé magának, hogy a tolvajlókra rásüté fegyverét.

E tény, a szolgálat körüli szigor s a jus primae noctis igénybe vételének gyanuja miatt a nép csakhamar meggyűlölte, s minden áron ártalmatlanná akará tenni. Előbb megsugorítani, később megmérgezni, végül megakarák gyilkolni.

Azon kor babonásságához képest, boszorkánysággal akartak a dolgon segíteni. Vén banyákat vettek fel, kik a Dujardin által lött farkasok körmeit magokhoz lopaták, összetörve u'aira hinteték, majd akasztott ember s dühödt kutya veleje, állítólagos ördög-vizellet-, s holtszénből kenőcsöt csináltak,

s azzal ágyát, csizmáját megkenték, hogy elszáradjon, mint elszáradtak azon tárgyak melyekből a kenőcs eszközöltetett. S mikor e mind nem használt, ételébe akarának mérget csempésztetni.

A fondorlatok e hálózatát Dujardinnak felfödözék, s 1759-ben csak arra ébrednek jobbágysai, hogy többeket közülök befogat, s őket láncsi udvarházának ugynevezett palotájába tömlőczre veté. A megrémült nép egy része elakarván szökni, uj rabokkal sokasítá tömlőczét.

Strázsákkal látta el magát, udvarát; Petrisor nevű szakácsát, belső emberét, a rabok felvigyázójává rendelé; s felettök uri széket kezde tartani.

Az uri székek, mely saját önmagából, s a falusi előljáróságból áll: 1759 május 25-kén kezdődött meg. A vad természet ördögei e napon szabadultak el lánczaikról. Az ember, ki már ezelőtt nevének két czikk kedves dínnyéért két fogát huzta ki, most vadságának egész elemét megkapó. Palotáját kalodával,

keréssel látta el, s megkezdé a vallatást, mit jegyzőkönyvre vétete. Borzasztó olvasni a kegyetlen kínzásokat, miket ez ember, vagyis inkább e szörny kigondolt. Petrisor és Pintye Dumitru, kiket a nép házi hohérjainak neveze, megkezdék a verést, kínzást. Többek közt Prekup Györgyöt lapáttal addig vereté több izben, míg husa lesorvadott, elrothadott. Mocsinika, igényelt boszorkánynak korbáccsal csecsét vereté, s mikor már járni nem tudott, szalma között gyulatelki fiók fogházába küldeté. Így folyt a vallatás, hogy többet ne említsek, minek természetes következése lett, hogy a vallatás kívánt sikerre vezetett.

Így folytak napok, hónapok, évek, s a rabok folyvást be valának zárva. A kenyeret, vizet mértékkel kapák, nem mint a verést; hogy mikor lánczban csépelnének, Prekup György boldognak érezte magát, hogy a zabot eheti.

A szörnyű kínzást igen természetesen halálozások követék, s a meghaltakat éjjel

ökörtaligán temetgeték el szerteszét a határon, hogy végre, midőn zsuki saját határán határdombokat hányata, a nép mindenik alatt egy-egy kiszenvedettnek titkos temetőjét látá.

A szörnyű ember tettei a kormány figyelmét nem kerülték el: be akarák fogatni. De Gyulatelkén, hová később lakását vette, szobáját számtalan fegyverrel úgy felszerelte, hogy egy nyomitásra minden ajtó, ablak golyót kapandott volna. Tovább üzte tehát borszasztó játékát.

A nép új babonákhoz folyamodott. A foglyok ruhadarabjait megkuruzsolva akarák visszajuttatni, hogy azok segítségével elrepüljenek, kik pedig még szabadok valának, hogy Dujardin hatalmától mentek legyenek; többek közt, a még vak macskakölyök száját bevarák, azt megmosák, e vízzel még ki nem költ tojás s egyéb porából vegyítének bűvös szereket. Miért Dujardin a boszorkányzókat égetéssel fenyegette, s megparancsolá, hogy ha éjjel nő lépik udvarára, főbe löjjék. Míg ellenben a férfiak felgyujtásról gondolkodtak.

Ily veszélyes ponton köt vele barátságot 1766-ban egy találékony katonatiszt, ki nek egykori ott mulatásakor sikerült legényével valamit bejelentetni: ekkor megragadák Dujardint, és még ekkor is szinte sikerüle fegyvereit használni. Szamosújvárra vivék, s ott a várba záraták.

Ismerte helyzetét, Borbára leánya, gr. Mikes Istvánné által, két kis posztolyt hozata magának: de a felügyelőség még az átadhatás előtt lefoglalá. Később még is kiszökött: de néhány lépésre a vártól befogatott.

Itt találja azon év oct. 17-én a királyi tábla evocatiója, melyben őt mint Kozma Urszuly, Géczi Vaszi, Prekup György s mások halálra kinzóját törvény elébe idézik. A rettenetes ember most fanatizmusra megy át, s az idézőknek latin nyelven bibliai mondatokban felelt, többek közt a következőkkel: Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus... Adjutorium meum a Domino, qui fecit coelum et terram... In te Domine speravi, non confundar in aeternum. stb.

Kevés időre Marosvásárhelyre vivék, hol 1766 ápr. 21-én a per ellene megkezdett.

E per a legnagyobb feszültséget idézte elő, mert a kir. ügyész a feladásból indulva: azt kívánta, hogy fogait szedjék ki, kezeit vágják le, azután vétessék fejét, s testét az ország négy részire küldjék ki.

E naptól fogva keményen folyt ellene a nyomozás, egyik tanu tetézé, más gyengíté bűneit; de büntetlenné tenni nem leheté.

Egy menthette már csak meg a borzasztó gyalázattól, mit övéi szégyeltek is, rettegtek is. Így folya le öt év, mikor a kormány a per eldöntését sürgeté: erre, mint beszél, egy dinnye ment be hozzá leánya útján, s a szörnyü ember megszűnt élni, 1771 márt. 30-án, s az aggodalomnak, feszült figyelemnek véget vete.

Mindjárt száz éve, s a nép még nem feledte. Háza sokáig, s tán most is pusztán áll, mint elátkozotté.

GR. SZÉKELY ÁDÁM.

(† 1771 tájt.)

Apafi fejdelemségében szakadt volt be Erdélybe horos-jénői Székely László, kit Teleki M. eszközeül használt. Ennek volt fia a mi tiszteletünk tárgya, Sz. Ádám, kiben a grófságra emelkedett család megszakadt.

Hogyan történt pedig ez, a következőleg beszélük. Székely Ádám fiatal korában Olaszországban utazik, hol egy szép orvossal ismerkedik meg, kivel tiltott viszonyt kívánt kifejteni. Az orvos a titoknak nyomára jő, oly karos széket csináltat, mely a bele ülőt rugók segítségével egyszerre lecsatolá. A gróf csakhamar a boszu e kelepcczéjébe került, s a sértett orvos oly műtételt vitt véghez rajta, mely után nejét tőle többé nem félthető.

Viszakerült, s végre úgy elhízott, hogy kocsiját bivalokkal vonatá.

BERCSÉNYI FIA.

Midőn I. Napoleon Mainczot ostromolta, egyszer az ostromlók és a ben levő ostromlattok között egy heti fegyvernugvás jött létre. Ez idő alatt a várbeli tisztek lejártak a városba kösztozni.

Egy délben Nagy János, székely huszár főhadnagy ebédre indult, s esetleg franczia tisztekkel telt vendéglőbe lépett — kik közt tétova nélkül helyet foglalt.

Ebéd-közben egy fiatal franczia tiszt azon furcsa kedvtelést vette magának, hogy a huszár boros poharát kése hegyével ismételve felbillentette. Nagy János eleinte hallgatott, s poharát mindannyiszor újra megtölteté. De végre megunta a tréfát, s elkáromkodva magát, elégtételt követelt.

Zaj támadt.

Azonban egy ősz franczia tábornok a csendháborítót börtönbe küldte, s ekkint a dolgot kiegyenlítette. Egyszersmind tiszta magyarsággal így szólítá meg Nagy Jánost:

— Uram, ön magyar?

— Igen — felelt ez csodálkozva — én székely-husár tiszt vagyok, ha ismeri tábornok ur az ezredet...

— Jól ismerem. Hogy hívták ön atyját?

— Nagy Bálintnak.

— És nagyatyját?

— Ez Nagy János volt.

— Mi nevezettest tud ön róla?

— Egyebet nem, csakhogy a Rákóczy-forradalom után gróf Bercsényi Miklossal Törökországba bujdosott, s vele volt Rodostóban, egész haláláig; — aztán visszajött Erdélybe, s hazájában végezte életét.

— Én őt jól ismertem, mert én a Bercsényi fia vagyok: gróf Bercsényi Miklós.

A SZÉKELY ÉS TARISNYÁJA.

Ezelőtt valami negyven esztendővel történt. Hő nyári délből, 1 és 2 óra között, Brassóban, gazdag szász polgár háza árnyékában a holnapi vásárra jött jámbor székely költő el száraz-kenyérből álló ebédjét.

A nyitott ablakból izletes étkék ingerlő szaga párologott kifelé. „Bizony isten — dörögé a székel — megér ez a szag egy márkást, olyan jól esik mellette a kenyér“... Meghallja ezt odabent a circumspectus házi-gazda, kijő, s a székelről a márkást követeli.

Emberünk csak tréfának vélte a dolgot, s jól nevetett rajta, de a szász nem tágitott, s darab idei huzalkodás után elvette a tarisnyát — „míg a márkást megfizeti.“

A székel, sérelmét a Stadthahnhoz (rendőr-főnökhez) vitte, de sikertelenül. Folyamodott a városi tanácshoz, onnat is elutasították. —

Meggondolkozott a mi székelünk, — hazament, utavalót rakott, s more patrio egyenesen Bécsbe indult.

I. Ferencznél audientiát nyer, s paraszát előterjesztvén, igazságért esedezik. A felség rögtön rendeletet ad az erdélyi fő-kormányshékhöz, az ügy ellátása — s kellő elégtétel szolgáltattása végett: minek következtében a fő-kormányshék a tényállás felvételé-

re titoknok Thury elnöklete alatt, három biztost nevezett ki.

De az urak a jó diurnum mellett addig csürték-csavarták a dolgot, míg a székely szükségesnek látta ismét Bécsbe menni.

Megboszankodott erre a király, s a guberniumhoz intézett leiratában a kérdéses pernek három hét alatti lejárátását keményen megparancsolta. Mire az ítélet csakugyan megtörtént.

A székely tarisnyát, s költség, fáradság fejében 2000 forintot kapott.

Thury titoknok, és vizsgáló-társai pedig — mint kik hanyagságuk által a processus lassu folyásának okai voltak — a perköltségben elmarasztaltatván, hivatali fizetésöket, azután egész életökben, egy harmada hián kapták. —

B. KEMÉNY SIMON.

(† 1826 oct.)

Eszes ember, de nagy cynikus; s a mellett mindenben elkésett.

Mikor apjok megholt, Vécse a felkelhetőket összegyűjték, szobákra hordák, s az ajtot reá zárva, a kulcsot neki adák mint log-nagyobbnak.

Ott ült bepecsételve minden ingó bingó, romlandó és nem romlandó. Három esztendő mulva, mint táblai ülnök, mit nagyon szeretett, a dictaturán elnököl, egy osztályos per volt szönyegen, hol az egyik fél a másikat piszkosan sürgeté. A más fél prokátora példákat kezdé felhozni az elhalasztott osztály esetekre, s élezből hivatkozott az elnök báróra, s útasítá, hogy osztozzanak oly zaj nélkül mint a báróék. De úgy bizon ne osztozzanak. Vága közbe a baró, s három év után csakugyan osztályhoz kezdett.

Kolosvártt egy estve utcán megy el, hol a gyerekek lánczba fogodzva játszanak. Az elhanyagolt külső férfiuban nem ismerték fel a bárót, s nem akarák elbocsátni. A jó öreg ur nem boszankodott, csak anyit kért, legalább hozzanak széket, mert öreg ember.

LÁR.

(† 1830 tájt.)

Koloszvártt mintegy huszanöt év előtt a b. monostor utczában a városi tánczteremmel szemben levő emeletes épület kapujában, egy magos termetű szép öreg urasági huszár volt gyakran látható, mindentől ismertetve, s mindennel szóba állva.

Lár volt, most főkorm. tanácsos Katona Zsigmond legénye, kinek actait gyakran a főkormányszéki épület helyett korcsmákba találta inni, s ura haragját adomákkal engesztelé: fiatalkorában veres-csákos, József huszár. Mint székely ember, derék katona volt, s mellén a franczia háboruból ezüst érdempénzt horda; s mint székely ember bírta fájának szokott elménczségét; megengedte magának az oly tréfákat is, melyek másnak kárával történtek. Feles adoma forog a nép ajkán róla, mondhatni ő Erdély Angyal Bandija. Lássunk egy párt.

Katona korában egy helyt, hol beszállásolva volt, megpillant egy hájat, s azt szépen elpakolja. A legénység éppen útra kelőben volt, Lár is felpakoltan, csak a trombita szóra várt.

— Háj, háj — sohajloza fel s alá jártában — el kell menni már.

— Ne busuljon vitéz uram — vigasztalta gazdája — még vissza kerül.

A trombita megszólalt:

— Háj, háj elkell indulni már.

— Hagyja el vitéz uram — folytató gazdája — vissza hozza az isten.

— Nó azt nem soha, gazduram.

Ugy is lön mint mondá.

Egy faluban vannak, s egy ház hijjában szalonnát pillant meg, egy estve megszáradt a torka, s kezét tesz reája. De mint a lajtorjáról a pilvarba letenné lábait, a gazda a zörgésre kilép.

— Gazduram — találá fel Lár magát — maga az?

— Igen.

— Egy szalonnát hoztam, nem adna érette egy pohár borra valót?

— Nincs uram, — felelt a jámbor gazda — nem vagyok én aféle ember.

— Akár milyen ember, én a szalonnát itt hagyom.

— Nó itt nem — szabadkozott a gazda — vigye az istenért, hogy senki ne is lássa.

— S elvihetem?

— Csak siessen.

A jámbor gazda csak másnap látta, hogy hijjában hiányzik valami.

Külföldön van, megvizsketett torka, s minden áron pénzre kelle szert tenni.

— Pajtás — szólt egyikhez — adj nekem egy tallért, mindjárt visszaadom.

A tallért kézhez kapta. Az utcába ment, hol zsidók látkak, s a tallért kezébe tartva,

hirtelen minden zsibárus boltba beüti fejét, s tovább áll. Feltünővé kezd lenni, s egy jámbor zsidó megszólítja: kit keres?

— Ki ezen tallért adta kölcsön.

— Ah! mit uram — fogadá a zsidó — mily pontos ember, nem is hittem, hogy meghozza.

— Pedig hogy megtaláltam.

— Hát a kamat?

— Itt van az is. S egy huszast reá ad. Ez alatt emberek érkeztek, pajtásai.

— Most már órát kérem. Kezdé Lár.

— Miféle óráját?

— Mit a tallérért zálogba tettem.

A zsidó elsáppad. Roppant láрма kerekedik. Lár várdára akarja a zsidót hurczolni... S nem csak a tallórt kapta vissza, hanem még egy párt reá, mivel a zsidó a perlekedésnek véget vetni sietett.

Fogaras földén feküsznek, ismét jutott valami eszébe, mert pénze újra elfogyott.

Egy estve lovára veti magát, Sorostély-ró megyen, a falusbiróhoz száll, mintha hivatalosan járna, s lova mellé őrt állittat.

Iszik, s az őrt is kínálja, míg az teljesen elázik. Ruháját lehuzza, magára ölti, lovára pattan, s V-hoz viszi, kit hiriből ismert.

— Uram — kopogtat az ablakon — egy lovat hoztam.

— Mi az ára?

— Ötven forint.

— Itt az ötven forint, a ló csak maradjon.

Reggel felé felkél, egyenruháját felölti, keresi lovát, sehol sincs. Lármát üt, a nyomot felveszi, s a még részeg őrről az udvarba nyomozzák.

— Uram — kopogtat újra.

— Ki az?

— Mint látja, egy huszár, kinek lova nyomait idáig nyomoztuk.

— Jól van — felelt a merész lókupecz — keresse meg, de ha meg nem találja, bizony lecsipetem tiz körméről.

Lár keres, nem talál. Szolitja lovát, nem felel. A csűrös kertbe megy, pettyeget: hát egy boglya alol, mint sírból lova nyerit.

— Aha! hallja uram.

— De hogy hallom.

S Lár fülét más ötven forinttal dugá be. Jó izüen nevetve magában, lovára pattant, s reggel szállásáról a 100 ftal úgy lépett ki, mintha ő aludt volna legjobban.

RIBICZEI KÁROLY.

(† 1830—5.)

— Uoda egy zarándmegyei régi családnak. Nagyannyja gróf leány, mi rendesen az útdok fejét megszokta zavarni.

Károlyunk igen szép s egyszersmind elmés ember, urfi modra nevelik, s tanulása bevégzésére Göttingába küldik. Érezve atyja vagyonosságát prédálni kezdett, s hogy Göttingában bámultassék, kölni vízzel mosdott, s házát pezsgővel öntözteté.

Igy gazdálkodva, mindenének végére

járt, végre Kolozsvárra jött, hol élczességiért szívesen fogadtatott. Jobb köreinkben szokás lévén még ma is mindennek gunynevét adni: azok gyártásában Ribiczei mester leve.

B. J. Jánost, Dzsingis kánnak;

Nejét Scmiramisnak;

Gr. Toroczkai Pált Morpheusnak;

Gr. Teleki Lajost, orsz. elnököt pénztelenségéért kappadociai királynak;

B. Bánfi Györgyné, b. Kemény Annát gazdagságáért — arany ludnak;

Jancsó Pált, a színészt, jó étvágyáért, a század gödényének sat. nevezte.

Végre a legnagyobb embergyűlölő lett. A fensőbb körökből visszamaradt. Menedéket egy asztalosnál talált, hol a kész és eladó koporsók szolgáltak ágyául, s az is megtörtént vele, hogy még a koporsóból is kikölték, még azt is eladák alóla.

Igy végzé életét a kölnivizzel mosdó.

BÁRÓ ORBÁN ISTVÁN.

(† 1840 tájt.)

Egyike volt azon embereknek, kiknél a mondás és tett az eszen elől jár. Katona tiszt volt, s mint ilyet nyugalmazák. Lengyelfalván lakván, homorod-szentmártoni Biró György leányába szeret, nem sokat törődve a szabályokkal, hirtelen elveszi.

Egy szép reggel jön a pecsétes parancs, melyben felszólítják: hogy mint nyugalmazott hadnagy vagy nejéről vagy nyugpénzéről mondjon le. Ugy tett mint kívánták, egyikről lemondott — nejéről.

Azonban idő folytán csakugyan oda qualificalta magát, hogy a fejérvári vár határa volt mozoghatásának végső széle.

GR. KORNIS JÁNOS

(† 1840.)

Gr. Kornis János egyike vala a legjobb embereknek, legjobb családapáknak.

1837-ben a szebeni országgyűlésen a főkormányzó választás roppant sonkázási estvélyek mellett terveztetett, hogy a herczeg a hármasszámba be ne jusson. Nem jutott be, s nem nevezheték ki.

Feszült figyelemmel várták, kit fog a kormány a felterjesztettek közül mint legerélyesebbnek ismertet megerősíteni: megjött a kinevezés, s ki volt megerősítve: a legjámbo-rabb férfi, gr. Kornis J.

Telnek a napok, s a gróf igen jól tudta, hogy kormányával sem fent sem alant nincsenek megelégedve. Mégis meggyőződést akartván szerezni, egy sétája alkalmával bizonyos emberéhez a közvélemény iránt kérdést tesz. Útjok épen a közép-kapunál vitte el, felelet helyett megállítja a grófot, s a feliratot kezdi olvasni, mi így hangzott:

Hostis ab insidiis nisi Deus procurat urbem,

Excubiae humanae praesidiumque nihil.

Épen azon felirat volt, melyet azon korban ide alkalmazva, minden felé lehetett hallani, csak a főkormányzói lakban nem.

— E tehát a közvélemény, vette fel szomoruan a jó gróf a beszéd fonálát — majd eljön a mese szerint a golyakirály, akkor az én praesidiumom is más bírálatot kap.

B. NALÁCZI ISTVÁN.

(Szül. 1770. † 1844.)

Azon nagy elmék közé tartozott, kik a kegyeletet nem ismerik, mindenből gunyt üznek, s végre sajnálat tárgyai lesznek.

Ő az utolsó b. Naláczi. Spinoza pantheismusa, Epikur kéjbölcsészete, Diogenes cynismusa, megtestesülve egy gazdag urban. Az emberi lelkierő nagy fény és árnyoldalainak vegyülete.

Nagy-Enyeden tanult, onnan a bécsi egyetembe ment, négy évre; hazajövéen Hunyadmegye táblabírája, jegyzője volt: végre lemondva minden közdolgokba vegyülésről, Bábólnára vonta magát, nevelte a világot.

Özvegyen maradván, olvasás és gunyvers csinálásban lelte legnagyobb örömét.

Élete az aieához hasonlita, mely mint igénylik, csak végső kényszernek engedve, mezdul helyéről. Szobája padlata tele volt könyvekkel, ő köztek az ágyban, s egyfelől a leör-lendő könyvek halmaza. Ha egy csomoból ki-fogyott, ágyát máshoz viteté.

Ha felkelt is csak pongyolában tölté nap-jait. Egyszer gr. Gy. nála van, hívja magához Némelibe: jól van, ruháim adandó alkalom-mal küldjétek utánam — szólt — s maga ko-csiba ült.

Az úton is folyvást olvasott. Egykor ha-za ér, a lovakat kifogják; ő a szekérben egy-re tovább olvas. Az esső megered: tudatják vele. Jól van — szólt — taszitsátek be a szekeret. S a szekérrel együtt magát beta-szillatá, s míg el nem végezte, ki nem szállt.

Gunyolodni nagyon szerette, gondolata-it versekben fejezte ki, holott költő nem akart lenni. Észmcnete ismertetésére nehányat a sok közül, miket ma is beszélnek, lejegyzek:

Nejének sirverset irt, ilyen szellemben:

Itt nyugszik ki míg élt, soha sem nyugodott.

Egész életében perlett patvarkodott.

Szoknyás prokurátor; de talán tán még sem:

Istenben elnyugodt, kedves feleségem.

Sirajták huszárok őt cordialiter,

A kiket szeretett szegény mortaliter;

S miattok is holt el igen fataliter:

A férje fájlalja — taliter, qualier. sat.

gr. B. Gy. gubernátorra:

Hideg, fagyos nagy ur, hazánk elefántja;

Hazánknak batárit, tapodja, nem szántja.

gr. K-ny Farkasra:

Ritka legény, de ki soha lora nem ült,

Tánczra vagy asszonyra soha fel nem hevült.

Méhes Sámuel tanárra:

Az indolens Méhes sokat kereskedett,

De az ügyességre kevés szert tehetett.

Antal János tanárra:

Urim és tumimból jövendőlk Antal,

Ha jól megdicséred ő is felmagasztal.
Id. Szilágyi Ferencz tanárra:

A nagy politicus, Szilágyi, csak halgat;
De mikormegszólal, ő legtöbbet mondhat.

Nagy György papra:

Szélyel vannak szorva Nagy Györgynek
lépei:

Gyakran bele esnek hazánknak szépei.

Benkő Ferencz tanárra:

A tudákos Benkő rég hogy a szegen függ;
Kár hogy felesége tőle nem sokat függ.

Mohai jogtanárra:

Franczia gavallér, Mohai, bár piros,
Grimászai mellett csak festett papiros.

Ily ártatlan s néha ártalmas tréfákkal
mulatoza, parodizálván minden tekintély árny-
oldalát. Főleg Hunyadmegyét korbácsolta.

A famosus báró Naláczi Istvánnak,
a ki így sok, elmés gúnyverset hagyott hátra,
K. Székely Mihály volt tabulae praeses tarto-
zott 6000 vftal. Midőn ez egy levélben ismét
6000 ftot. kért kölcsön, Naláczi meghasította
a kötlevelet, ráírta a „ki van fizetvé“-t és el-

küldötte ily laconi stylben irt levél mellett:
Küldöm a 6000 frtot. Nyertem 6000 frtot.
Maradok, a ki vagyok stb.

Mily féktelen volt lelki ereje, olyannálön
az anyagi élvezetekben.

Templomba nem járt. Sőt midön ud-
vari kápolnáját a menykő megütötte volna, s
felépítését az urnak szolgálái sürgetnék, azt fe-
lelte: ki lerontotta és reá szüksége van, épít-
tesse meg.

Ez adomát a felette tartott halotti beszéd-
ből tanuljuk, melyben egy genialis fő vallás-
talanságáért eleget vesz; bennne többek közt
igy szól: A lelki erők és tehetségekben
sámsoni férfinak, a Delilák haját elmetszván,
minden erejét elvették... a körében tanyázott
hizelkedők, mint a fényes után kapkodó
egyptomi csokák, lelki szemeit elevenen
kivájván, lelki kincseit elrabolták, aranyát
ellopták.... S felkiált a derék szónok: utolsó
volt fényes családja fiágában: utoljára le-
gyen, oh természet! a te kezeidben is a té-
gely, melyben ötet készítetted; vesd el azt,

mely szerint a legjelesb lelki és testi tehetségek mellé, hasonló vezérnemztöt nem rendelél.

MACSKÁSI IMRE.

(† 1813.)

Egyike a legerősebb férfiaknak, mint ilyenről több adomát birunk.

A mult század utolsó felébe esik fiatalsága, s ekkor testőr vala. Egy nap, vagy is egy este, mint Schönbrunban őrt állana, valami pajkosság jut eszébe, s azon gondolatra jő, hogy őrhelyét ott hagyja. Fogja magát, s hogy a palota ajtaját biztosítsa, egy malomkövet karjába ölt, felviszi, s a palota ajtajába állítja maga helyett.

Egykor lovát vasoltatni állítja elő, s lópatkot kér. Nézze uram — felel a kovács. Mit! hisz e nem jó. S azzal az első patkót ketté töri, veszi a mást, azt is.

Később haza vetődik a székely-földre :

első második palkóval úgy tesz, mint oda fen tanulta: a harmadikat jónak találva, felülteti.

— Mi az ára?

— Egy tallér — felel a székely kovács.

Első tallért veszi a székely, ketté töri, uram e tallér nem jó. A másodikat hasanloan.

Macskási adja a harmadikat. Nó e jó.

Macskási a tréfaért még egy negyediket is nyujta a furfangos székelynek.

TUROCZI J.

Thuróczi János, a marosszéki egykori gúnyíró, a kit egy pasquillért a físcus is perbe idézett volt, és a ki gyanu szerint — méreg által végezte ki magát, bizonyos igen gögös nemes embert haldokló perczeiben meglátogatván, ez így szólt hozzá:

— Édes Thuróczi ur, szeretem, hogy életem végórájában eljött hozzám. Kérem, szerkeszsen nekem egy síriratot. Szeretném azt még életemben olvasni. De szép legyen ám, mert az én öseim...

— Eh! mindjárt meghallhatja! — vá-

gott közbe Thuróczi; s az ablakon át látván, hogy a komondor az udvaron egy bőrdarab-bal vesződik, rögtön mondá:

Mit kérded, s mit hányod nemes leveledet!?

Hiszen ott künn ugat, s veszekedik veled.

Csak Caesart illetnek a faragott kövek.

Neked elég lészen egy fekete czövek!

A KÉT WESSELÉNYI.

A két Wesselényi Miklos, az apa és fia, kiket b. Kemény Zsigmond a Magyar szonokok és status férfiak czimű munkában oly gyönyörűen ecsetelt, korunk legeredetibb jellemei közé tartozván, annyi regeszerű adomát hagytak fenn a nép ajkán és irodalom hasábjain, hogy csak e két nagy emberünkről egész adoma füzetet lehetne adni. Nehánynak vázolata itt következik.

Az idősb Wesselényi Miklós fiatal korában katona volt, s századosságra emelkedett. Gallicziában állomásozván meghallja, hogy a kerületi főnök gyerek korában fodrászkodott, szeszélyének egy perczében

szolitja legényét, s a főnököt magához kéri, a hajfodritó vasat kezébe nyomja, s fodrászatra kész helyzetbe teszi magát.

Az lett belőle, hogy a katonai szolgálatból ki kellett lépnie.

Haza jő, zsibói kastélyába. Várdát állít fel, két taraczkágyut szegeztet ki, udvarát katonai labra állítja. A lovak patkói s a vadász kürtök és ebek csaholásai Zsibó környékének minden viszhangjait felfröcskölnek. A középkor lovagias fogásai mind meg lönek ujitva.

Hogy a lovagkor jellege teljesen ki legyen fejtve, Wesselényi meghallja, hogy egyik barátjának csodaszép nővére van, s az a szebeni zárdában van nevelőben. Eltűnik, s mivel tért vissza Zsibóra?

A szelid hölgygyel, kit elrabolt, kit aztán nejjül vett, s ki mind végig a legremekb női jellem maradt a zord férfi oldalánál.

Igy lön neje Wesselényinek a magasztos jellemű Cserei Ilona.

Zsibótól egy órára fekszik Csáki-Gorbó, azon időben itt egy aulicus gróf élt, épen el-lentéte Wesselényinek.

A két szomszéd udvar közt surlódások fejlenek ki. Wesselényi fogja magát, ágyuit elővonatja, népét felfegyverzi, Gorbónak ha-dat izen, s egy szép reggel a kastély előtt terem, ostrom alá veszi, löveli és rohamtat-ja; végre beveszi, s a népet Zsibora hadi fogságra hurczolja.

A gróf Bécsbe futott. Wesselényi ellen fegyveres nép szállt ki, elfogák, s így jutott Kufsteinba, hol neje minden áldozatai daczára évekig maradt.

Midőn végre börtöne ajtaja megnyílt, s zsiboi kastélyába ért. először is kedvelt arab méne, a hírneves Philosophra pattant fel, össze száguldá nyolcz falva határát, a szabad légből, mely ereit edzette, tele szívá széles mellét, elgyönyörködött a szép gazdászaton, mit neje felvirágoztatott — s teljes eléggülten, úgy lépett be kastélya termeibe, a szeretett nő karjaiba.

Az öreg Wesselényi Miklós tán utolsó jelenet volt azon ős-eredeti magyar olygar-chák genrejéből, kiknek példányai közölünk már végkép elenyésztek. Büszkeségében a pénzt piszoknak nézte.

Egy éjszaka udvari szakácsa egy szekér élelmi- és konyhaszert rakott fel, s azokat, lepva, közel fekvő szülőfalujába indította. De a csínyt valami irigyenber besugta a bárónak, ki a szállítmányt visszahozatta, s a szekereket lepakoltatá. — A rakományban néhány fontnyi kávé is találtatott. Ezt külön tétette a báró. „Ez nem parasztnak való — mond, a többit elviheted!“ S a kávéon kívül mindent a reszkető szakácsnak ajándékozott. —

1791-ben megnyíltak Erdélyben is az országgyűlések. Wesselényi bennük nagy szerepet vitt, nem annyiban vezéri esze, mint dörgő hangja, s merész ellenzéki gondolkodásánál fogva.

Egy alkalommal többek közt a kormány-pártot keményebben megtámadja, mint más-kor, sértegetett, személyeskedett.

Zaj keletkezik, s Wesselényire jelt, ajtózárást, pert kérnek.

Az ajtókat bezárák, s a nyelvváltsági rövid per a legnagyobb ingerültség köze-pette kezdetét akará venni.

Ekkor fel áll Thury és a felzaklatott ke-délyek zajában meghatólag szol: ki fogja megvédeni jogainkat, ha Wesselényiben meg-támodtatik a szollás szabadság! *Alta ruít ced-rus, silvae trepidate minores!!* —

A rövid, de sokat jelentő szavak után Thury leült. Mély csend lón. A kedélyek lecsilapultak. Az ajtok felnyiltak, s Wesselé-nyi a per alól felszabadult.

Más alkalommal a kormány párt politiká-ját még hevesebben ostromolta.

Az országos elnök rendre inté, s midőn nem használna, azon megjegyzéssel szakaszt-

ja félbe, hogy talán elfeledte azon időket, melyeket hazájától távol kellett töltenie.

E czélzás, mely kufsteini fogsága vérző emlékére volt intézve, Wesselényit dühbe hozta, kardot rántott, s böszülten rontott elő a megrémült elnök felé.

Midőn minden a végsőket rettegte, s a termet síri csend fogta el: Wesselényi megállt, s megszelidült indulatrohammal csak annyit szolt: „Jegyezze meg kegyelmességed, hogy engem József császár megtanított szenvedni, de félni nem.“

A végszavak menydörgése, s az önmérséklés e ritka példája, a gyülést roppant tapsokra fakasztá.

Az ifjabb Wesselényi M. mintegy hat éves korában atyjával az udvaron sétál, hol épen egy szilaj mén volt jártatóban.

— Nem volna kedved reá ülni? — Kér-di a fiut a mord atya.

— Nem.

— Miért nem?

— Mert félek.

— Egy Wesselényinek félni nem szabad! — kiáltott reá, s azzal feldobta a lóra, reá csapott. S ki volt boldogabb, mint az öreg ur, midőn kis fiát mosolyogva látta a kifáradt lóról leszállani.

Ifjabb Wesselényi M. mint országgyűlési szonok roppant hatást gyakorolt fiatalabb korában. Menydörgő hangja, merész kifejezései egész Erdélyt mozgásba hozták volt.

Az 1834-ki országgyűlésre készülöleg az egész hazában markalistról markalisra járt. Történik, hogy valamelyik megyében szemé-
re lobbantják, hogy nincs a megyében birtoka, tehát szava se lehet. Ebből kifolyólag, minden megye és székely-székbeli ellenzék gondoskodni kezdett, hogy Wesselényinek ott is birtoka legyen.

Marosszék jött a legkülönösebb eszmére. Aláírást nyitott, s csak hamar annyira nőtte ki magát, hogy azzal Ma'falván számára egy telket vásároltak. Wesselényit e gondolat

annyira meglepé, hogy a neki adott telekre egy tanodát építtete, s azt alapítványnyal látta el.

A tanoda most is áll homlokán e felirattal: Adták a székelyek Wesselényinek hazafiságáért, szenteli hazafiság kifejtéseért a székelynemzetnek Wesselényi.

Gräfenberghen mulatása egyik alkalmmal egy vendéglőbe étkezett, hol az adagok kicsinysége felett általános panasz tört ki. A vendéglőst mindegyre hívaták, s mutaták a nagyító üvegen át is kis adagokat; de a bőbeszédű vendéglős annyit s oly ékesen beszélt, hogy nagy része utóljára még bőkezűnek hitte el.

Egyszer azon asztalhoz hivatják, melynél Wesselényi üle. Mutatják, mi kicsiny a hozott étekadag. A vendéglős elővéve ékes szóllását, hosszas orációhoz törközik. Azonban Wesselényi is elveszti hideg véré, s menydörgős hangján kezdi: „Vendéglős ur!” dörgő szava síri csendet idéze elő, s egy felbőszült magyar huszannégy fontosait várták.

— „Vendéglős ur, végzé be Wesselényi, kevesebb szót, és több ételt!”

„Értem!” — szólt egész illedelemmel meghajtva magát az illető: — s többé nem volt alkalmuk a kis adag ellen panaszolni.

JANCSÓ PÁL.

(† 1845.)

Jancsó, korának leghíresebb comicus színésze, végre oly állapotba jött hanyatló korában, hogy Kolozsvár arisztocratiája látta el kosztal, szállással. Azonban az öreg ur, mint mindig, most is megtartá mogorva természetét.

Sokáig b. Wesselényi Józsefnél kosztzott, s igen terhére volt, ha valaki vele tréfát üzött. Egy napon bizonyos kalandját hozták elő; minek folytatása sehogy se vala inyjére. Felkölt tehát, s ott hagyta az asztalt nagy mogorván; s három hónapig vissza nem tért.

Három hónap múlva ismét visszamegy, s az asztalvégen helyét elfoglalja. A báró azt hitte, megszeliült már benne a büszkeség, is-

mét tréfát kezd vele. Többek közt vizzatérésére czélozva, szólt:

„Jancsó ur, nem tudná megmondani: mivel vették be Magdeburgot?”

Éhséggel!!! menydörgő hevében, átvértve a finom czélzást... Kalapja s pálczájához rohan, s úgy elment, hogy a báró asztalához soha vissza nem tért.

H.r.y színész horában, Pestről jöve Kolozsvárta a Pokaiakban kezdé meg szerepeit. Jancsó végig nézte. Másnap találkoznak, s kérdi H.r.y Jancsót, hogy tetszett a tegnapi előadás.

Jancsó jól tudta kivel beszél, bár másodszor láták egymást életökben.

— Öcsém! — válaszolt az öreg — jók voltatok, felségesen játsztatok: csak az a H.r.y, az a H.r.y — az kiállhatatlan, az nem született színésznek.

Igaza volt: H.r.y nem soká becsülettel lelépett.

GORÓ LAJOS.

(† 1847. t.)

Mérnök-örnag, s egy Pompejiban tett utazás leirója.

Kolozsvártt mulatván, szeptevési vágyának több példáját adta. Egy alkalommal bálban van, s egy fiatal szép polgárleánynak udvarol. Oda érkezik nyugalmazott százados Sz. J. s a leánynak szinte maga is udvarol, mi Gorónak alkalmatlanná kezde válni. Mit tegyen? meglátja Sz. J. fiát, ki akkor már katona, tiszt; odaugrik karon ragadja.

— Kisasszony, szolt előbe vezetve a szép ifjut — im egy tánczost hozok, ki kegyed udvarlóját addig is helyettesiti.

— Mutassa be kérem.

— Sz. D. kedves fia udvarias szomszédának.

GR. RHÉDEI ÁDÁM.

(† 1849.)

Az elhirdetett gazdag ur, hazánk kincstárnoka, egykor Debreczenbe érkezik, hol éppen a világhírű országos vásár tartatott, s minden vendégfogadó annyira tömve volt, hogy sehova be nem szállhata.

Keresik a szállást, de az öreg ur inyére valót polgárháznál nem találnak. Végre egy házra akadnak, melynek épülete, istállója elég kényelmet ígért, s melyre fel vala írva, hogy eladó.

Szállást kérnek: de csak úgy ígérnek, hogy többeket is éppen várnak.

— Mi az ára e háznak?

— Ennyi ezer.

— S e ház minden órán eladó.

— Igen.

— Kezel ide. — S az öreg ur elővevé híres erszényét, árát letevé, s behajtatott.

— Most már e percztől az ur legyen ne-

kem vendégem, hogy mutassam meg, hogyan kell fogadni a magyarnak a magyart.

CZIGÁNY ÉLCZ.

(1849.)

1849 nov. 12. Am. helytartóságnak egy rendelete kelt, melyben az álhirek terjesztése, s különösen a törökök jövetelének híresztelése megtiltatik. Hogy a népnek is tudomására jusson, Maros-Vásárhely város ezt kidoboltatni, vagy mivel ott trombita szóval hirdetnek, kitrombitáltatni rendelte.

A trombitás fogja magát, s szabadságot vesz magának a trombitálásnál vitzet csinálni, s nagyot trombitálván, a helyett, hogy azt kiáltsa: mikép azt, hogy jönnek a törökök nem szabad beszélni, ezt kiáltotta: jönnek a törökök, de nem szabad beszélni.

A lett belőle, hogy a élczet körmire verték.

VÖRÖSMARTI ÉS B. WESSELÉNYI.

B. Wesselényi Miklos 1850-ben történt halálával a zsibói ménest elárverezék. S mint árvereznék, egy csikós kanczának sehogy se találtak genealogiájára. Végre az öreg ménespásztor azon feleletet adja, mikép az egy pesti uré, kinek a báró még egy éves korában elajándékozta. A feledékenységbe ment ajándék most tisztába hozá a dolgot. Irtak Vörösmartinak, hogy kanczáját vitesse el. Vörösmarti visszairja: miképp igaz ugyan, hogy az ő első fiának a báró egy csikot ajándékozott volt; de fia már elhalt, vége a komaságnak. Ujra visszairnak, hogy vegye el második fia számára: Vörösmarty ekkor se fogadta el... A kanczát tehát eladták, árát pedig a második fiu számára egy takarékpénztárba tették, honnan nagy korában fölveheti.

DR. B.R.CZ.

Közkedvességü volt protomedicusunk,
dr. B.r.cz., mint mondják, enyedi tanár-

kodása alatt egyik második félévét így kezdé: a mult félévben tanítottam a lovaknak — szíp, szíp (keltőt szíppantott) -- most tanítani fogok a markáknak — szíp, szíp — gyógyítása módjáról. Nem tudjuk mennyiben igaz, annyi bizonyos, hogy az állatorvoslás tanítása Enyeden mint Kolozsvártt pusztában hangzott el.

BOURBON HERCZEG.

(† 1851.)

Párisban egy ember hala meg, kinek élete a világra nézve mindig rejtélyes volt. Ez Richmond báró, ki magát XVII. Lajosnak adta ki, és ez álnév alatt nagy figyclmet gerjesztett. S mint ilyen a franczia kormány figyelmét folytonosan magán tartotta.

A hirlapok e közleménye alkalmat nyújt nekünk, s mintegy feljogosít elmondani: miképp Erdélyben is ismertünk egyet, ki ugyan e nevet és jogot követelé.

E mindenestre eredeti egyéniség szüle-

tett franczia volt. Termete magos; képe darabos s mondhatni szép; vére öreg korában is izgékony és kedélyes; s bizonyos urias volt benne.

Férfi korában jelent meg Erdélyben, legalább azelőtti életét nem ismerjük. Mint franczia nyelvmester alkalmazá magát; később egy közsorsu székely leányt nejül vett, Marosszékbén, s így a székelyföld mintegy második hazájává lett.

Némelyek szerint e rögeszmét egy gróf verte fejébe, míg gyermekei mellett francziáskodott. Annyi áll, hogy végső napjaiban a világ eredeti nevét elfeledte volt, s őt minden Bourbonnak, Bourbon herczegnek nevezé.

E czimezés egy neme volt a gunyolódásnak, mit ő azonban vagy észre nem vett, vagy észrevenni nem akart. Soha se levén komoly, végre bizonyos bohóc szerepet véve fel, mi őt a jobb körökben szívesen látottá tévé. Gyakran egész ruhatárát hátán hordá, s még akkor se kívánta feledni a *hosszas toilletet*.

Az utolsó napokban szabó már nem dol-

gozott az ő számára: a világ négy tájáról jött össze öltözeke; de azért minden ruhadarabnak megvolt a története: zsebkendőjét, nyakravalóját szép nőktől kapta, némely darabjait a bécsi udvartól, s egy gummi kabátját pedig Demidoff muszka herczeg és ministertől származtatá, mint a kinél állítólagosan a forradalom alatt Petersburgban tartzkodott.

Előadása sok ügyességgel birt; s annyi praetendesi anekdotával szövée át beszédét, mellyek nagy része jövőndő királykodása körül forgott: hogy egy tekintetre sokakat megingatott. Nehányat ide jegyzek.

Emlékezett mikor ő még a Tuillériákban lakott; emlékezett, egy leány-testvérére, kivel játszadozott; apjára, ki őt igen nyájasan tanitgatá. Sőt azon anekdotát is magáénak vévé: miszerint egykor XVI Lajos kis fiát egy compászszal messze elküldé kertjében, s neki mint gyermeknek a compász után kelle apját megtalálni.

Igényelt apja (XVI Lajos) lefejeztetése idejében, mint mondja, egy puttonban szaba-

diták meg... Gyermekségét pedig Janina várában tölté, a Közép. tenger partján... később angol tengerész tiszt volt, miről egy ki tudja miféle rendjelt mutatott.

Illyesmit mutogatni, főleg rajzban, nagy hajlama volt. Saját keresztlevelét bárkinek rögtön elébe csinálá: rajta volt felül a három lilium, mint a Bourbonok czimere, alább a keresztlevél szövege, latinul.

Egyszer — mint morda — Bécsben mulata. A rendőrség magához hivatja, sőt hivatá később maga a császár. Mikor belépett, a császári ház több tagjai vártak reá. Az obsitos regéje szerint, épen ozsonyáltak, s őt is leülteték. Mondának neki, ha ő XVII. Lajos, mondja meg, mire emlékezteti valami e szobában? Ő rögtön megismerte anyja képét; meg egy asztalt, melyre ő gyerekkorában egy karczolást tett kardjával, a mint kis kutyájával Párisban játszadozott vala.

A forradalom Sepsi-Szentgyörgyön érte. A mint a zavarok ott megkezdődtek, félvén, hogy a nép őt, mint királyi vért, bántani fog—

ja: a népség közepelte sapkáját hirtelen kabátja alá dugá, úgy hogy az hátán egy pupot alakított; erre egész testében meggörbedt, pálcájára támaszkodott, s úgy ballagott ki Erdélyből, az ojtozi szoroson.

De nem levén pénze, Moldvában meglát egy félig kész oláh templomot, magát festőnek adja ki, s megbíztatja magát, hogy a templomot fesse ki. Meg is hozatá a festéket, s addig jól ett, jól ivott: akkor egy napon a falra egy kecskét rögtönze, s azzal tovább állt.

Igy juta Galaczra, hol őt a muszka tisztek nemcsak mindennel elláták, de mint beszélé — felküldék Pétervárra. Pétervárt, mint mondja, egyelőre sokat gondolkodtak, ne küldjék-e Franciaország megürült trónára. Mindennap az udvarnál volt, s főleg Demidoff herczeggel, szerinte a muszka udvar akkori mindenhatójával, gyakran pirosra itták magokat... s mikor látná, hogy nem veszik fel ügyét, vizzatért Erdélybe.

Folytatá egy háztól ki s máshoz bejáró életét. Tanított nyelvet; lerajzolta vagy is-

mázolta a ház minden tagját; ha kisasszony volt a háznál, annak szépet tett, királynésgot ígért. Mignem 1850-ben a vásárhelyi városkapitány el is záratta.

Igy jött utána végre a halál, s vete véget kalandjainak, 1851-ben, a vásárhelyi kórházban.

Egy fia él, kit hasonlóan Bourbon-Berrynek neveznek. Egyike a legszerencsésebb ezermestereknek: szobákat fest, orgonát, órát, mindent csinál; s neje útáni jószágában a székelőföldön, ezer anekdotára adva alkalmat, csendesen él.

DEBRECZENI MÁRTON.

(† 1851.)

Egyike Erdély leggenialisabb szülötteinnek. A népből saját esze, érdeme után kincstári tanácsosságra emelkedett.

Mint kamarai hivatalnok aranybányáinknál vett volt szolgálatot, 27 évig folytatta azt. S minden fakon, melyen áthaladt nem

csak tapasztalatokat gyűjto, de egyszersmind
czélszerű reformakot vitt át.

Jelleme szelid. Egy adoma igen jól jellemzi. Mint kincstári tanácsos Erdélyben
utazik, beszáll egy szegény falusi paphoz.

— Barátom — szóla hozzája — azon
boldog idők emlékére, miket a tanodában tölt-
ténk, egy éjjel akarok nálad tölteni.

— Örvendem, méltóságos consiliárius
ur, hogy szerencsém van. Felelt a legna-
gyobb alázattal a szegény falusi pap, ki alig
tudta feltalálni magát a nagy hivatalnok el-
lenében.

— Te nem ismeresz pajlás — szóla Deb-
reczeni, kezét megragadva — én Debreczeni
vagyok.

— De igen, ismerem a méltóságos urat.

— Már barátom — felelt a magát feltalál-
ni alig tudó paphoz — ha ismernél, nem nagyá-
gólnok egymást, s ha tudtam volna, hogy te
ugy elfelejtettél, be se jöttem volna hozzád.

A pap magához jött. Elfelejtette hogy

iskolai pajtása tanácsos. S néhány jó órát töltének együtt.

Ily gondolkodás után valóvá válik az adoma, hogy Debreczeni, ki egy gyalui földész fia volt, egykor őt meglátogató atyját, előkelő vendégeitől engedelmet kérve, mint legöregebbet, s mint a kit legritkábban lát, a legtisztess helyre ülteté asztalánál.

VÁSÁRHELY DIOGENESE.

(† 1851.)

Marosvásárhely különkjeit egy férfi egészi ki, Jenei Dániel, ki a középosztályu nemességből szármozva, annyira elmerült az elméleti tudományok buvárlatában, hogy végre gazdaságát felhagyva, egy kertbe vonult, kenyérrel és gyümölcsessel élt, kis szobáját nem fűtötte, s bár megfagyotttintáját markában olvasztotta fel, folyvást irt és olvasott.

Őszbe vegyült torzonborz szakállat, nagy haját viselt, s nem igen mutatá magát az emberek közt, kik egyszerű jelleméért meg

becsülték őt, de különczségeért nem igen sokra méltányolták.

Ha kerti magányában meglátogták, szívesen fogadta, de ha gunyt üztek vele, azt nemesen torolta meg. Egyik szomszéda gyakran benézett hozzá, s vele mókát kívánt üzni.

— Ön valóságos Diogenes! szól hozzá szomszéda.

— Bár lehetnék, viszonzá Jenei szeliden.

— Sőt ha jól megfontoljuk — folytatá amaz — ön Diogenesnél többre vitte.

— Nem uram — vállaszolt kifakadva — mert Diogenes ha szomszédsága alkalmatlan volt, házát tovább taszithatá, én pedig nem.

Bolyai tanár, ki a cynismusban mestere volt, a philosoph Jenei halálára híres nevezetes szomorujelentést irt és nyomatott.

MÉHES SÁMUEL.

(† 1852.)

Szerkesztő és tanár, derék hazafi és ritka becsületes ember.

1809-ben akademiákon van, tanárra választatik, s Erdélybe indul. De hol jöjjön, mikor közte s hazája közt a francia és osztrák roppant armáda tűzben állt.

Hallja, hogy az osztrákok Regensburgnál állnak: jól van, arra veszi útját, hogy magát védelmébe adja. De Regensburgban reggel csak arra ébred, hogy a város, mely estve osztrák zászló alatt nyugodt le: a francia alatt ébred fel. Méhes a város kizsákmányoltatásának tanuja lön, szerencséje volt, hogy tőle nem volt mit zsákmányolni. A francia parancsnokkal útlevelét vizáltatva, nagy bátran tovább indul.

Elér Bécs és Lincz között Mauthhausenbe. Méhesünknek a hösködés nem igen lévén erős oldala: megáll, s a francia táboron át,

nem nagy kedve volt átvágni. Mint az említett faluban egy kőfaragónál szállásolna, s ennek kertjében éppen olvasgatna: négy huszár hozzája vágat. Méhes a Ferdinánd huszárokat meglátva, elejökbe siet.

— Ön azon francia tiszt — kérdék a huszárok — kit keresünk?

— Én sem francia, sem tiszt nem vagyok.

— Nem igaz — folytatók a huszárok — itt egy francia maradt hátra, beszél ugyan magyarul, de azért francia kém.

Méhes látva kényes helyzetét, mentegődött, de nem lévén igen nagy szonok, útleveléhez folyamodott.

Itt van — kiáltának a huszárok — kém, francia kém. Francia útlevele van. Előre.

A hadnagy elé vivék. Elé mutatá minden bizonyítványait. Mit se használt, mert a hadnagy mindenre csak azt felelte, hogy mi az ördögöt keresett hát Regensburgban?

Még azon éjjen, mint akasztófára valót viszik fegyver közt a táborba, hol végre Co-

lowrat tábornagy elé kerül, ki kihalgatván, csak hamar átlátta, hogy jámbor Méhesünk minden egyébnek született, de kémnek nem.

KÖNNYÜ VÁLÓPER.

Cs. S. kolozsvári pap († 1852) nagy kedvét lelte a roszul élő házaspárok elváltatásában, annyira, hogy utoljára egész Gretna-greeni kovácsnak tarták azon különbséggel, hogy az a házasságokat egyre kötö, e pedig ép oly könnyű módon oldozá. Egy adomát beszélünk.

Sz. színész egy gyönyörű színésznővel elébe lép, s mondják az öreg tiszteletesnek, hogy ők nem kevesebbet akarnak, mint örök hűséget eskünni.

— Örök hűséget! — szolt a világismerő lelkes, látva az igen igen fiatal párt.

— Jól van, hol a dispensatio?

— Nincs.

— Ugy kihirdetem.

— A késő lenne.

— Ugy hát tessék mondani. — És özszeesketé őket.

Néhány holnap mulva a fiatal pár ismét a lelkész elé kerül.

— Uram! — szola a színész és színésznő — mi el akarunk válni.

— Felesleges — végzé a pap — jól számoltam, tudtam hogy e lesz a vége, azért házasságukat jegyzőkönyvre se vettem. Utjok ketté szakadt.

CSUKA L. AZ UJMAGYAR.

(1853.)

Az 1853 jul. 13. Hetilapban olvassuk:

A napokban Nyárádmente egyik falujában sokadalom van. Egy sátoros cigány egy kis elkénszeredett lovan ült, azt kegyetlenül szökteté. Meglátja ezt Csuka L. elmagyarosodott cigány, széles jó kedvében hozzá megy.

— Mit kérsz azért a szunyogért?

— Tizenöt magyar forintot.

— Tizenötöt! — kiált fel Csuka — Hát-ha hátamon a czinkusházig viszem?

— Akkor ingyen oda adom.

Csuka a barna embert hirtelen lekapja, megragadja a ló elejét, s a czinkusház elé teremti.

A tréfából perpatvar lesz, s végre két kupa borban a dolgot elbékélik.

— Látszik hogy magyar lettél Csuka — szolt ivásközben a sátoros — erősebb vagy mint egy egész cigány sokadalom.

SZÉKELY BOSCO.

Hajdu Ferencz a Biasini gyorsutazási intézet öreg székelv szolgája, azon bajba jött, hogy az intézet hivatalnokai közül Toth csak berki kutvizet, Tatai csak Szamosvizet, Schuszter csak ovári kutvizet tudott inni, s mind a háromnak külön helyről kelle vizet szereznie.

Melegsik az idő, s meghagyák, hogy a vizet hives helyen tartsa, s csak egy üveggel tartson kéznél.

Az öreg Ferencz megjegyezte magának, hogy az említett hivatalnokok bizonyos renddel szoktak innia kérni; a mellett hallott valamit harangozni, arról hogy Bosco ugyanazon egy edényből több féle italt mért ki, ő is effélére akará szoktatni üvegét. S teljesen megnyugodva tette le.

Nem sokára lármát hall, hallja nem a legkedvezőbb hangok között nevét, — befut.

— Hisz e nem Szamos víz, Ferencz, — kiált rá a Szamosviz ivó.

— Persze hogy nem. Ivott volna előbb, mint szoktak Toth úr, mert felyül az ő vizét töltöttem. Tartsák meg a rendet, s ekkor az ur vizét a közepén fogja megtalálni, s alol lesz a Schuster uré.

TÁBORSZKI GABRIELA.

(1854.)

A magyar dalszínészet e kedves énekesnője 1854 apr. 9-én Luciat énekelt, Kolozsvárt.

A színház tele volt, s az előadás kitűnő kedvvel folyt. Primadonnánk a mint az örült-ségi jelenetben egészen fejérbén, leeresztett hajjal a legnagyobb elragadtatással énekelne, igen elényomulván a lámpák felé, mint hirtelen megfordul, köntöse hátulról meggyul, a láng felcsap, ő mit sem sejtve, tovább énekel, a közönség zajongni kezd, egyes hangok emelkednek, magát nem zavartatva csak azon veszi észre, hogy a színfalak megül egy Edgardo előrohan, s magával kiragadja.

Táborszki, ki csaknem életveszélyben forgott, s kit a felzajdult közönség lángokban hitt, pár percz múlva belép, a nézők legnagyobb bámulatára, s néhány ütenyt átugorva, énekelését tovább folytatá.

A közönség a ritka lélekeberség e különös példáját roppant tapsokkal fogadta. Táborszki mire kilépett egész nyugottsággal szolt: aztán kivetheti szememre, hogy nem éneklek tüzzel?

DR. BARRA IMRE.

(† 1854.)

Mint tudjuk nem csak ingyen gyógyítá a szegényeket, de gyakran még a gyógyszer is ön nevére jegyezteté. A nép nagy sokaságban gyült fel temetésére. Midőn már ott állának a ház előtt, s még som harangoznak: egy igénytelen külvárosi kerekas, felekezete papjához rohan, s le akarja fizetni a díjt, hogy harangozzanak. A pap tudva, hogy az elhunytat egész csendben kívánják eltemetni, magyarázni kezd. A kerekas nem tágit, nem hallgat, nem ért, mert siet, mivel ő Barrának annyival tartozik, hogy nem csak itt, de minden vallás harangjait megakarja saját költségén huzatni. Alig lehet a jó embert szándéka elnem fogadhatásáról meggyőzni.

Kolozsvár e kedvencz orvosának emléket emelt, melynek nagy részét szegény emberek fillér adományai hozák össze.

BOLYAI FARKAS.

(† 1856.)

A lángeszéről ismeretes Bolyai, vásárhelyi math. tanár, roppant szorakozottságának két példáját mondom el.

Egykor asztalánál ül. Belép b. Kemény Simon barátjának legénye, hogy a szomszédjában lakó vargához utasítsa őt. Belyai szörnyű nyájas és közlékeny levén, krétát ragad, táblájához fut, s kezdi a betűk és vonalokban tudatlan legénynek: nézze, az én házam A, az utca vége B. onnan megfordul jobbra, s ott van a keresett C.

A legény a soha se látott és hallott magyarázaton elbámulva, kiindul, s kérdi az első embertől, hol lakik B. A megkérdezett a legényt tábornok Beyhez igazítja. Tábornok Beynél kérdi: hol lakik C. Miért keresed? kérdik a legényt. Mert csizmák vannak nála. Jól van, a kérdezett egész nyugodtan a varga céhmesterhez igazítja.

A legény belépik, eleget magyaráz; de végén is üres kézzel tére haza. Délben Bolyai olt volt ebéden, s miután a legény elmondá vándorlását — vevé észre Bolyai, kivel beszélt ő a mértan nyelvéen.

Mikor Kazinczi Erdélyt megjárta, a vásárhelyi tanárság látogatást tett nála. Bolyai rendre mindeniket bemutatá neve és hivatala szerint, s azzal a kézügyben levő asztalon elkezde ujjaival dobolni.

— És ön, uram? kérdé Kazinczi, ki nem ismerte őt.

— Én, én — szóla már egészen visszaesve szellemvilágába — én a mértan tanára vagyok.

— Bolyai! — kiálta fel Kazinczi — s megölelte az ismeretes nagy név emberét.

GR. B. JÓZSEF.

Gróf B. József szerette a könyveket, sok pénzt adott egyszer másszor ki reá.

Történik, hogy Dávid Ferencz Beszé-

deit, mint irodalmi régiséget nagy pénzen megvásárolja. A mű olyan kis ívrétben lévén, kemény kötetben, a gróf könyvtára negyed-rétü kiadásai polczára be nem fért, s ott vesztegelt egy szegletben.

Idő múlva a könyveket porozó legény azon parancsot veszi, hogy könyveket kötessen. Jól van, mértéket vesz a polczokról, s kiszabja, hogy mily magasakra hagyja a könyvkötő a nyolczad, milyenre a negyedré-tüeket. S az utolsók közé Dávid Ferencz ritka könyve is besoroztatott.

A könyvkötő fájdalommal látta, hogy a könyvek mily csonkitáson mennek át, kérdést tesz a legénynél. A legény a csonkitási parancsot ujba kiadja.

A lett belőle, hogy a ritka könyvnek régi jó kötését lehúzták, s a procrustesi csonkitást a lapok lábain, néhány sor vesztéssel véghez vitték. S most már jól talál az illető helyre.

A tisztelt gróf b-i gyönyörű parkjában sétát tenni indúl, s mint kilépne, új legényének a „Hunyadiak kora“ egyik kötetét átnyújtja, parancsolván, hogy azt felmetsze.

A legény veszi a könyvet, nézi nézi: hm, bizon kár ezért a szép könyvért, szólt magában, s veszen egy kést, s neki akasztja.

Nincs-e magának — szolt az arra vetődött szakácsnak — egy roz könyve, hogy ne pérdáljom el ezt a szépet.

— Tán nem azt mondta ő Nga?

— De bizon ezt mondta.

— Ugy vágja fel! — Lön az ítélet.

Mire a gróf még akkor meglévő ménesét is megnézte, s felment és karszékebe ülve kéri a könyvet, hogy con amore olvasni kezdjen: mit hoz legénye?

Felmetszve a könyvet — fűdibusnak.

— Aztán — szólt magában a szelid lelkű gróf — nincs nekem igazom, ha cselédeimet nem változtatom?

Mennyire viszi vala a gróf cselédei állandósítását, beszélnek még egyet.

Valaki cselédségének roppant számát látva, azon gondolatra jött, hogy bizon az egy ember kopogó fejére mégis csak sok, s azt találta mondani: hisz nincs nagyságodnak ennyi emberre szüksége!

— Ha nincs nekem — felelt az emberbarát gróf — van nekik reám, különben a livret egy se hordaná.

FÜLÖP JÓZSEF.

A most is élő kir. tanácsos, volt közügyek aligazgatója egyike az eltemetett lángelméknek, a legjobb ember, s a legnagyobb törvénytudos.

Apja is híres ügyvéd, s mint mondják mégis így fejezte ki fia iránti elismerését: a mely törvényes kérdést én nem fejték meg, megfejtí vejem, (szintoly híres ügyvéd) Csipkés, mit Csipkés se: azt megfejtí fiam Józsi.

Az öreg Fülöp már azon korban volt, hogy pereit a kezdő Józsefre át szerette vol-

na ruházni. Ezt egy nagyszerű perrel kezdé meg, mely neki igen jól jövedelmezett, s mely az akkori stadiumában roppant gondot és munkát igényelt. Az ifju ügyvéd átveszi a pert.

Pár hét múlva a fiu apja szobájába lép, s diadaltól égő arczzal mondja:

— Atyám, atyám, megnyertem a pert.

— Miféle pert, fiam!

— A N. N. grófi család oriás perét, mely apámat oly rég fárasztja.

— Szerencsétlen prokátor — vága közbe a prokátorságot jól értő apa — a pert, mely nekem annyi éven át annyi jövedelmet biztosított — elvesztetted.

— Megnyerték a grófok — fejezé be — de te elvesztetted. Azonban nyertél mégis, mert e per a haza legelső törvénytudójává avatott.

Ugy lön, 1848 előtt oraculum vala.

